

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Radek Havlíček

Svoboda projevu v ČR

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Jan Kudrna, Ph.D.

Katedra: Katedra ústavního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 15.02.2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 224.807 znaků včetně mezer.

Radek Havlíček

V Praze dne 15.02.2023

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucímu diplomové práce doc. JUDr. Janu Kudrnovi, Ph.D. za odborné vedení práce a zejména za veškeré připomínky a cenné rady, kterých se mi při psaní této práce dostalo.

Velký dík patří také mé rodině a přátelům, jejichž podpora během studia pro mě byla klíčová.

Obsah

Úvod.....	6
1. Projev.....	8
1.1 Ústavněprávní vymezení projevu.....	9
1.1.1 Verbální akty	10
1.1.2 Projev chráněný a nechráněný.....	11
1.2 Účel, forma a obsah projevu.....	11
1.3 Právo mlčet jako negativní komponent svobody projevu.....	13
1.4 Rudé trenky nad Hradem – Jednání nebo projev?	15
2. Svoboda	18
3. Mezinárodní smlouvy o lidských právech	21
3.1 Všeobecná deklarace lidských práv	22
3.2 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	23
3.3 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech	25
3.4 Listina základních práv Evropské unie	26
4. Limity svobody projevu	28
4.1 Ochrana práv a svobod druhých.....	29
4.1.1 Skutková tvrzení a hodnotící soudy	31
4.1.2 Pomluva a urážka	34
4.2 Ochrana bezpečnosti státu a veřejná bezpečnost	35
4.2.1 Bránící se demokracie	36
4.3 Ochrana veřejného zdraví	39
4.4 Ochrana mravnosti.....	41
5. Limity pro omezování svobody projevu	44
5.1 Požadavek legality	45
5.2 Požadavek legitimacy	46
5.3 Požadavek nezbytnosti	47
5.3.1 Typologie projevu.....	48
5.3.2 Subjekt svobody projevu	51
5.3.3 Povaha omezujícího opatření	52
5.3.4 Cenzura	54
5.3.5 Podoba a intenzita sankce.....	54
6 Extremismus	58
6.1 Extremismus a trestní právo	60
6.2 Extremistická scéna v ČR.....	62
7 Hate crimes	65

7.1 Hate crimes a trestní právo	66
7.2 Prokazování nenávistné diskriminační pohnutky	67
8 Hate speech	69
8.1 Hate speech a trestní právo	69
8.2 Hate speech v judikatuře	72
9 Terorismus	75
9.1 Terorismus a trestní právo	75
9.2 Šíření teroristického obsahu online	76
10 Dezinformace	79
10.1 Pojmy	79
10.2 Opatření v boji proti dezinformacím	80
10.2.1 Zablokování dezinformačních webů v ČR	84
10.2.2 Dočasný zákaz vysílání RT France	87
Závěr	90
Seznam zkratk	93
Seznam použitých zdrojů	94

Úvod

Svoboda projevu je tím nejdůležitějším politickým právem, s nímž se lidé rodí, a které jim stát garantuje. Bez svobody projevu nemohou existovat, nebo alespoň ne v plném rozsahu, ostatní politická práva. Petiční právo, právo shromažďovací a sdružovací i volební právo. Všechna tato základní práva v sobě obsahují právo na svobodné vyjádření názoru. Petice i demonstrace jsou stejně jako politické strany prostředkem k vyjádření názoru. Svůj konkrétní účel, jemuž poskytují ochranu různé lidskoprávní dokumenty, nachází svoboda projevu i v právu svobodně projevovat své náboženství, v právu na svobodné vědeckého bádání nebo v právu na svobodnou uměleckou tvorbu. A konečně, jaký smysl by měla svoboda myšlení, pokud by nebylo možné myšlenky svobodně vyjádřit?

Tak jako většina svobod, ani svoboda projevu není absolutní. V zájmu zachování demokratického právního státu omezujeme jeho liberální atribut. Poučení z historie tak činíme proto, abychom zabránili totalitním ideologiím uchvátit moc demokratickou cestou. V průběhu 20. století se tak v Evropě vytváří koncept tzv. bránící se demokracie. Radikální a extremistická hnutí, terorismus nebo propaganda nejsou jen problémy dnešní doby, ale kvůli internetu a zejména sociálním sítím mají větší tendenci rezonovat ve společnosti a být daleko lépe viděny a lépe slyšeny. Tím se stávají mnohem nebezpečnějšími.

S rozmachem internetu a sociálních sítí souvisí i problematika kriminalizace nenávisti. Svoboda a rovnost lidí v důstojnosti a právech se staly vůdčími principy v boji proti nenávistným projevům nejen v online světě. Sílí také tendence přísněji postihovat trestné činy spáchané v důsledku apriorní nenávisti vůči vybraným skupinám osob pro jejich skutečnou či domnělou příslušnost k takové skupině. Je naprosto běžné poskytovat ochranu skupině vymezené rasou, národností, etnicitou nebo náboženským vyznáním. V posledních letech se pozornost zaměřuje i na skupiny vymezené sexuální orientací nebo genderem.

Velkým tématem dneška je i ochrana pravdy, nebo chcete-li, boj proti dezinformacím. Satirické weby publikující fake news nebo skupina osob propagujících tezi o placaté Zemi známá jako Flat-Earthers. To jsou příklady těch neškodných dezinformací, nad kterými můžeme s pobavením mávnout rukou. Vědomě či nevědomě šířené polopravdy, lži nebo zmanipulovaná data a průzkumy ale mohou mít velice nepříznivý dopad na veřejné zdraví a důvěru lidí ve vědu a lékařství, pokud jde o očkování. To samozřejmě nemusí souviset jen s pandemií onemocnění Covid-19, ale až ta nám v plné síle ukázala manipulovatelnost

veřejného mínění. Nejzásadnějším problémem jsou ovšem zahraniční vlivové operace jakožto prostředky hybridní války.

V první části této práce se zaměřím na teoretické aspekty svobody projevu. Pokusím se vysvětlit, co lze projevem rozumět, jaký je rozdíl mezi právem a svobodou a odkud plyne ochrana poskytovaná svobodnému projevu. Dále budou podrobně rozebrány limity svobody projevu vycházející z limitační klauzule Listiny základních práv a svobod. Prostor bude věnován rovněž požadavkům na opatření, na jejichž základě dochází k omezení svobody projevu.

Práce má přiblížit přístup soudů k opatřením omezujícím svobodu projevu. Zásadní je proto práce s judikaturou, přičemž klíčovou roli hrají rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva a Ústavního soudu. Zmíněna jsou i aktuální nebo zajímavá rozhodnutí soudů obecných. Protože toto téma je poměrně komplexní, pokusím se je konfrontovat s realitou lidského života. Poukážu na opatření, která omezují svobodu projevu, ale nemusí být na první pohled zřejmá. Reklama, volební agitace, porno, nebo třeba drogy. Legislativa regulující tyto oblasti zasahuje i do práva garantovaného čl. 17 Listiny základních práv a svobod.

Druhá část práce se zaměřuje na vybrané otázky, které lze sotva označit za fenomén dnešní doby, ačkoliv se může zdát, že snad nikdy nebyly aktuálnější. Extremismus, zločiny z nenávisti, nenávistné projevy, terorismus a dezinformace jsou problémy, o kterých média informují takřka denně. Opatření vydávaná za účelem potírání těchto problémů mají zásadní vliv na kvalitu svobody projevu. V práci se pokusím přiblížit tato témata, analyzovat stávající koncepci boje na úrovni tuzemské i evropské a poukázat na některá navrhovaná opatření.

1. Projev

čl. 17 odst. 1 Listiny

Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.

Tato práce se zabývá svobodou projevu, a proto bude vhodné hned na úvod vymezit pojem projev. Ten lze chápat dvěma způsoby. V obecném slova smyslu lze projev ztotožnit s jednáním. Trestní právo definuje jednání jako „*projev vůle ve vnějším světě*“.¹ Tato definice obsahuje dva základní znaky jednání. Zaprvé je to vůle jednající osoby. Jednání vynucená vnější silou (*vis absoluta*), reflexivní nebo samovolné pohyby, jejichž příčinou může být například neuropsychiatrické onemocnění, nejsou přičitatelná jejich původci. Ten nejedná z vlastní vůle, proto nemůžeme hovořit o jednání. Projev bez vůle jako vnitřní složky jednání nemůže existovat,² i přestože jsou mimovolní pohyby schopné stát za vznikem určitých následků.

Jak vyplývá z definice, neprojevená vůle nemůže být jednáním. Projev ve vnějším světě je definiční znak jednání a je tedy jeho složkou vnější (*forum externum*). Myšlenky, vnitřní přesvědčení, svědomí nebo víra jsou součástí vnitřního světa každého člověka (*forum internum*). Takovému světu je většinou poskytována absolutní ochrana,³ protože neprojevené myšlenky postrádají způsobnost vyvolat následky ve vnějším světě.

Z uvedeného vyplývá, že projevem je vůlí vyvolané jednání, jehož následky jsou pozorovatelné ve vnějším světě. Vznikem následku už je právě ona možnost pozorovat projev ve vnějším světě. Zároveň si nemyslím, že by bylo možné se projevit jinak než ve vnějším světě, a to právě s ohledem na pozorovatelnost. Je patrné, že pojmy projev a jednání lze zaměňovat, a proto za projev lze považovat každé jednání vycházející z vůle jednajícího, jež je pozorovatelné ve vnějším světě. Jednoduše řečeno, projevem je každé jednání.

¹ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, Student (Leges) str. 176, ISBN 978-80-7502-236-3

² tamtéž

³ RIGEL, Filip. Čl. 15 [Svoboda myšlení, svědomí, náboženského vyznání, vědeckého bádání a umělecké tvorby]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, Dostupné na: <https://www.beck-online.cz>

1.1 Ústavněprávní vymezení projevu

Druhé vymezení projevu je poměrně užší a souvisí s jeho ústavněprávní rovinou. Projev je zde vymezen vlastním účelem, kterým je předání určité informace nebo sdělení názoru či myšlenky.⁴ Pro určení, zda jde o projev je potřeba poznat celý kontext události, protože stejné jednání za určitých okolností může být projevem a za jiných okolností projevem být nemusí.

V ústavněprávní rovině nelze ztotožňovat každé jednání s projevem. To znamená, že články lidskoprávních dokumentů chránících svobodu projevu se v případě určitého jednání vůbec neuplatní. Pokud projev, do něhož mělo být domněle zasaženo, není vůbec projevem, Ústavní soud v takovém případě odmítne ústavní stížnost, protože do takového práva vůbec nemohlo být zasaženo. Nebude se dále zabývat zákonností opatření, jeho legitimitou ani tím, zda bylo v demokratické společnosti nezbytné, nebude poměřovat dvě navzájem kolidující práva, protože zkrátka není co poměřovat.⁵

Vzhledem k existenci limitačních klauzulí není vymezení projevu ve smyslu čl. 17 odst.1 Listiny nebo čl. 10 odst. 1 Úmluvy otázkou zcela zásadní, i když jí nelze upřít význam zcela. Představme si, že bychom za projev považovali například vraždu. Pachatel podá ústavní stížnosti proti rozhodnutí, jímž byl odsouzen, a kterým mělo dojít k porušení jeho svobody projevu, protože vraždou ve fast foodu chtěl upozornit na nutnost snižování spotřeby masa. Uplatnil by se legitimní cíl veřejné bezpečnosti ve čl. 17 odst. 4 Listiny, respektive cíl předcházení zločinnosti podle čl. 10 odst. 2 Úmluvy a Ústavní soud by stížnost zamítl. Pro stěžovatele to znamená neúspěch ve věci, stejně tak jako za předpokladu, že se o projev nejedná.

Vymezení obsahu pojmu projev je ovšem zásadní v těch případech, kdy projev není nikterak omezován a právo dostává podobu absolutní. Podle čl. 27 odst. 2 Ústavy nelze trestně stíhat poslance nebo senátora za projevy učiněné na půdě parlamentu. Vzhledem k tomu, že Ústava nepředpokládá možnost právo na projev členů obou komor parlamentu omezit, musí být postaveno na jisto, co projevem ve smyslu Ústavy je a co jím není.

Určitá jednání jsou z množiny pojmu projev apriorně vyloučena. Podle názoru M. Bartoně nelze režim čl. 17 Listiny aplikovat v případech vražd, teroristických útoků a dalších fyzických útoků, a to ani pokud nesou nějaké názorové poselství. Zde argumentuje jednak účelem svobody projevu, kterým není legitimizace fyzických útoků na člověka, ale

⁴ BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 20, Dostupné na: <https://www.beck-online.cz>

⁵ BARTOŇ, Michal. Rozlišení projevu od jiného jednání v kontextu dogmatiky svobody projevu. Právní rozhledy, 2014, č. 9, str. 317-325

volnost šíření myšlenek a za druhé ochranou důstojnosti jednotlivce, který „by neměl být „zvěčněn“ či degradován na předmět (nástroj) sdělování názoru jiné osoby proti své vůli [...]“⁶

1.1.1 Verbální akty

Složitější situace při rozlišování mezi jednáním a projevem je spojena s akty čistě verbálními. Ne všechna vyřčená slova se totiž automaticky stávají projevem. Podle koncepce změny normativního prostředí není projevem takový verbální akt, na jehož základě dochází ke změně situace mezi aktéry. Změna normativního prostředí tak s sebou nese vznik, změnu nebo zánik závazků či jiných nároků. Může se jednat o jednání protiprávní (loupež, vydírání, návod k trestnému činu), ale i o jednání po právu (uzavření smlouvy, uzavření manželství).⁷ Slovo „ano“ tak může být projevem, pokud se jedná o vyjádření názoru ve smyslu souhlasu voliče se zvyšováním daní, ale před oltářem je jeho vyslovení spojeno se zákonem stanoveným následkem, kterým je uzavření manželství.

Založena na práci J. L. Austina, je druhá koncepce povahy jazykovědné a rozlišuje mezi akty lokučnými, ilokučnými a perlokučnými. Lokuční akty jsou spojené s významem slov, jde pouze o pronesení obsahu, a tedy o projev. Akty ilokuční jsou spíše jednáním pomocí slov. „Čtyři rohlíky.“ „Bude to dvacet korun.“ „Dej sem tu kabelku nebo tě fláknu!“ Opět není podstatné, zda se jedná o jednání po právu. Perlokuční akty pak představují zamýšlený efekt aktu ilokučního. Jde o očekávanou reakci na straně adresáta, tedy předání rohlíků, peněz nebo kabelky. Ilokuční a perlokuční akty jsou spojeny se změnou normativního prostředí a jsou jednáním, které nelze podřadit pod projev.⁸

Z množiny projevu lze vyloučit i takové jednání, které naplňuje znaky vážnosti, bezprostřednosti a adresnosti ohrožení. Tak například loupeží se podle trestního zákoníku rozumí mimo jiné i užití pohružky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci. Podle první koncepce jde o akt, který směřuje ke změně normativního prostředí. Jazykovědná koncepce by takové jednání označila za akt ilokuční, na nějž navazuje akt perlokuční. Uvedené jednání zároveň naplňuje znaky bezprostřednosti, vážnosti a adresnosti pohružky, na jejichž základě je lze vyloučit z množiny projevu. Politickým projevem bude naopak vyhrožování poslancům defenestrací na demonstraci. Ač může být do jisté míry naplněn prvek adresnosti,

⁶ BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 31, Dostupné na: <https://www.beck-online.cz>

⁷ BARTOŇ, Michal. Rozlišení projevu od jiného jednání v kontextu dogmatiky svobody projevu. Právní rozhledy, 2014, č. 9, str. 317-325

⁸ tamtéž

znaky vážnosti a bezprostřednosti ohrožení zůstanou nenaplněny, protože se jedná toliko o nadsázku.⁹ Ve chvíli, kdyby se je rozlíčený dav opravdu pokoušel vyhodit z okna, přešel by projev volně v jednání.

1.1.2 Projev chráněný a nechráněný

Pokud určité jednání projde shora uvedeným sítem, stává se z něj projev. Projevy pak můžeme rozdělit na ty, kterým se dostane ústavněprávní ochrany a na ty, které chráněny nejsou. Nejspíš není možné pozitivně definovat ústavně chráněný projev, ale k jeho obsahu je možné se dobrat skrze výčet jeho omezení. Tato omezení jsou obsahem limitačních klauzulí.

Rozsah dopadu svobody projevu, jak si všímá E. Wagnerová, do velké míry závisí na tom, jaký rozsah jí interpretátor přizná. Na jedné straně škály, kde je svoboda projevu pojata striktně, bývá jejím účelem toliko podpora demokratického a politického procesu. Na opačné straně škály stojí podstatně širší pojetí projevu jako prostředku seberealizace jednotlivce ve společnosti, přičemž nezáleží na obsahu projevu ani jeho formě. Evropský soud pro lidská práva se v rozhodnutí *Handyside* proti Spojenému království¹⁰ přiklonil ke druhému z pojetí svobody projevu.¹¹ To je ale dost abstraktní pojetí, které nám sotva ilustruje hranice toho, co může být považováno za podmnožinu chráněného projevu.

1.2 Účel, forma a obsah projevu

čl. 17 odst. 2 Listiny

Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.

Svobodu projevu lze realizovat skrze rozličné komunikační kanály, přičemž není rozhodné, zda se tak děje skrze ty klasické (slovo, písmo, obraz, zvuk) nebo ty takzvané symbolické. K vymezení symbolických projevů je nutné zamyslet se nad smyslem a účelem projevu samotného. Tím je primárně možnost zastávat a vyjadřovat svoje názory, myšlenky, postoje či poselství, možnost předávat, přijímat a šířit informace.¹² To se samozřejmě týká i

⁹ tamtéž

¹⁰ Podle rozhodnutí soudu ve věci *Handyside v. United Kingdom* je svoboda projevu stavebním kamenem každé demokratické společnosti. Jako taková je jednou ze základních podmínek jejího rozvoje jakož i rozvoje každého člena takové společnosti. § 49, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499>

¹¹ BAÑOUC, H., BAROŠ, J., BOBEK, M., JÄGER, P., KOKEŠ, M., KYSELA, J., LANGÁŠEK, T., MOLEK, P., POSPÍŠIL, I., ŠIMÁČKOVÁ, K., ŠIMÍČEK, V., WAGNEROVÁ, E., WINTR, J. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-10-9]. ASPI_ID KO2_1993CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹² BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 11., Dostupné na: <https://www.beck-online.cz>

projevů jiných než symbolických. Při zkoumání toho, zda je určité jednání projevem ve smyslu manifestace názoru či předání informace, se jako první musíme zaměřit na účel projevu.

Právě na naplnění kritéria účelu projevu se zaměřil Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) v případě Bowman proti Spojenému království. V něm soud dospěl k závěru, že pod pojem projev nespadá takové jednání, kterým došlo k převodu finančních prostředků na účet politické strany.¹³ K tomu P. Jäger dodává, že „jinak by tomu bylo, jestliže by šlo o převod manifestační, například před televizními kamerami.“¹⁴ Jednání, jehož účelem je seznámit veřejnost se svým politickým přesvědčením, lze považovat za projev bez ohledu na to, jakou formou tak bylo učiněno. Tedy, účel v tomto případě svědčí formu. Naopak jednání, jehož jediným účelem je převod finančních prostředků, nelze za projev ve smyslu čl.17 Listiny a čl. 10 Úmluvy považovat.

Svou roli hraje i obsah projevu. Na tomto místě lze navázat na případ Bowman proti Spojenému království velice podobným případem ze Slovenska. Poslanec strany Kotlebovci – Ludová strana Naše Slovensko Marian Kotleba byl trestně stíhán pro jednání, kterým veřejně předal šeky třem sociálně slabým rodinám.¹⁵ Smyslem a účelem takového jednání tedy může být předání informace voličům, že pan Kotleba je zastánce silné sociální politiky státu a je to jeho priorita jako politika. Předání peněz jako forma projevu je zde zcela legitimní. Co už za legitimní považovat nelze, je opravdový obsah projevu. Šeky byly vypsány na částku 1488 €. Tato čísla odkazují na nacistickou symboliku. V kontextu celé události, kdy k předání šeků došlo na výročí válečného Slovenského štátu a na akci vystoupili zpěváci spojovaní s krajně pravicovou extremistickou scénou¹⁶, měl tento symbolický projev úplně jiný obsah, než se pan Kotleba snažil vykreslit. Spíše než o poskytnutí pomoci a solidaritu se sociálně slabými rodinami šlo o manifestaci a šíření krajně pravicových názorů za využití neonacistické symboliky.

Z uvedeného lze učinit několik závěrů. Aby šlo o projev, musí být naplněno kritérium účelu. Zároveň ale nelze tvrdit, že nějaké formy projevu jsou a priori zakázané. Především u symbolických projevů je nutné zaměřit se na jejich skutečný obsah. K tomu se často dostaneme až po odhalení celého kontextu událostí. V případě poslance Kotleby soudy přihlížely i k jeho

¹³ JÄGER, Petr a Pavel MOLEK. *Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova*. Praha: Auditorium, 2007, str. 27, ISBN 978-80-903786-5-0

¹⁴ tamtéž

¹⁵ *Případ Kotlebových šeků na 1488 eur soudkyně odročila. Zvažuje přísnější právní kvalifikaci* In: iRozhlas.cz [online]

29.01.2020 Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/marian-kotleba-extremismus-soud-slovensko_2001291122_zit

¹⁶ *Kotlebovy šeky v hodnotě 1488 eur obsahují extremistické symboly, potvrdil soudní znalec* In: Lidovky.cz [online]

29.05.2020, Dostupné na: https://www.lidovky.cz/svet/znalec-se-v-procesu-s-kotlebu-priklonil-na-stranu-prokuratury.A200529_171318_in_zahranici_hetom

vlastní osobě. Pro rozhodnutí o tom, zda projevu poskytnout náležitou ochranu má význam i osoba, která projev přednesla. Posuzování symbolických projevů je věcí natolik komplexní, že nelze dojít k nějakým obecně platným závěrům. Každý případ je nutno posuzovat jednotlivě ve vlastních souvislostech.

K obsahu svobodného projevu se výstižně a přesně vyjádřil ESLP v případě *Handyside* proti Spojenému království: „*Svoboda projevu je jedním ze základních kamenů [demokratické] společnosti, jednou ze základních podmínek jejího pokroku a rozvoje každého člověka. S výhradou čl. 10 odst. 2 se vztahuje nejen na "informace" nebo "myšlenky", které jsou veřejností přijímány příznivě nebo považovány za neškodné či bezvýznamné, ale také na ty, které urážejí, šokují nebo znepokojují stát nebo některou část obyvatelstva. Takové jsou požadavky pluralismu, tolerance a otevřenosti, bez nichž neexistuje "demokratická společnost".*“¹⁷

1.3 Právo mlčet jako negativní komponent svobody projevu

Dosavadní judikatura ESLP nevyklučuje, že právo mlčet spadá jako negativní komponent pod svobodu projevu ve smyslu čl. 10 Úmluvy, dosud není však natolik obsáhlá, aby z ní bylo možné vyvodit širší závěry. Evropská komise pro lidská práva ve věci *K.* proti Rakousku sice aplikovala právo mlčet v souvislosti se zákazem sebeobviňování, ale ryze procesní charakter zásady *nemo tenetur se ipsum accusare* uplatňující se v trestním řízení spadá podle tuzemské právní úpravy spíše pod právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 40 Listiny.¹⁸

Za určitou formu projevu tedy může být považováno i mlčení či jiná nečinnost (omisivní jednání) a to v případě, že taková osoba má povinnost aktivně jednat. Zde je ale velice důležité rozlišovat mezi sdělením informace a hodnotovým soudem, názorem, vnitřním přesvědčením či postojem.

Sdělení pravdivé informace může být pro orgány činné v trestním řízení relevantní pro zabránění trestnému činu. V případě porušení takové povinnosti se osoba svým mlčením dopustí trestného činu nepřekážení trestného činu podle § 367 TZ. Takové omezení lze vztáhnout pod pojem veřejná bezpečnost ve smyslu čl. 17 odst. 4 a nelze tedy pochybovat o tom, že sleduje legitimní cíl.

ESLP v případě *Gillberg* proti Švédsku sice výslovně nevyloučil, že „negativní“ svoboda projevu je chráněna čl. 10 Úmluvy, ale ten se v daných poměrech neuplatnil.

¹⁷ *Handyside v. The United Kingdom* 5493/72, §49, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499>

¹⁸ BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Fai sal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 28., Dostupné na: www.beck-online.cz

Stěžovatel odmítl předat výsledky svého výzkumu vlastněného univerzitou v Göteborgu i přesto, že taková povinnost vyplývala ze zákona o svobodném přístupu k informacím a zároveň mu to bylo soudy uloženo.¹⁹ Stěžovatelovo právo mlčet se tak neuplatní proti zákonné povinnosti konat. Zde se navíc dostává i do rozporu s Úmluvou chráněným právem na informace. Ani z uvedeného případu nelze činit nějaké obecné závěry, protože jak soud zmiňuje v odůvodnění, otázka uplatnění negativní svobody projevu musí být řešena případ od případu.²⁰

Jinak je tomu u projevů jejichž informační hodnota je nulová a jsou spíše manifestací svědomí a myšlení. Zde si dovolím citovat komentář M. Bartoně k Listině, ve kterém uvádí, že „[...] povinnost zastávat určitý názor či postoj je již velmi intenzivním zásahem do vnitřní sféry každého jednotlivce, neboť tím, že nelze ovlivnit samotné smýšlení (svoboda myšlení, svědomí a vyznání), vede vynucený projev pouze k vnější manifestaci názoru či postoje, který může být se skutečným postojem či svědomím jedince v rozporu [...]“. ²¹

Ústavní soud se ve své judikatuře, alespoň pokud je mně známo, k právu mlčet jakožto součásti svobody projevu dosud nevyjádřil. Lze jen spekulovat, zda je to kvůli nepřilíš bohaté judikatuře ESLP, nebo protože k tomu nemá vůli. Na věci rozhodované soudem pod sp.zn. II. ÚS 3212/18 se pokusím ilustrovat, že takovou šanci měl, leč se ani větou nezminil.

Ke skutkovému stavu výše uvedeného nálezu lze uvést toliko, „že stěžovatel na vstupních dveřích své provozovny Hotel Brioni vyvěsil v češtině a angličtině následující informaci: „S platností od 24. 3. 2014 neubytováváme občany Ruské federace. Důvodem je anexe Krymu. Služby našeho hotelu mohou využít pouze ti občané RF, kteří se podepíší pod prohlášení, ve kterém vyjádří svůj nesouhlas s okupací Krymu, který odporuje všem normám, které by měly platit v 21. století. Váš hotel Brioni Boutique.“ Prohlášení znělo následovně: „Prohlašuji tímto, že nesouhlasím jako občan Ruské federace s okupací Krymu, který odporuje všem normám, které by měly platit v 21. století. Jméno a příjmení, adresa a podpis.“ ²²

Ústavní soud v citovaném nálezu řešil otázku diskriminace ve vztahu k národnosti, svobodu podnikání a svobodu projevu stěžovatele, přičemž došel k závěru, že rozhodnutím o uložení peněžitého trestu ve správním řízení došlo k porušení posledních dvou jmenovaných základních práv.²³ Ani v odlišném stanovisku soudce Ludvíka Davida nebyla reflektována

¹⁹ Gillberg v. Sweden, 41723/06, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110144>

²⁰ Gillberg v. Sweden, 41723/06, § 86, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110144>

²¹ BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 26, Dostupné na: www.beck-online.cz

²² Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 3212/18 ze dne 17.04.2019, bod 2 Dostupné na: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Vedouci_OVVP/Agenda_de_Portavoz/2-3212-18.pdf

²³ tamtéž – bod 39

pozice občanů Ruské federace, jejichž právo nevyjádřit osobní názor na okupaci Krymu bylo jednáním stěžovatele porušeno.

Jsem si vědom, že nepřiměřený zásah do svobody projevu občanů Ruské federace nebyl předmětem přezkumu v dané věci. Podle mého názoru však skutečnost, že stěžovatel podmiňoval ubytování podpisem uvedeného prohlášení je zásadním porušením svobody projevu potenciálních hostů bez ohledu na jejich národnost. Ústavní soud tak vytvořil nebezpečný precedens, podle kterého může podnikatel podmínit poskytnutí služby či zboží přistoupením (ač jen manifestačním) k jeho světonázoru na naprosto nesouvisející skutečnosti či události.

Vyhováním ústavní stížnosti tak převážila svoboda projevu podnikatele, jejíž výkon omezuje svobodu projevu hosta. Opačně to však neplatí. Věřím, že pokud by se před Ústavní soud dostala stížnost z podnětu takového hosta, soud by se touto otázkou zabývat musel a rozhodl by opačně.

1.4 Rudé trenky nad Hradem – Jednání nebo projev?

O tom, že české soudy neakceptují argument výkonu svobody projevu jako zástěrku pro páchaní majetkové trestné činnosti, se přesvědčili i členové umělecké skupiny Ztohoven. V médiích ostře sledovaném případě rudých trenek nad Pražským hradem byli členové skupiny odsouzeni pro souběh přečinu výtržnictví podle § 358 odst. 1 TZ s přečinem poškození cizí věci podle § 228 odst. 1, 3 písm. c) TZ a přečinem krádeže podle § 205 odst. 1 písm. a) TZ. Těch se dopustili tím, že ukradli standartu prezidenta republiky ze střechy budovy Pražského hradu, přičemž poškodili střešní krytinu.²⁴

Soud prvního stupně nejprve postoupil věc do přestupkového řízení s odkazem na subsidiaritu trestní represe a s odůvodněním, „že rozhodnutím o trestní odpovědnosti obžalovaných v rámci trestního zákona by mohl vzniknout nebezpečný precedent hraničící s totalitními režimy omezujícími svobodu slova a politický názor.“²⁵ Na základě odvolání státního zástupce Městský soud v Praze rozhodnutí zrušil a vrátil věc Obvodnímu soudu pro Prahu 1. Soud prvního stupně vázán názorem soudu odvolacího pak rozhodl o vině pachatelů s odůvodněním, že „[t]ěžko lze připustit, aby svobodou projevu bylo možno ospravedlnit zásah do oprávněných práv jiné osoby v rozsahu ochrany poskytované takovým právům zákonnými předpisy“.²⁶

²⁴ Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 1 sp.zn. 2 T 114/2015 ze dne 05.04.2017

²⁵ Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 1 sp.zn. 2 T 114/2015 ze dne 28.04.2016

²⁶ Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 1 sp.zn. 2 T 114/2015 ze dne 05.04.2017

Osobně se ztotožňuji s názorem soudu ohledně majetkových trestných činů, které měly za následek vznik skutečné škody na střeše Pražského hradu a na standartě. Poškození střešní krytiny lze za projev považovat jen stěží. Šlo toliko o vedlejší následek při uskutečňování původního záměru ukrást vlajku prezidenta republiky, s nímž ale museli být členové skupiny srozuměni. Samotná krádež je pak podle mého názoru expresivním politickým projevem. Tomu, že se jedná o projev, nasvědčuje i fakt, že krádeží se členové skupiny nechtěli obohatit. Šlo o jakousi manifestaci názoru, která měla být vidět. Když došlo k soudnímu přezkumu událostí, soud se podle mého názoru správně rozhodl upřednostnit právo vlastnit majetek. Opačný názor by mohl legitimizovat politicky motivovanou majetkovou trestnou činnost, konanou v rámci nějakého tvrzeného vyššího dobra.

Pochybnosti však vzbuzuje odsouzení za trestný čin výtržnictví. Jeho objektem totiž, na rozdíl od krádeže a poškození cizí věci, není vlastnictví ale klid veřejného života.²⁷ To soudu nebránilo v tom, aby v odůvodnění argumentoval ochranou majetku i pokud jde o odsouzení členů skupiny za výtržnictví.

Skutková podstata tohoto trestného činu vyžaduje, aby se pachatel dopustil hrubé neslušnosti nebo výtržnosti na místě veřejně přístupném například tím, že hanobí kulturní památku.²⁸ Zmíněné jednání je zajisté dost expresivní, ale je vyjádřením politického názoru. Jde o názor na prezidenta, jakožto nejvyššího ústavního činitele v zemi. Prezident není kulturní ani historickou památkou a jednání skupiny zajisté nesměřovalo k hanobení Pražského hradu, jak se soud v odůvodnění snažil naznačit.

Vzhledem k tomu, že si soud v jednání členů skupiny našel hanobení kulturní památky, nemusel se obtěžovat s tím, aby vymezil a zobecnil typ výtržnického jednání, pod které měl být skutečný projev členů skupiny subsumovatelný. Těžko by obstála konstrukce, že výtržnictvím se rozumí zejména vyvěšení rudých trenek nad Pražským hradem. K demonstrativnímu výčtu jednání ve skutkové podstatě výtržnictví uvádí J. Provazník, že „[d]alší případy hrubých neslušností a výtržností by tak měly být přinejmenším stejně typově společensky škodlivé.“²⁹ Je to názor ryze subjektivní, ale stejnou typovou škodlivost vyvěšení trenek nevidím v napadení jiného, hanobení hrobu ani v rušení průběhu akce.

²⁷ PROVAZNÍK, Jan. § 358 [Výtržnictví]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 1, Dostupné na: <https://www.beck-online.cz>

²⁸ § 358 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník „Kdo se dopustí veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném hrubé neslušnosti nebo výtržnosti zejména tím, že napadne jiného, hanobí hrob, historickou nebo kulturní památku, anebo hrubým způsobem ruší přípravu, průběh nebo zakončení organizovaného sportovního utkání, shromáždění nebo obřadu lidí, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“

²⁹ PROVAZNÍK, Jan. § 358 [Výtržnictví]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 39, Dostupné na: <https://www.beck-online.cz>

Argumentovat bych mohl i obsahem pojmů neslušnost nebo výtržnictví, ale to je víc než tenký led. Hrubá neslušnost je pojem zcela abstraktní a co lze považovat za hrubě neslušné je subjektivní. Je to odrazem vnitřních morálních hodnot každého člověka a celospolečensky na tom určitě nebude panovat jednoznačná shoda. I s přihlédnutím k politické kultuře panující jak v republice, tak i na Hradě, považuji zásah do svobody politického projevu, byť do dosti expresivního projevu co do formy, prostředky trestního práva minimálně za nepřiměřený spíše za absurdní.

Z uvedeného příkladu je patrné, že soudy se nezabývají rozlišováním mezi jednáním a projevem. Namísto toho volí cestu poměrování práv, což je podstatně jednodušší, ale nevědomky tím legitimizují určité jednání jako projev.

2. Svoboda

První kapitola této práce vymezuje pojem projev. Považuji tedy za vhodné vyjádřit se i k pojmu svoboda. Obecně vzato se výrazy právo a svoboda používají jako synonyma. Rozlišování mezi právem a svobodou má ale v oblasti lidskoprávní svůj význam. Tento význam je do jisté míry akademicko-historický a odhaluje genezi lidských práv. To však nevylučuje, že takové rozlišení může mít význam například při výkladu právních norem.

Liberální svobody jsou typicky spojeny s první generací lidských práv. Základní funkcí liberálních svobod, též označovaných jako svobod negativních, je především ochrana společnosti před zásahy státu.³⁰ To odpovídá negativnímu závazku státu nezasahovat do osobní sféry osob, které požívají takových základních práv.³¹ G. Jellinek je označuje jako *status negativus*³² a jejich funkcí je rozvíjení zájmů chráněných základními právy, tedy i rozvíjení svobodné diskuze chráněné svobodou projevu.³³ Omezit státní moc ve vztahu k základním svobodám na pouhé nezasahování by ale bylo dost krátkozraké. I v podmínkách svobody projevu má totiž stát určitou povinnost aktivně konat. Ta spočívá v poskytování ochrany základním právům a svobodám, které byly třetí osobou ohroženy nebo do nich bylo zasaženo.

Jinými slovy, pokud další osoba soukromého práva zasáhne a omezí moji svobodu projevu, stát má povinnost ochrany (pozitivní závazek), které odpovídá subjektivní právo na ochranu ohroženého nebo zasaženého práva.³⁴ Tuto povinnost státu chránit základní práva označuje E. Wagnerová jako institucionální funkci. Jedná se o garanci a ochranu základních práv proti zásahům třetích osob (tedy nejen státu), což německá právní teorie označuje pojmem *Drittwirkung* a kterou E. Wagnerová volně překládá jako „vyzařování základních práv i na vztahy mezi rovnými subjekty.“³⁵ V našich podmínkách hovoříme o nepřímém horizontálním

³⁰ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva. 4. vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), str.147, ISBN 978-80-7380-730-6.

³¹ tamtéž - str.153

³² G. Jellinek ve své práci *System der subjektiven öffentlichen Rechte* rozlišuje ještě *status positivus* (právo na plnění od státu promítnuté především do práv sociálních), *status aktivus* (povinnost státu podporovat a vytvořit podmínky pro uskutečnění chráněných zájmů jako je organizace voleb) a *status subjectionis* (status jedince, který nepatří do žádného právního systému).

³³ WAGNEROVÁ, Eliška. *Poznámky k vývoji a k různým pojetím lidských práv*, Politologický časopis str. 47, Dostupné na: <https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1995/1/1995-1-5-Wagnerov%20Pozn%20mky%20k%20v%20v%20v%20a%20k%20r%20o%20z%20n%20z%20m%20p%20j%20e%20t%20m%20k%20l%20a%20d%20n%20ch%20p%20r%20v.pdf>

³⁴ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva. 4. vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), str.153, ISBN 978-80-7380-730-6

³⁵ WAGNEROVÁ, Eliška. *Poznámky k vývoji a k různým pojetím lidských práv*, Politologický časopis str. 47, Dostupné na: <https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1995/1/1995-1-5-Wagnerov%20Pozn%20mky%20k%20v%20v%20v%20a%20k%20r%20o%20z%20n%20z%20m%20p%20j%20e%20t%20m%20k%20l%20a%20d%20n%20ch%20p%20r%20v.pdf>

účinku základních práv, tedy o rozšíření ochrany poskytované ve vztahu občana a státu (vertikální účinek) na poskytnutí ochrany vztahům mezi občany navzájem.³⁶

Ač je svoboda projevu do značné míry negativním závazkem státu nezasahovat do nedotknutelnosti osob, neplatí to absolutně. Ve vztahu mezi občany má stát povinnost zajistit a vytvořit podmínky pro uskutečňování jejich subjektivního práva. Další pozitivní závazky státu v oblasti projevu vyplývají z judikatury ESLP.

Z rozhodnutí soudu ve věcech Dink proti Turecku a Khadija Ismayilova proti Ázerbájdžánu vyplývá povinnost státu zajistit efektivní fungování mechanismů k ochraně autorů a novinářů, a to za účelem vytvoření vhodného prostředí k účasti ve veřejné debatě. Cílem je umožnit vyjádření názorů a myšlenek beze strachu, i když jsou v rozporu s názory a myšlenkami představitelů státu, nesdílí je ani rozhodující část společnosti nebo jsou dokonce pro takovou veřejnost dráždivé či šokující.³⁷

Jak ESLP, tak Ústavní soud dovodili pozitivní závazek státu v oblasti ochrany svobody projevu i před zásahy subjektů práva soukromého v pracovních vztazích. V případě Fuentes Bobo proti Španělsku ESPL shledal, že sankce v podobě okamžitého zrušení pracovního poměru je disproporční vůči jednání reportéra, který se několikrát kriticky vyjádřil na adresu svého zaměstnavatele.³⁸ Ústavní soud v navazující judikatuře rozvádí veškerá východiska, která je nutno vzít před rozhodnutím v úvahu. „*Přípustnost namítaného omezení svobody projevu je třeba vždy posoudit ve světle věci jako celku, včetně znění výroků, které jsou stěžovateli vytýkány, a v kontextu, v němž je pronesl, stejně jako je třeba vzít do úvahy závažnost možné újmy zaměstnavatele, pohnutky zaměstnance či povahu a přísnost uložené sankce.*“³⁹

Pozitivní závazek státu k ochraně svobody projevu naopak ESLP neshledal v případě Appleby a další proti Spojenému království. Vlastník nákupního centra nepovolil stěžovatelům distribuci letáků a sběru podpisů ve stáncích u vchodu, tedy na pozemku, jehož je vlastníkem. Obsahem letáků bylo upozornění stěžovatelů na nesouhlas s plány zástavby v zelení osázené čtvrti. Soud nejprve odůvodňuje, že při určení pozitivní povinnosti státu musí být brán ohled na rovnováhu mezi zájmem veřejným a zájmem soukromým. Stěžovatelům nic nebránilo distribuovat své letáky na jiných veřejných místech v okolí nákupního centra. Stěžovatelé

³⁶ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva. 4. vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), str.154, ISBN 978-80-7380-730-6

³⁷ Guid on Article 10 of the European Convention of human rights, str. 12, Dostupné na:

https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_10_eng.pdf

³⁸ Fuentes Bobo v. Spain, 39293/98, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63608>

³⁹ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 1990/08 ze dne 23.03.2010, Dostupné na:

http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-1990-08_1

dokonce měli možnost dohodnout se s jednotlivými pronajímateli prostor v obchodním centru. Soud konstatuje, že odmítnutím povolení ze strany vlastníka nebylo bráněno jejich právu na sdělování názoru svým spoluobčanům a čl. 10 Úmluvy tak nebyl porušen.⁴⁰

Z čl. 17 odst. 5 Listiny dokonce vyplývá pozitivní závazek státu přiměřeným způsobem poskytovat informace o činnosti státních orgánů a orgánů územní samosprávy. Přestože právo na informace je komplementární součástí svobody projevu, o čemž svědčí už systematické zařazení do čl. 17 Listiny, není tématem této práce jej blíže rozebírat. Jak uvádí P. Jäger, „*česká jurisprudence [...tato dvě práva] projednává sice v úzké souvislosti, nicméně odděleně.*“⁴¹

⁴⁰ Appleby and Others v United Kingdom, 44306/98, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61080>

⁴¹ JÄGER, Petr a Pavel MOLEK. *Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova*. Praha: Auditorium, 2007, str. 28, ISBN 978-80-903786-5-0

3. Mezinárodní smlouvy o lidských právech

„Ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.“

Tak zněl čl. 10 Ústavy před její novelizací ústavním zákonem č. 395/2001 Sb., tzv. euronovelou. Ústavní soud se rozhodl k euronovele, která vymazala pojem mezinárodních smluv o lidských právech z Ústavy, vyjádřit v nálezu jímž posuzoval ústavnost části zákona o konkursu a vyrovnání. Jeho nález tak získal označení Konkursní.

Konkursním nálezem Ústavní soud rozšířil ústavní pořádek právě o mezinárodní lidskoprávní smlouvy. Rozhodnutí přelomové a kontroverzní. Nosná myšlenka rozhodnutí spočívá v tom, že čl. 9 odst. 2 Ústavy je pokynem soudu, jež mu neumožňuje jakoukoliv novelu Ústavy *„interpretovat v tom smyslu, že by jejím důsledkem bylo omezení již dosažené procedurální úrovně ochrany základních práv a svobod.“*⁴²

Ústavní soud si nálezem uzmul zpět ústavodárcem odňaté referenční hledisko ratifikovaných a vyhlášených mezinárodních smluv o lidských právech, čímž dal najevo, že hodlá dále ústavnost právních norem posuzovat v kontextu těchto smluv, a to i s derogačními účinky.⁴³ Dalším z důsledků nálezu, který soud explicitně zmiňuje, je skutečnost, že obecné soudy musí předkládat Ústavnímu soudu takovou věc, ohledně níž dojdou k závěru, že zákon, kterého má být použito, je v rozporu s mezinárodní smlouvou o lidských právech. Otázkou zůstává, co se takovou mezinárodní smlouvou o lidských právech rozumí.⁴⁴

*„Obiter dictum razance vodíkové pumy.“*⁴⁵ Tak se k odůvodnění nálezu vyjádřil jeden z jeho kritiků, soudce Ústavního soudu Jan Filip. Kromě jiného uvádí, že do ústavního pořádku mohou patřit jen předpisy ústavodárné moci České republiky, a proto nelze považovat za jeho součást mezinárodní smlouvy podle čl. 10, a to ani před euronovelou.⁴⁶ Odlišně to vidí profesori Z. Kühn a J. Kysela, kteří považují rozšiřování ústavního pořádku při jeho výkladu *„v souladu s moderním pojetím konstitucionalismu.“*⁴⁷ Přestože nejsou mezinárodní smlouvy o lidských

⁴² Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. Pl ÚS 36/01 ze dne 25.06.2002, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-36-01>

⁴³ KUHN, Zdeněk, KYSELA, Jan, *Je Ústavou to, co Ústavní soud řekne, že je Ústava?* Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 10, č.3 rok 2002, str. 200

⁴⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. Pl ÚS 36/01 ze dne 25.06.2002, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-36-01>

⁴⁵ *Nález č. 403/2002 Sb. jako rukavice hozená ústavodárci Ústavním soudem*, Jan Filip, Právní zpravodaj roč. 2002, č. 11, str. 5

⁴⁶ tamtéž

⁴⁷ KUHN, Zdeněk, KYSELA, Jan, *Je Ústavou to, co Ústavní soud řekne, že je Ústava?* Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 10, č.3 rok 2002, str. 214

právech ústavně aprobovanou a samostatnou kategorií, hrají i nadále při výkladu Listiny Ústavním soudem zvláštní roli.⁴⁸

3.1 Všeobecná deklarace lidských práv

Článek 19 Deklarace

Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.

Dne 10. prosince 1948 byl Valným shromážděním OSN v Paříži přijat nejdůležitější lidskoprávní dokument moderních dějin. Pro ratifikaci Všeobecné deklarace lidských práv (dále jen „Deklarace“), která byla reakcí na hrůzy druhé světové války, se vyslovilo 48 z 58 tehdejších členů OSN. V důsledku vnitropolitických změn mezi ratifikujícími státy chybělo Československo.⁴⁹

Deklarace se skládá ze 30 článků zakotvujících občanská, politická, hospodářská, kulturní a sociální práva. Ač tato práva nejsou přímo vymahatelná, je Deklarace především základním stavebním kamenem pro jiné mezinárodní i vnitrostátní lidskoprávní dokumenty. Podle mnohých je Deklarace součástí mezinárodního obyčejového práva a nástrojem pro uplatňování diplomatického a morálního nátlaku na státy, které její ustanovení porušují.⁵⁰

Jako základ posloužila deklarace ke vzniku Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „Pakt“), Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace nebo Mezinárodní úmluvy o odstranění diskriminace žen. I v preambuli Listiny najdeme odkaz na obecně sdílené hodnoty lidství, které principiálně vychází taktéž z ustanovení Deklarace.

Důležitost svobody projevu v poválečném světě je vyzdvihnuta v preambuli Deklarace. V prvních řádcích stojí, „[...] že vybudování světa, ve kterém lidé, zbavení strachu a nouze se budou těšiti svobodě projevu a přesvědčení, bylo prohlášeno za nejvyšší cíl lidu [...]“.⁵¹

⁴⁸ tamtéž

⁴⁹ History of the Declaration, UN, [online], Dostupné na: <https://www.un.org/en/about-us/udhr/history-of-the-declaration>

⁵⁰ Lidská práva, Úřad vlády ČR, Ministerstvo spravedlnosti, 2021 [online], str. 105, Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/sluzba/clanek/zkusebni-otazky-a-odborna-literatura.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>

⁵¹ Všeobecná deklarace lidských práv, Dostupné na: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/czc.pdf

Myslím, že je to odrazem skutečnosti, že nový a lepší svět nelze založit na jiných základech, než je svobodný jednotlivec s právem vyjádřit a zastávat svůj názor beze strachu z represe.

Článek 19 Deklarace zakotvuje nejen svobodu projevu, ale také svobodu přesvědčení (*freedom of opinion*). Svobodu přesvědčení je podle mého názoru nutné chápat absolutně, protože jak vyplývá z citovaného ustanovení, nikdo nemůže utrpět újmu pro své přesvědčení. Svoboda zastávat názory (*hold opinions*) je složkou vnitřní a toto ustanovení by mělo státům znemožnit mocenské zásahy právě do vnitřního přesvědčení člověka, ať je jakékoli.

Navenek vyjádřené názory a vnitřní postoje se stávají projevem. Svoboda projevu zakládá právo takové názory a postoje projevit navenek, a to jakýmkoli prostředky bez ohledu na hranice. Deklarace se na rozdíl od jiných lidskoprávních dokumentů nezabývá výčtem forem a způsobů takového projevu. Zároveň neobsahuje ani limitační klauzuli, která by státům diktovala, za jakých podmínek lze právo na svobodu projevu omezit, což souvisí s nezávažností tohoto dokumentu.

3.2 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

čl. 10

- 1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.*
- 2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti i odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.*

Regionální ochranu lidských práv a základních svobod v rámci Rady Evropy zajišťuje Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Podepsána 4. listopadu 1950, zavazuje Úmluva k tomuto okamžiku 46 členských států Rady Evropy.⁵² V České republice byla Úmluva vyhlášena ve Sbírce zákonů pod č. 209/1992. Článek 19

⁵² KMEC, Jiří, KRATOCHVÍL, Jan. Kapitola I [Historie Úmluvy]. In: KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. Evropská úmluva o lidských právech. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 8, Dostupné na: www.beck-online.cz

Úmluvy zřizuje Evropský soud pro lidská práva, u kterého se může každá fyzická osoba, nevládní organizace nebo skupina jednotlivců domáhat nápravy újmy způsobené smluvní stranou na svých právech přiznaných Úmluvou.

První odstavec citovaného ustanovení garantuje právo na svobodu projevu a jako další lidskoprávní dokumenty i Úmluva rozlišuje mezi právem na přesvědčení a právem na přijímání a rozšiřování informací a myšlenek. Unikátní je ovšem třetí věta ustanovení, která výslovně umožňuje regulaci televizních a rozhlasových médií a filmových společností skrze udělování licencí či jiných povolení k takové činnosti.

Obsah druhého odstavce citovaného článku Úmluvy je téměř totožný s obsahem limitační klauzule obsažené v Listině. Výčet účelů omezení je sice podstatně delší, ale na rozdíl od Listiny postrádá vyšší míru obecnosti. Zásadním rozdílem je jen formulace, že výkon svobod zahrnuje povinnosti i odpovědnost (*duties and responsibilities*). Co to v praxi znamená?

Z judikatury ESLP vyplývá, že existují různé subjekty svobody projevu, které mají tyto zvláštní povinnosti i odpovědnost v souvislosti s výkonem jejich zaměstnání, postavení či funkce. Nejbohatší v tomto směru je judikatura týkající se práce novinářů. Ti totiž v souladu s konceptem odpovědné žurnalistiky (*responsible journalism*) mají povinnost jednat v dobré víře při poskytování přesných a spolehlivých informací.⁵³ Z rozhodnutí ve věci Delfi AS proti Estonsku dokonce vyplývá odpovědnost provozovatelů internetových portálů za obsah diskuze pod příspěvky.⁵⁴

Vyšší míru zdrženlivosti při výkonu svobody projevu lze dle rozhodnutí soudu ve věci Baka proti Maďarsku očekávat i u osob působících v justici, a to zejména v případech, kdy by mohlo dojít ke zpochybnění autority a nestrannosti soudní moci. To ovšem nevylučuje soudce z debaty nad věcmi veřejného zájmu. Takový zájem byl v konkrétním případě shledán i pokud jde o komentáře soudce na adresu fungování a reformy soudního systému. I přesto, že má otázka politické důsledky, není to samo o sobě dostačující k tomu, aby bylo soudci zabráněno se ve věci vyjádřit.⁵⁵

⁵³ Pentikäinen v. Finland 11882/10, § 90 <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-158279>

⁵⁴ Delfi AS v. Estonia, 64569/09, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155105>

⁵⁵ Baka v Hungary, 20261/12, §162-165, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-163113>

3.3 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Článek 19

1. *Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky.*
2. *Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby.*
3. *Užívání práv uvedených v odstavci 2 tohoto článku s sebou nese zvláštní povinnosti a odpovědnost. Může proto podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaké stanoví zákon a jež jsou nutná:*
 - a) *k respektování práv nebo pověsti jiných;*
 - b) *k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví nebo morálky.*

Rezolucí Valného shromáždění OSN byl dne 16. prosince 1966 přijat Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (dále jen „Pakt“). Tato multilaterální mezinárodní smlouva vstoupila v platnost až o deset let později a k roku 2022 má 173 smluvních stran. Spolu s Deklarací a Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech tvoří součást Mezinárodní listiny lidských práv.⁵⁶

Na rozdíl od Deklarace je Pakt závazný a dodržování jednotlivých ustanovení kontroluje Výbor OSN pro lidská práva (dále jen „Výbor“), který pravidelně přezkoumává zprávy smluvních států.⁵⁷ Na základě Opčního protokolu může Výbor posuzovat oznámení jednotlivců, kteří namítají porušení jejich práv chráněných Paktem.⁵⁸ Pro výklad jednotlivých ustanovení Paktu vydává Výbor obecné připomínky (*general comments*). Československo ratifikovalo smlouvu v roce 1975⁵⁹ a Česká republika jako nástupnický stát je smlouvou vázána od svého vzniku. První Opční protokol je účinný od roku 1991.

Stejně jako Deklarace zakotvuje i Pakt svobodu projevu v článku 19 a stejně tak rozlišuje i mezi právem na přesvědčení (zastávání svého názoru, *hold opinions*), které

⁵⁶ International Bill of Human Rights, A brief history, and the two International Covenants, [online], Dostupné na: <https://www.ohchr.org/en/what-are-human-rights/international-bill-human-rights>

⁵⁷ čl. 40 Mezinárodního Paktu o občanských a politických právech

⁵⁸ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 169/1991 Sb., ze dne 12.06.1991, kterým byl vyhlášen Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech

⁵⁹ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., ze dne 10.05.1976, kterou byl vyhlášen Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

absolutizuje a svobodou projevu. Svoboda přesvědčení zahrnuje i svobodu změnit přesvědčení kdykoli a z jakéhokoli důvodu. Koncepce práva na svobodu projevu v Paktu se nikterak zásadně neodlišuje od jiných lidskoprávních dokumentů. Výjimkou je výslovné zmínění umění jako zvláštního prostředku nebo formy projevu. Podle obecných připomínek zahrnuje svoboda projevu i projevy komerční povahy. Právo na svobodu projevu je omezeno odst. 3 a podobně jako Úmluva obsahuje větu, že výkon práv s sebou nese i zvláštní povinnosti a odpovědnost. Limitační klauzule pak obsahuje podobný výčet cílů jako Listina.

Podle obecných připomínek Výboru odpovídá stát za všechny složky státní moci (výkonná, zákonodárná i soudní), a to na úrovni celostátní i regionální, včetně orgánů „polostátních“. Zároveň z nich vyplývá pozitivní povinnost státu zajistit ochranu základních práv i ve vztazích mezi soukromoprávními subjekty navzájem.⁶⁰

3.4 Listina základních práv Evropské unie

Článek 11

Svoboda projevu a informací

- 1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování veřejné moci a bez ohledu na hranice.*
- 2. Svoboda a pluralita sdělovacích prostředků musí být respektována.*

Dodržování základních lidských práv při výkladu a aplikaci norem evropského práva nemůže záviset na jejich souladu s ústavním vnitrostátním právem. Základní práva však tvoří nedílnou součást obecných právních zásad společenství.⁶¹ Takto rozhodl v roce 1970 Evropský soudní dvůr (dále jen „ESD“) a na dalších 30 let měla základní lidská práva na úrovni Společenství povahu toliko nepsaného pramene jako obecné právní zásady.

V roce 1999 byl ze zástupců hlav států, předsedů vlád, členů národních parlamentů a evropských institucí vytvořen Evropský konvent, který měl za úkol vypracovat návrh lidskoprávního katalogu. Ač byl tento návrh přijat a vyhlášen již v roce 2000, poté co jej

⁶⁰ General comment No. 34, CCPR/C/GC/34, bod 7, Dostupné na: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>

⁶¹ Rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, sp.zn. 11/70 ze dne 17.12.1970, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61970CJ0011&from=EN>

schválili Evropský parlament, Rada ministrů a Evropská komise, byl právní statut Listiny základních práv Evropské Unie (dále jen „Listina základních práv EU“) poněkud nejistý, jelikož jako součást smlouvy z Nice byla Listina základních práv EU nezávaznou politickou deklarací. To platilo až do roku 2009, kdy vstoupila v platnost Lisabonská smlouva, prostřednictvím které se Listina základních práv EU stala součástí primárního práva Evropské unie.⁶²

Podle čl. 53 nesmí být žádné ustanovení Listiny základních práv EU vykládáno jako omezení nebo narušení základních lidských práv vyplývající z takových mezinárodních smluv, jimiž je vázána Unie, nebo všechny členské státy, včetně Úmluvy. Smysl a rozsah práv uvedených v Listině základních práv EU, která odpovídají právům zaručeným Úmluvou a mezi něž lze zařadit i svobodu projevu, je podle čl. 52 odst. 3 stejný. To nebrání v poskytnutí širší ochrany. Svoboda projevu jakož i další práva společná všem členským státům musí být vykládána v souladu s ústavními tradicemi těchto států. Podle komentáře k Listině základních práv EU vypracovaného prezidiem Evropského konventu tak nelze překročit limitační klauzuli čl. 10 odst. 2 Úmluvy.⁶³

První odstavec čl. 10 rozlišuje, tak jako i ostatní citované mezinárodní dokumenty, mezi právem zastávat názor a právem přijímat a rozšiřovat informace. Unikátním je odst. 2, který poměrně stroze zakotvuje respekt ke svobodě a pluralitě médií. Podle zmíněného komentáře Prezidia je tento odstavec založen jednak na judikatuře ESD a za druhé na Protokolu č. 29 ke Smlouvě o fungování Evropské unie. Podle tohoto protokolu není porušením primárního práva financování veřejnoprávních médií členskými státy, pokud jsou tyto prostředky poskytovány za účelem plnění veřejných služeb a zároveň nedochází k ovlivňování hospodářské soutěže v Evropské unii.⁶⁴

⁶² Listina základních práv EU, Úřad vlády České republiky, In: euroskep.cz, [online], Dostupné na: <https://euroskep.cz/evropska-unie/dokumenty-eu/listina-zakladnich-prav-eu/>

⁶³ Vysvětlení k Listině základních práv, Úřední věstník Evropské Unie, 2007/C 303/02, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0017:0035:CS:PDF>

⁶⁴ Protokol č. 29 o systému veřejnoprávního vysílání v členských státech, C 83/312 Úřední věstník Evropské unie ze dne 30.3.2010, Protokol č. 29 ke SFEU

4. Limity svobody projevu

čl. 17 odst. 4 Listiny

Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

Svoboda zastávat názor je jakožto součást svobody projevu neomezitelná. Neomezitelné ale není právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky. Takové omezení se může uplatnit ve chvíli, kdy se právo dostane do konfliktu s jiným základním právem, nejčastěji s právem na ochranu osobnosti, nebo jinou ústavně chráněnou hodnotou. Výčet chráněných zájmů je obsahem limitační klauzule.

Na první pohled je patrné, že výčet cílů uvedených v čl. 10 odst. 2 Úmluvy je podstatně širší, než výčet uvedený v čl. 17 odst. 4 Listiny. Jak plyne z již zmiňovaného konkursního nálezu, nelze omezovat již jednou dosažený standard ochrany lidských práv. Pokud tedy Listina uvádí užší rozsah cílů, za jejichž účelem lze svobodu projevu omezit, použije se ústavní úprava.⁶⁵ Je ovšem zásadní si uvědomit, že cíle obsažené v Listině jsou obecnějšího charakteru než cíle uvedené v Úmluvě. Územní celistvost, předcházení nepokojům a zločinnosti, zabránění úniku důvěrných informací i autorita soudní moci jsou pojmy subsumovatelné pod bezpečnost státu případně veřejnou bezpečnost. Také V. Pavlíček se domnívá, že cíle uvedené v Úmluvě lze za účelem limitace práva na svobodu projevu použít, a to s ohledem na jejich subsumovatelnost.⁶⁶

V následujících kapitolách budou rozebrány jednotlivé cíle tak, jak jsou vyjmenovány v Listině s přihlédnutím k judikatuře ESLP.

⁶⁵ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Vyd. 2. dopl.* Brno: Masarykova univerzita, 2001. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. str. 56. ISBN 80-210-2592-1.

⁶⁶ PAVLÍČEK, Václav. Ústavní problémy svobody projevu, AUC Iuridica, 1-2/1996, s 109 - 114

4.1 Ochrana práv a svobod druhých

Článek 10 Listiny

odst. 1 Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.

odst. 2 Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.

Kolize práva na výkon svobody projevu na jedné straně a osobnostních práv na straně druhé není ničím výjimečným, spíše naopak. Stejně tak, jako má každý právo projevit své myšlenky, má každý právo cítit se cizím názorem dotčen. Stojí zde proti sobě právo na svobodu projevu a právo na ochranu osobnosti, dvě elementární lidská práva, která jsou si zásadně rovna.⁶⁷ Jejich střet ovšem znamená, že jedno právo musí být nutně upřednostněno na úkor toho druhého.

Pokud se tak stane, je nutné postupovat s ohledem na čl. 4 odst. 4 Listiny tak, aby „zůstalo zachováno z obou základních práv co nejvíce, a není-li to možné, pak dát přednost tomu základnímu právu, v jehož prospěch svědčí obecná idea spravedlnosti [...]“.⁶⁸ Jak dále vyplývá z judikatury, Ústavní soud zcela odmítá poskytovat ochranu takovým projevům, které jsou vedeny touhou někoho poškodit nebo spočívají v úmyslném šíření nepravdivých informací.⁶⁹

Pozitivní závazek státu dbát na ochranu osobnosti člověka je naplněn v občanském zákoníku, který chrání psychickou, morální i sociální integritu člověka, jejíž dílčí atributy rozvádí v § 81. Lidská důstojnost, vážnost, čest, soukromí i projevy osobní povahy jsou osobnostními atributy, do nichž může být zasaženo výkonem svobody projevu. Dotčený člověk má na základě ustanovení občanského zákoníku možnost domáhat se upuštění od zásahu nebo odstranění škodlivého následku, nastal-li již takový.

Jak je patrné z výše citovaných ustanovení Listiny, ochrana jednotlivých osobnostních atributů na ústavní úrovni je podobná té v občanském zákoníku. Naproti tomu Úmluva obsahuje poměrně obecnější vymezení ochrany soukromého a rodinného života, které je dále

⁶⁷ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 154/97 ze dne 09.02.1998, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-154-97>

⁶⁸ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn I. ÚS 353/04 ze dne 16.06.2005, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-353-04>

⁶⁹ KOKEŠ, Marian. Čl. 10 [Právo na soukromý a rodinný život; právo na informační sebeurčení]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 41, Dostupné na: www.beck-online.cz

specifikováno judikaturou. ESLP například v rozhodnutí Pfeifer proti Rakousku podřadil dobrou pověst osoby pod součást práva na respektování jejího soukromého života. Pověst osoby totiž podle soudu tvoří součást její osobní a psychické integrity a lze ji chápat jako součást osobního života.⁷⁰

Je zřejmé, že při kolizi práv na ochranu osobnosti se svobodou projevu nelze hledat nějaké obecně platné závěry. Každý spor je jedinečný a je nutné vycházet ze skutkových okolností. I Ústavní soud ve své judikatuře upozorňuje na potřebu komplexního přezkumu, zároveň však formuluje deset hledisek, vycházejících z Poradního stanoviska Benátské komise⁷¹, které je třeba zkoumat. Jsou jimi:

- 1. „Závažnost obvinění. Čím závažnější obvinění je, tím více byla veřejnost dezinformována a difamovaná osoba poškozena, pokud tvrzení není pravdivé.*
- 2. Povaha informace a uvážení, do jaké míry je předmětný problém záležitostí veřejného zájmu.*
- 3. Zdroj informace. Někteří šířitelé informace nemají přímou znalost o události. Někteří mají vlastní důvody rozmělnit informaci anebo jsou placeni za své příběhy.*
- 4. Vynaložené úsilí a konkrétní kroky k ověření pravdivosti informace.*
- 5. Status informace. Obvinění již může být předmětem vyšetřování, které vyžaduje ohledy.*
- 6. Naléhavost záležitosti. Zprávy jsou často komoditou podléhající rychlé zkáze.*
- 7. Zda byl žádán komentář od stěžovatele (žalobce). Ten může mít informace, kterými jiní nedisponují nebo které nesdělili. Oslovení stěžovatele (žalobce) nemusí být vždy nutné.*
- 8. Zda médií šířené sdělení obsahovalo podstatu události viděné očima stěžovatele (žalobce).*
- 9. Tón sdělení šířeného médií. Původce mediálně šířené informace může iniciovat diskusi nebo vyšetřování. Nemusí prezentovat obvinění jako*

⁷⁰ Pfeifer v. Austria, 12556/03, § 35, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-83294>

⁷¹ AMICUS CURIAE OPINION CDL-AD (2004)011 ze dne 17.03.2004, Dostupné na: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2004\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)011-e)

sdělování faktu.

10. Okolnosti zveřejnění včetně jeho načasování.“⁷²

Ani ESLP nepoužívá nějaký univerzálně platný test při posuzování kolize těchto základních práv. Z rozhodnutí ve věci Axel Springer AG proti Německu vyplývá šest kritérií, která by měla vnitrostátní soudy brát v úvahu při svém rozhodování:

1. *„Příspěvek do veřejné debaty a veřejný zájem.*
2. *Jak je známá dotčená osoba a co je předmětem reportáže*
3. *Předchozí chování dotčené osoby*
4. *Způsob získání informací a jejich pravdivost*
5. *Obsah, forma a důsledky zveřejnění takové informace*
6. *Závažnost uložené sankce*“⁷³

4.1.1 Skutková tvrzení a hodnotící soudy

Difamující výrok je takový, který zasahuje do osobnostních práv jiné osoby a může mít povahu skutkového tvrzení nebo hodnotícího soudu. Skutková tvrzení se zakládají na informaci, jejíž pravdivost lze potvrdit či vyvrátit. Zjednodušeně řečeno, skutkové tvrzení je buďto pravda, nebo lež. V praxi to ovšem neznamená, že každému skutkovému tvrzení, které se později ukáže být nepravdivé, není poskytnuta ochrana.

Žijeme v době, ve které se informace šíří rychlostí světla a jejich objem neustále narůstá. Dá se hovořit o informačním zahlcení. Zvyšující se počet komunikačních kanálů, internet, sociální sítě, média. Z každé strany na nás denně srší nepřehledné množství informací. To může vést ke komunikačnímu šumu, podání zkreslené informace, zavádějícímu sdělení nebo neúmyslně sdílené lži. I takovým projevům by pak byla předem odňata ochrana, což by mělo za následek uplatňování odpovědnosti soukromoprávní či veřejnoprávní.

Ústavní soud tak ve své judikatuře zmírňuje tyto dopady konstruováním jakési subjektivní odpovědnosti za nesprávnost informace ryze objektivního charakteru. Uvedené spočívá v tom, že u každého difamujícího skutkového tvrzení soud zkoumá, zda ten, kdo výrok učinil, měl „1) rozumné důvody, na jejichž základě se spoléhal na jeho pravdivost, jakož i 2) že podnikl dostupné kroky k ověření jeho pravdivosti, a to v míře a intenzitě, v níž bylo její ověření přístupné a definitivní (včetně případného dotazu u osoby, které se tvrzení týká, jejíž stanovisko

⁷² Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I.ÚS 453/03 ze dne 11. 11. 2005 Dostupné na: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-453-03>

⁷³ Alex Springer AG v. Germany, 39954/08, § 89-95, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109034>

by v takovém případě mělo být rovněž zveřejněno), a 3) že byl v dobré víře, a tudíž neměl důvod věřit, že toto tvrzení není pravdivé.“⁷⁴ Jak soud dodává, za takových okolností a bez dalšího neznamená nepravdivá informace zásah do práva na ochranu osobnosti.

Na druhou stranu pravdivost hodnotových soudů nelze prokázat. Trvat na doložení pravdivosti hodnotového soudu je podle ESLP požadavek nesplnitelný, který porušuje právo na vlastní názor, kteréžto je fundamentální součástí svobody projevu.⁷⁵ To ovšem neznamená, že by hodnotový soud neměl být postaven na skutkovém základu. Skutkový základ je dokonce vyžadován, pokud jde o výroky, které zhodnocují okolní svět.⁷⁶ Naopak, existenci skutkového základu nelze vyžadovat u ryze subjektivních preferencí typu „Líbí se mi žlutá barva. Nesnáším žlutou barvu.“ Dalším kritériem k posuzování je i přiměřenost výroku ke kritizované skutečnosti.⁷⁷

Rozlišení mezi skutkovým výrokiem a hodnotícím soudem nemusí být v praxi nejjednodušší. Není možné posuzovat výrok izolovaně. Do úvahy je třeba vzít celý kontext případu. Okolnosti, které vedly k vyřčení výroku, jeho tón, co mu předcházelo a jaká byla reakce. Zvláštní postavení zaujímají výroky o věcech veřejného zájmu, které je třeba podle ESLP posuzovat spíše jako hodnotící soudy. S takovým názorem přišel soud například ve věci Lopes Gomes da Silva proti Portugalsku, ve které šlo o poněkud expresivní kritiku novináře na adresu politika.⁷⁸

Příkladem pro rozlišování mezi hodnotícím soudem a skutkovým tvrzením může být i známe rozhodnutí Ústavního soudu ve věci Rejzek v. Vondráčková, ve kterém se soud přiklonil k tomu, že výraz „hudební mafie“ je vzhledem ke kontextu článku metaforou, a tudíž hodnotícím soudem jež nelze podrobit testu pravdivosti.⁷⁹ Za takových okolností soudy zkoumají nejen míru expresivity ale i existenci objektivního základu kritiky.

Použití výrazů jako „groteskní“, „hulvátský“ a „hrubý“ nebylo ve zmiňovaném případě portugalského novináře jen bezdůvodným urážením, protože novinář jejich podstatu

⁷⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 4022/17 ze dne 11.06.2018, bod 39, Dostupné na:

https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezy/2018/I_US_4022_17_na_web.pdf

⁷⁵ Morice v. France, 29369/10, § 155, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154265>

⁷⁶ Pedersen and Baadsgaard v. Denmark, 49017/99, § 76, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67818>

⁷⁷ BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 165, Dostupné na: www.beck-online.cz

⁷⁸ Lopes Gomes da Silva v. Portugal, 37698/97, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58817>

⁷⁹ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15.03.2005, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-367-03>

v publikovaném článku vysvětlil. Existence objektivního základu kritiky a přiměřenost se tak stala dělicí čarou mezi prvoplánovou urážkou a věcnou expresivní kritikou.⁸⁰

Problematika expresivních výroků je ale mnohem rozsáhlejší. Jsou situace, kdy i vulgární projev je chráněn. ESLP shledal přiměřeným použitím výrazu „Trottel“, který použil v článku rakouský novinář na adresu politika, který ve svém projevu relativizoval zločiny vojáků nacistického Německa. Novinář byl rakouskými soudy odsouzen pro trestný čin urážky, což soud považoval za nepřiměřený zásah do svobody projevu. Rozhodnutí ale nebylo přijato jednomyslně. Dva z disentujících soudců se vyjádřili v tom smyslu, že urážka nikdy nemůže být hodnotovým soudem, přičemž upozornili i na to, že „[...] účelem čl. 10 Úmluvy je [...] umožnit skutečnou výměnu názorů, nikoli chránit žurnalistiku čtvrté kategorie, která nemá kvality potřebné k předkládání seriózních argumentů a uchyluje se k provokacím a bezdůvodným urážkám [...]“. ⁸¹

Naopak, za přiměřenou míru kritiky nepovažoval soud některé pasáže z románu francouzského spisovatele Mathieu Lindona, který si vzal na mušku předsedu krajně pravicové strany Jeana-Marie Le Pen. V tomto částečně fiktivním díle vystupuje Le Pen jako reálná postava, kterou autor označuje za „šéfa bandy vrahů“ nebo „upíra, který se vyžívá v hořkosti svých voličů a někdy i v jejich krvi.“ Podle názoru soudu je sice možné uchýlit se k nadsázce, provokaci či zvolit ostřejší výroky, tím spíše jedná-li se o politika a tím spíše jedná-li se o politika známého svými prudkými projevy, extremistickými názory, kvůli nimž byl několikrát odsouzen za podněcování k rasové nenávisti, zlehčování zločinů proti lidskosti nebo třeba urážky veřejných činitelů. Nicméně, ať se jedná o jakkoli kontroverzního politika, nelze ani jemu upřít právo na dobrou pověst. Projevy, jejichž účelem je stigmatizovat druhou stranu, vyvolat nenávist a násilí, nelze v politické debatě tolerovat.⁸²

Jak ale upozorňují disentující soudci, stát by neměl zasahovat do projevu tvůrčích umělců. Rozlišení mezi fikcí a autorovým záměrem je totiž velice tenký led. Soudci upozorňují zejména na to, že hanlivost výroků pronesených fiktivními postavami závisí do velké míry na tom, zda a jak se od nich autor distancuje. Dále poukazují na fakt, že politik jako Le Pen se svou trestněprávní minulostí musí strpět daleko vyšší míru kritiky. Soudci dodávají, že je přehnané považovat román za výzvu k násilí nebo nenávisti. Smyslem je sdělit čtenáři, že

⁸⁰ Lopes Gomes da Silva v. Portugal, 37698/97, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58817>

⁸¹ Oberschlick v. Austria No. 2, 20834/92, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58044>

⁸² Lindon, Otachovsky-Laurens and July v. France, 21279/02, § 57, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82846>

politik ve skutečnosti nabádá své stoupence k nenávisným činům zejména proti menšinám. Ostatně, to je dostatečně podloženo skutkovým základem.⁸³

Závěrem bych zmínil ještě dvě kritéria, která Ústavní soud bere v potaz. Ve svých rozhodnutích rozlišuje mezi kritikou *ad personam*, tedy výrazy osobní povahy, kterými je za použití různých adjektiv či přirovnání hodnocena sama osoba, vůči níž projev směřuje a kritiku *ad rem*, která se osoby dotýká nepřímo tak, že kritizuje její myšlenky, postoje, práci a podobně. Kritice *ad personam* by pak podle soudu měl být poskytován nižší standard ochrany, než je tomu u kritiky *ad rem*.⁸⁴ V případě, že je terčem kritiky osoba veřejně činná, je dalším rozhodným kritériem skutečnost, zda výrok směřoval do osobní či rodinné sféry adresáta, nebo se týká jeho postavení, funkce, profese. V prvním případě by měla být míra ochrany svobody projevu podle soudu nižší.⁸⁵

4.1.2 Pomluva a urážka

Shora uvedené má konsekvence při uplatňování odpovědnosti podle jiných právních předpisů, zejména podle trestního a občanského zákoníku nebo podle předpisů práva správního. Nejzávažnějším jednáním, které zasahuje do práv na ochranu osobnosti, je trestný čin pomluvy podle § 184 TZ. Ten spočívá v tom, že pachatel sdělí o jiném nepravdivý údaj, „*který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu [...]*“.⁸⁶

Jak již napoví slovní spojení „sdělí nepravdivý údaj“, trestní odpovědnost za trestný čin pomluvy se týká pouze výroků, jejichž pravdivost lze ověřit, tedy skutkových tvrzení. To vyplývá i z judikatury Nejvyššího soudu, který ve svém rozhodnutí uvádí, že „*za [pomluvu] nelze pokládat tvrzení, která jsou jen hodnotící povahy a vyjadřují subjektivní úsudek toho, kdo je činí*“.⁸⁷ Druhou podmínkou je, že takové tvrzení je způsobilé ohrozit vážnost poškozeného, a to značnou měrou. Z judikatury vyplývá, že za značnou míru ohrožení vážnosti se považuje např. hrozba výpovědi ze zaměstnání, způsobení hrozby rozvodu, odliv klientů, pacientů, zákazníků, či nepravdivá informace o tom, že je osoba trestně stíhána nebo že již byla odsouzena.⁸⁸

⁸³ Lindon, Otachovsky-Laurens and July v. France, 21279/02, Joint partly dissenting opinion of judges Rozakis, Bratza, Tulkens and Šikuta, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82846>

⁸⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 2300/18 ze dne 03.09.2018, bod 52, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-2300-18>

⁸⁵ tamtéž – bod 53

⁸⁶ § 184 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁸⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp.zn. 7 Tdo 726/2004 ze dne 01.09.2004

⁸⁸ ŠČERBA, Filip, KALVODOVÁ, Věra. § 184 [Pomluva]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 10, Dostupné na: www.beck-online.cz

Trestný čin urážky český právní řád nezná. V § 7 zákona o některých přestupcích je však zakotvena správní odpovědnost za přestupek proti občanskému soužití, kterého se fyzická osoba dopustí „že jinému ublíží na cti tím, že ho zesměšní nebo ho jiným způsobem hrubě urazí.“⁸⁹ Tato skutková podstata míří jednak na méně závažné skutkové výroky, ze kterých nelze vyvodit odpovědnost trestní a za druhé na hodnotové soudy, které jsou hrubě urážlivé a vulgární. Za hrubě urážlivý, a tedy nepoživající ochrany čl. 17 Listiny, lze dle Nejvyššího správního soudu považovat výrok na adresu svého souseda, kterým ho stěžovatelka častovala: „Ty čuráku, já budu větrat kdy budu chtít a jak dlouho budu chtít.“⁹⁰ V mezích svobody projevu jsou naopak výroky ironické či sarkastické, „[...] neboť ironie, sarkasmus, vtip a výsměch patří ke svobodě projevu stejně jako právo svobodně se projevovat patří k demokratickému právnímu státu.“⁹¹ Pro úplnost dodávám, že stejného přestupku se může dopustit i osoba právnická.⁹²

Poslední možností je domáhat se náhrady újmy na svých přirozených právech v civilním řízení. Předmětem řízení může být jakýkoliv výrok, ať už lživý, pomlouvačný nebo vulgární. Za způsobenou nemajetkovou újmu se lze domáhat přiměřeného zadostiučinění. Zadostiučinění může mít formu peněžitou (relutární satisfakce), nebo formu nepeněžitou (morální satisfakce). Typickým příkladem morální satisfakce je omluva.⁹³ Obecně ale platí, že „*přiměřené zadostiučinění musí být poskytnuto v penězích, nezajistí-li jeho jiný způsob skutečné a dostatečně účinné odčinění.*“⁹⁴

Vzhledem k tomu, že podoba a intenzita sankce jsou kritéria, která při zásazích do svobody projevu přezkoumává Ústavní soud i ESLP, bude jim širší prostor věnován v kapitole o limitech omezování svobody projevu. Disproporcionalita mezi sankčním prostředkem a výrokem totiž může být důvodem, proč nebude naplněn požadavek proporcionality v užším slova smyslu a zásah do svobody projevu se tak stane ústavně nekonformním.

4.2 Ochrana bezpečnosti státu a veřejná bezpečnost

Podle limitační klauzule čl. 10 Úmluvy lze svobodu projevu omezit v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci. Podle čl. 19 Paktu jsou chráněnými statky národní bezpečnost a veřejný pořádek.

⁸⁹ § 7 odst. 1 písm. a) zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích

⁹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu sp.zn. 4 As 33/2004-67 ze dne 22.07.2005

⁹¹ Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích č.j. 52 Ca 53/2008-38 ze dne 20.01.2009

⁹² § 7 odst. 2 písm. a) zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích

⁹³ PAŠEK, Martin. § 2951 [Způsob náhrady]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 3, Dostupné na: www.beck-online.cz

⁹⁴ § 2951 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Svobodu projevu podle čl. 17 Listiny lze omezit za účelem ochrany bezpečnosti státu a veřejné bezpečnosti.

Veškeré tyto chráněné zájmy mají něco společného. Jejich hlavním účelem je vnitřní a vnější ochrana státu a jeho občanů. Úmluva zvolila cestu taxativního výčtu⁹⁵, zatímco v Paktu a Listině jsou chráněné zájmy zobecněny a až z judikatury a literatury vyplývají zájmy konkrétní, které předmětná ustanovení chrání. Jsou jimi zejména řádné fungování soudní soustavy i celého státního aparátu, ochrana utajovaných informací⁹⁶, územní celistvost, obranyschopnost země, předcházení zločinnosti, zachování veřejného pořádku, ochrana symbolů státu.⁹⁷ Jak lze z uvedených chráněných zájmů vyčíst, do popředí ochrany se zde dostává demokratický právní stát s veškerými atributy, které k němu náležejí.

Zvláštním zájmem, jenž není ve výčtu výše uveden, je zájem státu na ochranu před extremistickými projevy. Takové projevy totiž skýtají dvojí nebezpečí. Zaprvé je jejich postih odůvodněn zájmem na ochranu demokratického právního státu před subversivními projevy, tedy takovými, jejichž účelem je rozvrátit demokratické zřízení ve prospěch autoritářského, totalitárního či přímo totalitního režimu. A zadruhé bývají tyto projevy často spojovány s nenávisí k určité skupině obyvatel. Druhou stranou mince je tedy aspekt ochrany důstojnosti jednotlivce nebo skupiny obyvatel.⁹⁸

4.2.1 Bránící se demokracie

„Přišli jsme do Říšského sněmu, abychom se vyzbrojili zbraněmi demokracie z jejího arzenálu. Stali jsme se poslanci Říšského sněmu, aby nám výmarská ideologie pomohla sebe samu zničit.”⁹⁹

Tak zní výrok Josepha Goebbelse, který výstižně shrnuje důvod zakotvení konceptu bránící se demokracie (*militant democracy, streibare Demokratie*) v právních rádech nejen evropských zemí. Jednou z příčin ovládnutí Německa nacisty téměř legální cestou byl i právní

⁹⁵ Výjimku z taxativního výčtu deseti legitimních cílů představuje udělování licencí k rozhlasovému, televiznímu a filmovému vysílání. Evropský soud pro lidská práva i Evropská komise pro lidská práva v případech neudělení licence akceptují i takové důvody, které nemají oporu v uvedeném výčtu. Například z rozhodnutí EKLP ve věci *Hins and Hugenholtz v. Netherlands* vyplývá, že je možné neudělit licenci s ohledem na ochranu národní kultury.

KOSAŘ, David. Kapitola XX [Svoboda projevu (čl. 10 EÚLP)]. In: KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. Evropská úmluva o lidských právech. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1041, Dostupné na: www.beck-online.cz

⁹⁶ JÄGER, Petr a Pavel MOLEK. *Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova*. Praha: Auditorium, 2007. str. 33 až 35, ISBN 9788090378650.

⁹⁷ BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu a její meze v právu ČR*. Praha: Linde, 2002. str. 100, ISBN 807201367x.

⁹⁸ BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 201, Dostupné na: www.beck-online.cz

⁹⁹ VÝBORNÝ, Štěpán. *Koncept bránící se demokracie v judikatuře Ústavního soudu ČR*, Časopis pro právní vědu a praxi roč. 20 č. 2 rok 2012, str. 157-163, ISSN: 1805-2789, Dostupné na: www.aspi.cz

pozitivismus a formalismus. Pokud v právním řádu neexistují mechanismy, které by byly schopny zabezpečit nezrušitelnost přirozenoprávních idejí založených na humanismu a principech demokratického právního státu, pak nelze vyloučit tichý a plíživý zrod myšlenek jakož i zesilování hlasů volajících po převzetí moci režimem nedemokratickým. Vzniká tak podhoubí režimů autoritářských či totalitních, a to vše za využití prostředků, které jim poskytuje demokracie, a tedy zcela legálně.¹⁰⁰ Ale jak glosuje J. Přibáň: „*Moderní pozitivistická představa, že legitimní je vše, co je zákonné, se rozpadla, když se ve 20. století zákon stal zločinem.*“¹⁰¹

Právě nezrušitelnost idejí, na kterých je založen demokratický právní stát, ospravedlňuje jejich omezování. Jak bylo vysvětleno výše, zájem na ochraně demokratického právního státu umožňuje omezit svobodu projevu. Princip bránící se demokracie je vůdčím principem v boji proti extremismu. Obecně tento princip představuje jednak konflikt mezi dodržováním lidských práv a jejich omezováním za účelem ochrany demokratického právního státu a zároveň stojí za vznikem koncepce materiálního jádra ústavy.

čl. 9 odst. 2 Ústavy

Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřipustná.

Klauzule věčnosti nebo také materiální jádro ústavy. Toto ustanovení konstruuje materiálně racionální právní stát. Je reakcí na zneužívání pozitivismu a formalismu. Určité hodnoty považuje Ústava za nedotknutelné a žádný zákonodárce nemá a ani nemůže mít mandát k jejich změně nebo zrušení.¹⁰² Ústavní soud se vyjádřil tak, „*že konstitutivní principy demokratické společnosti [...] jsou postaveny nad zákonodárnou moc, a tím ultra vires Parlamentu.*“¹⁰³ Klausule věčnosti je ve vztahu k principu bránící se demokracie pasivní stránkou. Taková demokracie nastavuje mechanismus, který má dělat vše proto, aby určitá práva spojená s materiálním právním státem ušetřil nebezpečných zásahů.

¹⁰⁰ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21.12.1993, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-19-93>

¹⁰¹ *Lesk a bída právního pozitivismu*, Jiří Přibáň, 21.08.2010, In: Lidovky.cz [online], Dostupné na: https://www.lidovky.cz/domov/lesk-a-bida-pravniho-pozitivismu.A100821_000079_in_noviny_sko

¹⁰² SYLLOVÁ, Jindřiška. Čl. 9 [Změna Ústavy; nezměnitelná část Ústavy]. In: SLÁDEČEK, Vladimír, MIKULE, Vladimír, SUCHÁNEK, Radovan, SYLLOVÁ, Jindřiška. Ústava České republiky. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 109., Dostupné na: www.beck-online.cz

¹⁰³ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21.12.1993, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-19-93>

„Demokracie, která by bezvýhradně odmítla používat proti svým protivníkům státní moc, otevírala by bránu nejen anarchii, ale i totalitě.“¹⁰⁴

Opačná stránka konceptu bránící se demokracii by se dala s trochou nadsázky označit za demokracii v protiútok. Strážce ústavnosti totiž na mnoha právních polích svádí souboj s extremismem. K tomu je vybaven řadou zbraní. Omezení svobody projevu je jen jednou z nich, zato tou nejdůležitější. Projev ve smyslu čl. 17 Listiny je totiž složkou všech dalších projevů – svoboda projevu, náboženství a víry, volební právo nebo právo shromažďovací či sdružovací.¹⁰⁵

Podle trestního zákoníku je trestné takové jednání, kterým pachatel založí, podpoří nebo propaguje hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka. Tato skutková podstata kriminalizuje výkon práva shromažďovacího, sdružovacího, volebního i svobodu projevu a je zářným příkladem omezení hned čtyř z nejdůležitějších politických práv garantovaných Listinou. Demokracie tak, v souladu se shora citovaným nálezem, neváhá použít státní moc a bojuje proti hnutím, jejichž cílem je zpochybnění, popírání či destrukce hodnot na nichž sama stojí.

Jen trestní zákoník je plný skutkových podstat, které cílí k potlačení projevů radikálního náboženského fundamentalismu, rasismu, antisemitismu, xenofobie, revisionismu (zejména pokud jde o popírání holokaustu nebo genocidy), nacismu, fašismu nebo komunismu.

čl. 17 Úmluvy

Zákaz zneužití práv

Nic v této Úmluvě nemůže být vykládáno tak, jako by dávalo státu, skupině nebo jednotlivci jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů zaměřených na zničení kteréhokoli ze zde přiznaných práv a svobod nebo na omezení těchto práv a svobod ve větším rozsahu, než to Úmluva stanoví.

Projevem idejí bránící se demokracii v Úmluvě je čl. 17, který jasně ukotvuje její hodnotové pojetí a spojuje je s hodnotami demokracie, pluralitního politického systému, nezávislé soudní moci nebo vlády práva. Klauzule o zákazu zneužití práv je poměrně častým

¹⁰⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 2011/10 ze dne 28.11.2011, bod 26, Dostupné na: https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-2011-10_1

¹⁰⁵ General comment No. 34, CCPR/C/GC/34, International Covenant on Civil and Political Rights, bod 4, Dostupné na: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>

komponentem mezinárodních smluv o lidských právech a lze ji najít jak v Deklaraci, tak Paktu.¹⁰⁶

Ukázkovou aplikací čl. 17 Úmluvy je rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci Komunistické strana Německa proti Německu. Spolkový Ústavní soud v roce 1957 rozpustil Komunistickou stranu Německa s odkazem na protiústavnost jejích stanov. Podle těch bylo cílem Komunistické strany nastolit socialisticko-komunistický systém prostřednictvím revoluce a zavést diktaturu proletariátu. Komunistická strana Německa se pak dle stanov zavazuje pokračovat ve snaze dobrat se těchto hodnot a přivést je v život. Evropská komise pro lidská práva prohlásila, že je nerozhodné, zda se strana snaží těchto cílů dobrat cestou zákonnou v rámci ústavních prostředků poskytnutých jí Základním zákonem. Nastolení diktatury proletariátu znamená odstranění mnoha práv a svobod zaručených Úmluvou a taková činnost je v přímém rozporu s čl. 17 Úmluvy.¹⁰⁷

4.3 Ochrana veřejného zdraví

Omezování svobody projevu za účelem ochrany veřejného zdraví nejčastěji souvisí se zájmem na ochraně společnosti před zneužíváním návykových látek. To, že v těchto případech je ústavní ochrana odpírána především projevům komerční povahy, vyplývá i z rozhodnutí, ve kterém se Ústavní soud vyjadřuje k trestnosti šíření toxikomanie. Tímto rozhodnutím soud odmítl ústavní stížnost jednatele nakladatelství, který rozhodl o vydání a distribuci knihy „Recepty z konopí.“ Soud odmítl argumentaci stěžovatele, který tvrdil, že kniha má být příspěvkem do veřejné debaty a považoval ji toliko za rebelii zpochybňující legitimitu trestních zákonů.¹⁰⁸

Debaty mají podle soudu probíhat na kolbišti politickém, popřípadě „v *informační rovině v prostoru mediálním, vědeckém, akademickém či jiném, ústavně chráněném.*“¹⁰⁹ Soud zde jednak vystrkuje komerční projev zpod deštníku ústavní ochrany a zároveň říká, kde vést debatu a o čem (vyvracení problémů spojených s užíváním návykových látek, nebo dokonce argumentace účinky pozitivními).¹¹⁰ Jiné projevy tedy mohou splňovat předpoklady, aby naplnily některý ze znaků skutkové podstaty trestného činu šíření toxikomanie, kterými jsou

¹⁰⁶ KOSAŘ, David, BOBEK, Michal. Kapitola IV [Omezení práv a svobod zaručených v Úmluvě]. In: KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. Evropská úmluva o lidských právech. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 126.

¹⁰⁷ German Communist Party v. Germany, 250/57, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110191>

¹⁰⁸ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 3489/16 ze dne 17.05.2017, bod 15, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-3489-16>

¹⁰⁹ tamtéž

¹¹⁰ tamtéž

svádění, podporování či podněcování jiného ke zneužití návykové látky. Takové svádění přitom může mít formu například poučení či vychvalování účinků návykových látek.¹¹¹

Ústavní soud ve svém nálezu odkazuje na podobný případ projednávaný před ESLP. Spisovatel M. Marlow vydal knihu o pěstování a výrobě konopí, načež byl orgány činnými v trestním řízení Spojeného království obžalován z podněcování ke spáchání trestného činu podle zákona o zneužívání drog. ESLP jeho stížnost posuzoval prizmatem „přecdházení zločinnosti“ a k dopadům na „ochranu zdraví“, které je také chráněným zájmem podle Úmluvy, se nevyjadřoval. Rozhodovat o kriminalizaci takového jednání patří podle soudu do prostoru pro uvážení (*margin of appreciation*), který mají státy k dispozici.¹¹²

Soud se v uvedeném rozhodnutí vyjadřuje i k debatě o dekriminalizaci konopí a jeho užívání, která vypukla v řadě smluvních států a v některých z nich našla už i legislativní řešení. Soud však neshledal, že by na tématu dekriminalizace konopí panoval evropský konsenzus (*European consensus*), a proto není důvod, aby se neuplatnila legislativa vnitrostátní.¹¹³ Kde ale ESLP evropský konsenzus odhalil, je trh a zejména reklama na tabákové výrobky. Z rozhodnutí ve věci Hachette Filipacchi presse automobile et Dupuy proti Francii vyplývá, že v době uložení pokuty za zveřejněné fotografie s reklamou na cigarety již existoval evropský konsenzus o zákazu takových reklam a omezení svobody projevu za účelem ochrany zdraví lze v tomto případě pokládat za přiměřené a úměrné sledovanému cíli.¹¹⁴

Zejména v souvislosti s pandemií onemocnění COVID-19 lze předpokládat, že judikatury k této problematice přibude. Tuzemské orgány činné v trestním řízení totiž začaly aktivně stíhat dezinformátory, kteří se v průběhu pandemie vyjadřovali zejména na sociálních sítích. Bývalá novinářka Jana Peterková byla obžalována z trestného činu šíření poplašné zprávy, kterého se měla dopustit tím, že na sociální síť umísťovala příspěvky, ve kterých tvrdila, že po podání vakcíny proti koronaviru docházelo k úmrtí seniorů.¹¹⁵ Takové jednání je přitom způsobilé odradit seniory od vakcinace a tím ohrozit jejich zdraví a životy.

Za stejné jednání bylo civilním soudem paní Peterkové nepravomocně uloženo omluvit se domovu seniorů, ve kterém měli, podle jejího tvrzení, senioři umírat. Dále jí soud uložil

¹¹¹ VICHEREK, Roman. § 287 [Šíření toxikomanie]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 8, Dostupné na: www.beck-online.cz

¹¹² Marlow v. The United Kingdom, 42015/98, Dostupné na: https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_42015-98

¹¹³ tamtéž

¹¹⁴ Hachette Filipacchi presse automobile et Dupuy v. France, 13353/05, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91612>

¹¹⁵ *Státní zástupce obžaloval Janu Peterkovou za lži o úmrtích seniorů po očkování*, In: ct24.cz [online] 27.09.2022, Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3532478-statni-zastupce-obzaloval-janu-peterkovou-za-lzi-o-umrtich-senioru-po-ockovani>

zaplatit na náhradě nemajetkové újmy 250.000,- Kč.¹¹⁶ Tento případ je zajímavý tím, že jedním jednáním byl porušen soukromý zájem na dobré pověsti a jmění pečovatelského domu. Ten byl řešen civilní cestou, přičemž se ze strany paní Peterkové zjevně jednalo o skutkové tvrzení tedy takové, které je možné stíhat jako trestný čin pomluvy. A tím samým jednáním byl porušen zájem na ochraně veřejnosti před šířením dezinformací, které mohou mít dopad na zdraví fyzické i duševní.

4.4 Ochrana mravnosti

Je úkolem obtížným ne-li nemožným objektivně vymezit pojmy jako nemravnost, obscénnost, neslušnost či pohoršení. O nic jednodušší není definovat pornografii. Soudce Nejvyššího soudu Spojených států amerických Potter Stewart se o to ani nepokoušel a omezil se na konstatování: „*I know it when I see it.*“¹¹⁷

Trestní zákoník zapovídá šířit taková pornografická díla, v nichž se projevuje násilí či neúcta k člověku, znázorňují pohlavní styk se zvířetem (*deviantní pornografie*), nebo obsahují dětskou pornografii. Pokud pomínu poslední dva zmíněné druhy pornografie, Ústavní soud se ve své judikatuře vyjadřuje k testu pornografického díla tak, že soudy by měly hodnotit povahu díla a skutečnost, zda dojem z něj „*způsobuje morální pohoršení osobě s běžným citěním.*“¹¹⁸ Vágní, neurčitý a s právní jistotou nekorespondující test, zvláště když následkem porušení normy je trestněprávní sankce.¹¹⁹ Ústavní soud považuje za násilné a neuctivé pornografické dílo takové, „*jehož obsahem bylo především trestání mladých dívek oblečenými muži, v jednom případě ženou, kteří poškozené s obnaženými genitáliemi a prsy za použití různých pomůcek bili přes hýždě takovým způsobem, že to vyvolávalo krvavé šrámy, zhmoždění, bolest, která se projevuje z reakcí dívek mimikou i křikem, což podle znalce [...], mělo uspokojovat potřeby patologické formy sexuality sexuálních deviantů.*“¹²⁰

Pornografie je i tématem práva správního. Nejvyšší správní soud v souvislosti s provozováním rozhlasového a televizního vysílání judikoval, že výklad pojmu pornografie jako neurčitého právního pojmu je v rukou příslušného správního orgánu.¹²¹ Dohled na tomto

¹¹⁶ Čekáme na rozhodnutí soudu. ' Advokát Jany Peterkové se odvolal proti zastavení odvolacího řízení, In: iRozhlas.cz [online] 22.06.2022, Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/jana-peterkova-soud-norbert-naxera-odvolani-odvolaci-rizeni-rozhodnuti_2206221500_pik

¹¹⁷ Soudce Potter Stewart k rozhodnutí ve věci Jacobellis v. Ohio, 378 U.S. 184 (1964), Dostupné na: <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/378/184>

¹¹⁸ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 606/03 ze dne 19.04.2004, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-606-03>

¹¹⁹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 6. aktualizované a doplněné vydání.* Praha: Leges, 2017, Student (Leges) str. 606, ISBN 978-80-7502-236-3

¹²⁰ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 606/03 ze dne 19.04.2004, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-606-03>

¹²¹ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č.j. 5 As 15/2011-116 ze dne 29.03.2012

úseku státní správy vykonává Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, v jejíž kompetenci je rozlišit mezi „pořadem s erotickými prvky“ a nepřipustnou pornografií. Povinnost zachovat rovnováhu mezi ochranou tělesného, duševního a mravního vývoje mladistvých, důstojností a právem na svobodu projevu vyplývá nejen z mezinárodních smluv a Listiny, ale i ze směrnice EU 2010/13/EU implementované do tuzemského právního řádu v zákoně o provozování rozhlasového a televizního vysílání.¹²²

Evropský soud připouští, že smluvní státy mají v případě omezování projevu za účelem ochrany mravnosti široký prostor pro uvážení. Zároveň ale upozorňuje, že politické projevy požívají nejsilnější ochrany a zásahy do nich jsou pečlivě přezkoumávány. Široká diskreční pravomoc států se uplatní zejména vůči projevům komerční povahy nebo projevům jejichž obsahem jsou témata náboženství či sexuality. Soud si všímá, že koncepce morálky se ve smluvních státech značně liší a s tím i požadavky států na její ochranu stejně jako opatření omezující svobodu projevu. Rozdílné vnímání mravnosti v Evropě je odrazem různých náboženských a filozofických proudů působících v různých zemích, stejně tak jako odrazem kulturních, historických a občanských zvláštností. A ustálená judikatura soudu tuto diverzitu respektuje.¹²³ To ale neznamená, že by diskreční pravomoc státu byla neomezená a nepřezkoumatelná.

Podle rozhodnutí ve věci Akdas proti Turecku nesmí státy zasahovat do volného šíření literárních děl, která podle soudu patří do „evropského literárního dědictví“ (*patrimoine littéraire européen*). Co se pod pojmem skrývá, už soud neosvětlil. K dílu nesoucímu název *Les onze mille verges*, které popisuje sexuální akty s prvky sadomasochismu, vampyrismu nebo pedofilie, soud konstatoval, že od jeho vydání uplynulo více než století, dílo bylo přeloženo do mnoha jazyků, vydáno v mnoha zemích a posvěceno zápisem do „La Pléiade“. Které z kritérií je klíčové nebo kolik jich musí být naplněno, aby dílo získalo takový status, však není jasné.¹²⁴

ESLP naopak neshledal porušením čl. 10 Úmluvy odsouzení literárního nakladatele k pokutě za zveřejnění románu, v jehož některých pasážích autor urážlivě útočil na proroka Mohameda. Kontroverzní je zejména tvrzení, že „*Mohamed nezakazoval pohlavní styk s mrtvým člověkem nebo živým zvířetem*“. Své stanovisko soud odůvodnil tím, že v konkrétním

¹²² § 1 zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání

¹²³ srov. např. rozhodnutí ESLP ve věci *Handyside v. The United Kingdom, Müller and Others v. Switzerland* nebo *Akdas v. Turkey*

¹²⁴ *Akdas v. Turkey*, 41056/04, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97297>

případě existuje naléhavá společenská potřeba (*pressing social need*), protože „opatření mělo chránit před urážlivými útoky na záležitosti, které muslimové považují za posvátné.“¹²⁵

Že se jedná o rozhodnutí kontroverzní dokazuje i společné odlišné stanovisko tří ze sedmi soudců. Podle jejich názoru by bylo v pořádku, pokud by se jednotliví věřící, poté co by se seznámili s obsahem románu, cítili poškozeni na svých právech garantovaných Úmluvou a věc by zůstala v rovině ochrany práv a svobod druhých. Avšak trestní řízení ve jménu „Boha, náboženství, proroka a svaté knihy“ je podle názoru disentujících soudců znakem společnosti teokratické, nikoliv demokratické. Dále upozorňují na riziko *chilling effect* a s tím spojenou autocenzuru. Rozhodnutí také vyprazdňuje obsah citátu o přijímání šokujících a urážejících myšlenek, který ESPL zdůrazňuje v mnoha rozhodnutích týkajících se svobody projevu.¹²⁶ Taková rozhodnutí jej degradují na úroveň pouhé floskule.¹²⁷

Podle názoru M. Bartoně mají blasfemické projevy spíše atributy projevů politických, tedy považuje kritiku náboženství za debatu ve veřejném zájmu. Takové projevy požívají silnější ochrany. Stíhání rouhačství pak spojuje s úzkým sepětím státu a církve, což je věc historie. Snaha o restrikcí ze strany státu je opodstatněná v případech, že nenávistný projev směřuje vůči jednotlivci nebo konkrétní skupině osob, je způsobilý vyvolat strach, nebo dokonce podněcuje k nenávisti. Naopak pokud se jedná o satiru, vtip či karikaturu, neměl by takovým projevům stát věnovat pozornost.¹²⁸

Z mého pohledu je pro legitimizaci opatření omezujících svobodu projevu za účelem ochrany mravnosti klíčové hledisko „nedobrovolného diváka“.¹²⁹ Jinak řečeno, stát by měl respektovat odlišné morální standardy jednotlivců, pokud se projevy takové morálky odehrávají „za zavřenými dveřmi“. Knihy, filmy, koncerty, výstavy i pornografie na internetu jsou sice dostupné, ale každý z nás musí podniknout nějaký aktivní krok, aby se s obsahem seznámil. Pokud bude obsah v rozporu s morálními zásadami jednotlivce, má každý možnost opustit stránku, odejít z koncertu nebo výstavy, nedočíst knihu, případně kritizovat její obsah.

Nedobrovolné publikum nebo nedobrovolný divák je takový, kterému je proti jeho vůli podsouván či vnucován obscénní obsah, například sexuálně explicitní, a to různou formou od

¹²⁵ Í.A. v. Turkey, 42571/98, § 30, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70113>

¹²⁶ „Svoboda projevu jako základní rys demokratické společnosti se vztahuje nejen na informace nebo myšlenky, které jsou příznivě přijímány nebo považovány za neškodné či lhostejné, ale také na ty, které šokují, urážejí nebo znepokojují stát nebo kteroukoli část obyvatelstva.“ srov. např. Handyside v. The United Kingdom

¹²⁷ Í.A. v. Turkey, 42571/98, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70113>

¹²⁸ BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 229., Dostupné na: www.beck-online.cz

¹²⁹ Tamtéž – marg. č. 224.

reklamy ve veřejném prostoru až po konání různých shromáždění. Zabývat se tím, jakou míru obscénnosti je takový nedobrovolný divák schopen strpět, je předmětem abstraktních úvah, které stejně nepovedou k nalezení univerzálně platného řešení. Na co si ale Ústavní soud i ESPL dávají pozor, je ochrana dětí a mladistvých. Pokud jsou právě děti a mladiství tímto nedobrovolným publikem, posuzují soudy pojem mravnosti daleko přísnější optikou.

Ústavní soud tak potvrdil legálnost rozpuštění shromáždění svolavatele Stop Genocidě, které vystavovalo panely drastických vyobrazení potratů, přičemž potraty samotné spojovalo s nacistickou symbolikou. Svolavatel totiž nepřijal dostatečná opatření, aby zabránil dětem v seznámení se s obsahem.¹³⁰ Stejně odůvodnil ESPL zamítnutí stížnosti umělce, který vystavoval sexuálně explicitní obrazy. Pokuta a zabavení děl je podle soudu sankcí přiměřenou, protože výstava byla veřejnosti volně přístupná, tedy byla zdarma a organizátoři nezavedli ani věkové omezení.¹³¹

Otázky, které právo tak těsně spojuje s morálkou, nemají jednoduché odpovědi, mnohdy prostě nemají odpovědi a jsou předmětem filozofických úvah či esejí, což není slučitelné se zaměřením této práce ani s jejím zamýšleným rozsahem. Pokud mám poodhalit svůj pohled na střet práva a morálky, nelze najít výstižnější věty než ty, které pronesl Alan Isaacman (v hereckém podání Edwarda Nortona) jako advokáta Larryho Flynta v závěrečné řeči: *„Nesnažím se Vám naznačit, že by se Vám mělo líbit, co Larry Flynt dělá. Ani mně se nelíbí, co Larry Flynt dělá, co se mi ale líbí je skutečnost, že žiju ve svobodné zemi, kde vy i já můžeme dělat tato rozhodnutí za sebe. Líbí se mi skutečnost, že žiju v zemi, ve které můžu vzít magazin Hustler do ruky a přečíst si ho. Nebo ho zahodit do koše, pokud si myslím, že právě tam patří.“*¹³²

5. Limity pro omezování svobody projevu

Z článku 17 odst. 4 Listiny vyplývají určité požadavky, kterými je třeba se řídit při konstruování těch opatření, která ve svém důsledku omezují svobodu projevu. Až jejich naplněním se taková omezení mohou stát ústavně konformní. Těmito jsou požadavek legality, vyjádřený myšlenkou, že svobodu projevu lze omezit toliko na základě zákona, požadavek legitimacy, který je definován vlastním cílem a účelem omezení a požadavek nezbytnosti, přesněji nezbytnosti v poměrech demokratické společnosti.

¹³⁰ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 164/15 ze dne 05.05.2012, Dostupné na:

[https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/II. US 164_15_pro_web.pdf](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/II._US_164_15_pro_web.pdf)

¹³¹ Müller v. Switzerland, 10737/84, § 36, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57487>

¹³² The People v. Larry Flynt

5.1 Požadavek legality

Svobodu projevu lze omezit jen na základě zákona. Jedná se o požadavek legality omezujícího opatření, který musí být naplněn, aby takové opatření mohlo působit zamýšlené účinky. Požadavek legality je určen stránkou formální a stránkou materiální. K formální stránce lze říci toliko, že aby omezení mohlo působit zamýšlené účinky, musí být vydáno jako právní předpis ve formě zákona, nebo musí ze zákona jako formálního pramene práva alespoň vycházet.

Z materiálního hlediska jsou na takové předpisy kladeny vysoké nároky, které jsou odrazem základních principů právního státu, mezi něž podle názoru Ústavního soudu patří předvídatelnost zákona, jeho srozumitelnost a vnitřní bezrozpornost.¹³³ V této souvislosti zrušil Ústavní soud ČSFR část § 260 zákona č. 557/1991 Sb., který novelizoval trestní zákoník z roku 1961. Ustanovení ve znění „*Kdo podporuje nebo propaguje hnutí prokazatelně směřující k potlačení práv a svobod občanů nebo hlásá národnostní, rasovou, třídní nebo náboženskou zášť (jako například fašismus nebo komunismus), bude potrestán [...]*“¹³⁴, zrušil soud právě ve slovech v závorce s odůvodněním, že není jednoznačné, zda znaky skutkové podstaty uvedené před závorkou musí být naplněny i v případech uvedených v závorce.

Jinými slovy, z dané právní normy není jasné, zda v případě podpory a propagace fašismu či komunismu musí být ke vzniku trestní odpovědnosti prokázáno, že takové hnutí směřuje k potlačení práv a svobod či hlásá národnostní, rasovou, třídní nebo náboženskou zášť, nebo zda se tyto znaky v případě podpory či propagace dvou uvedených hnutí presumují. Tato nejednoznačnost ve výkladu právní normy, jejímž důsledkem může být uplatnění trestněprávní odpovědnosti, vedla k tomu, že ji Ústavní soud ČSFR zrušil pro neslučitelnost s principy právního státu a požadavkem právní jistoty.¹³⁵

ESLP ve své rozhodovací praxi vytvořil tři testy, kterými zkoumá legalitu zásahu, legitimitu zásahu a potřebnost zásahu v demokratické společnosti. Test legality (*lawfulness of interference test*) dává odpověď na otázku, zda byl zásah učiněn na základě zákona, přičemž na takový zákon klade podobně vysoké nároky jako Ústavní soud.

Je to zejména požadavek předvídatelnosti zákona, který má adresátovi právní normy umožnit, byť i s vhodnou právní radou¹³⁶, předvídat důsledky svého chování. Míra jistoty a

¹³³ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 420/09 ze dne 03.06.2009, Dostupné na: https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-420-09_1

¹³⁴ Zákon č. 557/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákoník

¹³⁵ Rozhodnutí Ústavního soudu České a Slovenské Federativní republiky sp.zn. Pl. ÚS 5/92 ze dne 04.09.1992

¹³⁶ Chauvy and Others v. France, 64915/01, §44, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-61861>

předvídatelnosti musí být vysoká, nelze ji však brát jako měřítko absolutní. Jak uvedl ESLP v případě Perinçek proti Švýcarsku, „*zkušenost ukázala, že absolutní míra předvídatelnosti důsledků je nedosažitelná.*“¹³⁷ Může tomu tak být například v situaci, kdy soud vykládá právní normu poprvé¹³⁸ nebo pokud zákon umožňuje více než jeden výklad.¹³⁹ Určitý prvek nejistoty ve výkladu nových právních norem tu bude vždy a lze jej odstranit právě jen soudním výkladem.¹⁴⁰

Při posuzování otázky předvídatelnosti se soud zabývá rovněž kvalitou zákona, a to z hlediska jeho jasnosti a přesnosti. Ve věci Savva Terentyev proti Rusku ESLP zdůrazňuje, že je nesmírně důležité, aby skutkové podstaty trestných činů kriminalizujících projevy, které podněcují nebo ospravedlňují násilí, nenávisť či nesnášenlivost, byly vymezeny natolik jasně a přesně, aby se předešlo selektivnímu uplatňování trestního stíhání.¹⁴¹ V neposlední řadě lze zmínit, že za předvídatelné lze považovat prameny práva, které byly zveřejněny v oficiálních sbírkách či věstnících.¹⁴²

5.2 Požadavek legitimacy

Podle Immanuela Kanta je legalita stav, jež pouze odpovídá právnímu předpisu, kdežto legitimitou se rozumí všestranná oprávněnost a ospravedlnitelnost takového stavu.¹⁴³ Všestranně oprávněná a ospravedlnitelná musí být i taková opatření, která ve vztahu k určitým cílům a účelům omezují svobodu projevu. Těmito cíli, jak vyplývá ze znění čl. 17 odst. 4 Listiny, jsou práva a svobody druhých, bezpečnost státu, veřejná bezpečnost, ochrana zdraví a mravnosti.

Bartoň tyto cíle dále rozděluje do dvou skupin. Do první ze skupin řadí práva a svobody druhých a do druhé „*určité veřejné statky, které musejí být v demokratické společnosti chráněny a na jejichž úkor nelze svobodu projevu a právo na informace absolutizovat.*“¹⁴⁴ Zároveň dodává, že legitimní cíle omezení, které jsou vypočteny v předmětném ustanovení, v něm

¹³⁷ Perinçek v. Switzerland, 27510/08, § 131

¹³⁸ Satakunnam Markkinaporssi Oy and Satamedia Oy v. Finland, 931/13, § 150, Dostupné na:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175121>

¹³⁹ Perinçek v. Switzerland, 27510/08, § 135

¹⁴⁰ Jobe v. The United Kingdom, 48278/09

¹⁴¹ Savva Terentyev v. Russia, 10692/09, § 85, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-185307>

¹⁴² Špaček proti České republice, 26449/95, Dostupné na:

http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/b93e334cf7328a24c12578190075954a/ac7b2d1fd3e467e0c1257bf6002fe686?OpenDocument&Highlight=0

ESLP shledal, že kritérium dostupnosti a předvídatelnosti je naplněno i v případě Zásad pro vedení účetnictví při soukromém podnikání občanů vydaných Ministerstvem financí ve Finančním zpravodaji. Přestože tyto zásady nebyly vydány ve Sbírce zákonů, protože jejich vydání ve Sbírce zákonů nepožadoval, kritérium dostupnosti a předvídatelnosti naplněno bylo, jelikož Zásady byly vydány na základě zákona a distribuovány stejným způsobem jako Sbírka zákonů.

¹⁴³ Kant: *Logik*, AA IX., str. 135; *Die Metaphysik der Sitten*

¹⁴⁴ BARTOŇ, Michal a HEJČ, David In HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2021. str. 533. Beckova edice komentované zákony. ISBN 9788074008122, Dostupné na: www.beck-online.cz

nejsou vypočteny taxativně. Pokud totiž dojde ke kolizi základních lidských práv a svobod, pak je podřazení pod cíl „práva a svobody druhých“, nasnadě. Jinak je tomu v případech, kdy se do střetu se svobodou projevu dostává jiná ústavní hodnota.

Ústavní soud ve svém rozhodnutí I. ÚS 517/10 dovozuje, že legitimním cílem, pro který může být svoboda projevu omezena je i ochrana ústavních hodnot. Ta je totiž subsumovatelná pod pojem právního státu tak, jak je vykládán podle čl. 1 odst. 1 Ústavy. Ústavní soud dále konstatuje, že nelze upřednostňovat jednu ústavní hodnotu před jinou. Stejnou ochranu tedy požívá jak svoboda projevu a právo na informace, tak ochrana autority a nestrannosti soudní moci, která je zakotvena v čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 81 a 82 odst. 1 Ústavy.¹⁴⁵

Teleologickým výkladem normy dochází soud k tomu, že ústavodárce neuvedl pojem autority a nestrannosti soudní moci do výčtu legitimních cílů s odůvodněním, že tento cíl je příliš specifický. Ústavní soud dále pracuje s pojmem ústavní hodnoty, pod který pojem autority a nestrannosti soudní moci subsumoval. Pojem „ústavní hodnota“ je dostatečně široký, aby poskytl ochranu všem komponentům demokratického právního státu, které jsou si podle názoru Ústavního soudu rovny.¹⁴⁶

5.3 Požadavek nezbytnosti

Ve chvíli, kdy omezující opatření naplní požadavek legality i legitimacy, zbývá posoudit, zda je takové opatření v demokratické společnosti nezbytné. K vyřešení této otázky využívá Ústavní soud test proporcionality. Posouzení proporcionality, tedy přiměřenosti v užším slova smyslu, závisí na vyhodnocení mnoha odlišných faktorů. Přiměřenost je zásadně posuzována kazuisticky, vždy se totiž nutně odráží od skutkových okolností každého případu. Samotný test se skládá ze tří dílčích kritérií a při jeho aplikaci je třeba postupovat v níže popsaném pořadí.

Jako první je zkoumána vhodnost omezujícího opatření. Aplikací testu vhodnosti bychom měli dostat odpověď na otázku, zda dané omezující opatření je schopné dosáhnout zamýšleného cíle. V případě, že zvolený prostředek je způsobilý dosáhnout cíle, přistoupíme ke zkoumání druhého kritéria, kterým je kritérium potřebnosti. Po jeho aplikaci bychom měli dostat odpověď na otázku, zda neexistuje jiné, vhodnější a méně invazivní opatření, kterým by bylo možné dosáhnout stejného cíle. Pokud tomu tak není, lze přistoupit ke třetímu kritériu, jehož úkolem je zhodnocení, zda je posuzovaný zásah proporcionalní v užším smyslu, tedy je-

¹⁴⁵ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 517/10 ze dne 15.11.2010, bod 93, Dostupné na: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-517-10_2

¹⁴⁶ tamtéž

li zájem na ochraně určitého základního práva nebo veřejného statku přiměřený zásahu do svobody projevu.¹⁴⁷

Ústavní soud ve své ustálené judikatuře vymezuje čtyři argumenty, které je třeba vzít do úvahy, pokud porovnává kolidující základní práva nebo ústavní hodnoty. „*Empirickým argumentem lze chápat faktickou závažnost jevu, jenž je spojen s ochranou určitého základního práva. Systémový argument znamená zvažování smyslu a zařazení dotčeného základního práva či svobody v systému základních práv a svobod. Kontextovým argumentem lze rozumět další negativní dopady omezení jednoho základního práva v důsledku upřednostnění jiného. Hodnotový argument představuje zvažování pozitiv v kolizi stojících základních práv vzhledem k akceptované hierarchii hodnot.*“¹⁴⁸

Při posuzování proporcionality v užším smyslu musíme brát do úvahy veškeré skutkové okolnosti v kontextu daného případu. Hlediska soudního přezkumu přiměřenosti zásahu však lze určitým způsobem rozdělit. Jako hlediska zvláštní lze označit ta, která soud posuzuje při zásazích do jednotlivých chráněných zájmů vyplývajících z legitimních cílů omezení svobody projevu vypočtených v čl. 17 odst. 4 Listiny respektive čl. 10 odst. 2 Úmluvy.¹⁴⁹ Tato hlediska jsou shrnuta v předchozí kapitole. Dále je potřeba vzít na vědomí i taková hlediska, které bude soud posuzovat vždy bez ohledu na to, co je chráněným zájmem a můžeme je označit jako hlediska obecná. Z analýzy judikatury vyplývá, že takovými hledisky jsou typ projevu, subjekt projevu, povaha omezujícího opatření a podoba a intenzita sankce.¹⁵⁰

5.3.1 Typologie projevu

Z judikatury Ústavního soudu i ESLP lze vysledovat, že rozlišují mezi různými typy projevů. Hlavním a možná jediným důvodem tohoto rozlišování je poskytování různých standardů ochrany jednotlivým typům projevu. Pokusím se v krátkosti osvětlit základní definiční znaky těchto typů a také poukázat na důvod, proč sice tato typologie v judikatuře existuje, ale v žádném rozhodnutí nebyla dosud zmíněna, popsána ani hierarchizována.

¹⁴⁷ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. Pl ÚS 3/02 ze dne 13.08.2002, Dostupné na: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-3-02>

¹⁴⁸ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. Pl ÚS 15/96 ze dne 09.10.1996, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-15-96>

¹⁴⁹ BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 87. Dostupné na: www.beck-online.cz

¹⁵⁰ BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021.

Nejvyšší míru ochrany požívají projevy politické. Takové projevy se vyznačují vysokou mírou veřejného zájmu. Svobodná politická diskuse je podle ESLP jádrem koncepce demokratické společnosti, což odůvodňuje i širší hranice přijatelné kritiky, pokud jde o kritiku politika.¹⁵¹ V rámci politického projevu pak lze rozlišit ještě jednu podkategorii, a sice politické projevy opozičních politiků. Takové podle ESLP vyžadují tu nejprísnejší kontrolu (*closest scrutiny*).¹⁵² Za politický projev lze označit takový, který se dotýká voleb a volební kampaně¹⁵³, kritiky a kontroly vlády¹⁵⁴, politických stran¹⁵⁵ nebo fungování a organizace justice¹⁵⁶.

Jak ESLP, tak Ústavní soud poskytují zvýšenou míru ochrany všem projevům, u kterých shledají existenci veřejného zájmu. Obsahem projevu může být celá řada společenských témat od kultury, ekonomiky či náboženství po témata komerční. Vždy tu musí být určitý veřejný zájem. D. Kosař tento projev označuje jako „občanský“ a uvádí, že požívá vyšší míry ochrany než projevy komerční a umělecké, zároveň však požívá nižší ochrany než projevy politické.¹⁵⁷ Ústavní soud se poměrně obsírným výčtem vyjádřil k tomu, co lze považovat za věc veřejnou: „[...] agendy státních institucí, jakož i činnost osob působících ve veřejném životě, tedy například činnost politiků místních i celostátních, úředníků, soudců, advokátů, popřípadě kandidátů či čekatelů na tyto funkce; věci veřejnou je ovšem i umění včetně novinářských aktivit a showbyznysu a dále vše, co na sebe upoutává veřejnou pozornost.“¹⁵⁸

Umělci jsou lidé, kteří vytvářením a vystavováním svých děl přispívají k výměně názorů a myšlenek, což je pro zdravou demokratickou společnost funkce nezastupitelná. I uměleckému projevu náleží zvýšená ochrana.¹⁵⁹ ESLP v rozhodnutí Müller a ostatní proti Švýcarsku poukazuje i na výslovné pojetí umění jako formy projevu v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech. Umělci se nejčastěji dostávají do konfliktu s náboženstvím a morálkou. To jsou oblasti, kde mají smluvní státy široký prostor pro vlastní regulaci (*margin of appreciation*). Kontroverzní rozhodnutí soudů smluvních států, ve kterých má náboženství a

¹⁵¹ Lingens v. Austria, 9815/82, § 42, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57523>

¹⁵² Castells v. Spain, 11798/85, § 42, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57772>

¹⁵³ Bowman v. The United Kingdom, 24839/94, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58134>

¹⁵⁴ Nedim Sener v. Turkey, 38270/11, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145343>

¹⁵⁵ United Communist Party and Others v. Turkey, 19392/92, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58128>

¹⁵⁶ Baka v. Hungary, 20261/12, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-11088>

¹⁵⁷ KOSAŘ, David. Kapitola XX [Svoboda projevu (čl. 10 EÚLP)]. In: KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. Evropská úmluva o lidských právech. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1025. Dostupné na: www.beck-online.cz

¹⁵⁸ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 453/03 ze dne 11.11.2005, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-453-03>

¹⁵⁹ Mariya Alekhina and Others v. Russia, 38004/12, § 203, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184666>

morálka konzervativnější povahu, tak nemusí nutně znamenat porušení práv umělců garantovaných čl. 10 Úmluvy.¹⁶⁰

Jiným případem je vystoupení ruské punkové kapely při náboženském obřadu pravoslavné církve. To bylo upozorněním na nesouhlas s postoji patriarchy Kirilla a celkovou politickou situací v Rusku. Členové kapely byli odsouzeni k trestům odnětí svobody a ruské soudy pojaly akci jako manifestaci nenávisti vůči náboženství. Podle ESLP je takové vystoupení politickým projevem, který zaslouží náležitou ochranu. I s ohledem na nepřiměřenost sankce nemohl být podle soudu zásah do práv umělců považován za nezbytný.¹⁶¹

I komerční projevy, jejichž typickým příkladem mohou být reklamy, jsou chráněny příslušnými ustanoveními o svobodě projevu. Podle názoru ESLP ale mají členské státy širší možnost upravit oblast obchodního práva, jmenovitě úpravu nekalé soutěže, pomocí čehož mohou výraznějším způsobem regulovat práva a povinnosti adresátů norem. Podle soudu pak postačí, že taková opatření jsou ospravedlnitelná a přiměřená.¹⁶² Nižší míra ochrany těchto projevů je dána tím, že slouží především soukromým účelům a primárním motivem je generovat vyšší zisk. To neznamená, že by si smluvní státy mohly počínat svévolně. Uložení pokuty za reklamní kampaň, která odkazuje na biblické postavy, bez toho, aniž by je zesměšňovala, urážela nebo jinak hanobila je samotné či víru jejíž jsou součástí, není v demokratické společnosti opatřením nezbytným. Tím spíše, pokud vnitrostátní soudy nedokážou odůvodnit, v čem je takový reklamní odkaz neslučitelný se „zásadami věřícího člověka“.¹⁶³

Důvodů, proč se soudy nikdy nevyjádřili k obecné typologii projevů je několik. Jejich výčet není úplně uzavřený. D. Kosař uvádí nad uvedený výčet ještě příklad projevu akademického.¹⁶⁴ Podle ESLP je to projev učiněný ve veřejném zájmu, ač se týká poměrně specializované oblasti a je určen užší komunitě povětšinou vědecké.¹⁶⁵ K rozsahu akademické svobody se soud opakovaně vyjadřuje tak, že zahrnuje právo na vyjádření názoru akademického pracovníka na instituci, kde pracuje¹⁶⁶ a dále „svobodu projevu a jednání, svobodu šířit informace a svobodu provádět výzkum a šířit znalosti a pravdu bez omezení.“¹⁶⁷

¹⁶⁰ srov. např. *Ā.A. v. Turkey*, 42571/98, *Otto-Preminger-Institute v. Austria* 13470/87

¹⁶¹ *Mariya Alekhina and Others v. Russia*, 38004/12, § 203, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184666>

¹⁶² *Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany* 10572/83, §33, Dostupné na:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57648>

¹⁶³ *Sekmadienis Ltd. v. Lithuania*, 69317/14, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180506>

¹⁶⁴ KOSAŘ, David. Kapitola XX [Svoboda projevu (čl. 10 EÚLP)]. In: KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1027., Dostupné na: www.beck-online.cz

¹⁶⁵ *Azevedo v. Portugal*, 20620/04, § 30–32, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85545>

¹⁶⁶ *Sorguç v. Turkey*, 17089/03, § 35, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93161>

¹⁶⁷ *Kula v. Turkey*, 20233/06, § 38, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184289>

Důvodem je i obecnost zavedených pojmů. Pojmy jako „politický“ nebo „umělecký“ jsou těžko definovatelné, soud se o jejich definování ani nepokouší a spíše uvádí výčet jednotlivých znaků. A protože se jednotlivé typy projevů prolínají, pak záleží, které znaky převládnu. Příkladem může být již zmiňované rozhodnutí ve věci Í. A. proti Turecku. Autor v románu přináší jeho pohled na témata filozofická a teologická. Jde o neoddiskutovatelný veřejný zájem možná na pomezí mezi občanským a politickým projevem. Nelze přehlédnout ani rozměr komerční, autoři nepíší (a vydavatele nevydávají) jen proto, aby se mohli podělit o svoje myšlenky a rozvíjet veřejnou debatu. Záleží také na skutkových okolnostech každého jednotlivého případu. Zde byl komerční rozměr zanedbatelný.

5.3.2 Subjekt svobody projevu

Každý projev má nutně svého původce, a proto je prvním obecným kritériem přezkumu sama osoba, která realizuje svou svobodu projevu. Již v kapitole 3.2 bylo zmíněno, že na základě citovaného ustanovení Úmluvy mají osoby v určitém postavení, funkci nebo zaměstnání kromě práva též povinnosti a odpovědnost. K postavení novinářů či médií je potřeba ještě zmínit, že kromě odpovědnosti se jim dostává též určitých privilegií, vycházejících z role médií v demokratické společnosti.

V ustálené judikatuře ESLP je médiím přisuzována role tzv. hlídacího psa (*public watchdog*). Tato role je v demokratické společnosti nezastupitelná a slouží k předávání informací a myšlenek o veškerých záležitostech veřejného zájmu. Ač ani novináři nesmí překročit určité meze, jako jsou dobrá pověst a práva ostatních nebo zájem na nevyzrazení důvěrných informací¹⁶⁸, jejich novinářská svoboda zahrnuje i využití určité míry nadsázky, dokonce i provokace.¹⁶⁹ Jakýkoliv požadavek, aby se novináři systematicky a formálně distancovali od obsahu citace, která by mohla urážet, provokovat nebo poškozovat pověst ostatních, není slučitelný s úlohou tisku v demokratické společnosti.¹⁷⁰ Roli hlídacího psa ve věcech veřejného zájmu mohou dle názoru soudu zastávat i nevládní organizace a v takových případech i jim náleží zvýšená ochrana.¹⁷¹

Aby mohla média vykonávat roli hlídacího psa, musí se spoléhat na své zdroje. Bez ochrany novinářských zdrojů mohou být osoby odrazeny od poskytování zásadních informací, což ve svém důsledku může oslabit roli tisku v demokratické společnosti. ESLP oblast ochrany

¹⁶⁸ Bédat v. Switzerland 26925/08, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161898>

¹⁶⁹ Bladet Tromsø and Stansås v Norway 21980/93, § 59, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161898>

¹⁷⁰ Radio France and Others v. France 53984/00, § 37, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61686>

¹⁷¹ Animal Defenders International v. The United Kingdom, 48876/08, § 103, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119244>

novinářských zdrojů pokládá za nepostradatelnou součást žurnalistiky a zásadní podmínku pro poskytování přesných a spolehlivých informací o věcech veřejného zájmu.¹⁷²

Naopak, vyšší míra uvážení nad tím, co lze považovat za proporcionální zásah do práva na svobodu projevu, je ponechán smluvním stranám, pokud jde o zásahy do svobody projevu státních zaměstnanců.¹⁷³ Za přiměřené nepovažoval soud propuštění středoškolské učitelky pro její politické aktivity spojené s Německou komunistickou stranou¹⁷⁴, propuštění státního zástupce pro vyznění důkazů o zásazích vlády do činnosti státního zastupitelství¹⁷⁵ nebo disciplinární potrestání soudce, který sledoval televizní vysílání a četl právní publikace spojované s Kurdskou stranou pracujících (PKK).¹⁷⁶

5.3.3 Povaha omezujícího opatření

Dalším hlediskem soudního přezkumu by měla být povaha opatření, kterým bylo zasaženo do svobody projevu. Taková opatření přitom můžeme dělit do dvou skupin. Do první skupiny můžeme zařadit opatření předběžná a opatření následná, do druhé bychom pak mohli zařadit opatření obsahově zaměřená a opatření obsahově neutrální (formální).¹⁷⁷

Jak vyložil ESLP v rozhodnutí ve věci Observer a Guardian proti Spojenému království, předběžná opatření omezující svobodu projevu nejsou a priori zakázána, ale nebezpečí spojená s jejich vydáním jsou taková, že vyžadují co nejpečlivější kontrolu ze strany soudu. To platí zejména v případě tisku. Soud považuje zprávy za komoditu, která podléhá rychlé zkáze a pozdržení jejich vydání, byť jen o krátkou chvíli, je může připravit o veškerou hodnotu a zájem veřejnosti.¹⁷⁸ Následná opatření jsou pak méně invazivním omezením a „*mohou mít celou řadu podob, zpravidla spočívajících ve vyvození právní odpovědnosti za konkrétní delikt (civilní, správní, trestní)*“.¹⁷⁹

Regulace samotného obsahu projevu představuje vyšší míru zásahu do svobody projevu než zásah do jiných jejích aspektů. Regulace obsahu totiž znamená vyloučení určitých názorů,

¹⁷² Goodwin v. The United Kingdom, 17488/90, § 39, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57974>

¹⁷³ Vogt v. Germany, 17851/91, § 53, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58012>

¹⁷⁴ tamtéž

¹⁷⁵ Guja v. Moldova, 14277/04, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85016>

¹⁷⁶ Albayrak v. Turkey 38406/97, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-2307>

¹⁷⁷ BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 98, Dostupné na: <https://www.beck-online.cz>

¹⁷⁸ Observed and Guardian v. The United Kingdom, 13585/88, § 60, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57705>

¹⁷⁹ BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 103., Dostupné na: www.beck-online.cz

postojů a myšlenek bez ohledu na formu, způsob, čas či místo jejich vyjádření.¹⁸⁰ Trestní zákoník kriminalizuje podporu či propagaci takových hnutí, jejichž činnost směřuje k potlačení práv a svobod člověka nebo hlásá rasovou, etnickou, náboženskou či jinou zášť. Stejně tak jsou z veřejné debaty vyloučeny projevy, jejichž obsahem je hanobení určitého národa, rasy, jazyku či etnické skupiny nebo schvalování trestného činu. Takové trestné činy, které lze spáchat toliko komunikačním aktem, jsou označovány jako pravé verbální trestné činy.¹⁸¹

Regulaci obsahu či způsobu projevu ale neobsahují jen trestněprávní normy. Zákon o regulaci reklamy poměrně razantním způsobem omezuje komerční projevy, jejichž cílem je propagace určitých výrobků či služeb. Absolutní obsahová omezení jsou například ta uvedená v § 4 zmíněného zákona, tedy reklama na alkoholické nápoje, která nabádá k nestřídmému užívání alkoholu či zdůrazňuje obsah alkoholu jako kladnou vlastnost takového nápoje. Taková reklama je zakázána bez ohledu na její formu. Opačným příkladem je reklama na pohřební služby, která není a priori zakázána, ale nesmí být šířena v areálu zdravotnických zařízení nebo adresnou formou.¹⁸²

Pokud bychom se na veškerá výše uvedená omezení podívali detailně, mohli bychom dojít k závěru, že se jedná o omezení formální. K naplnění skutkových podstat trestných činů hanobení národa a rasy a schvalování trestného činu je nutné, aby byly tyto činy spáchány veřejně, tedy v určité formě.¹⁸³ Stejně tak reklamu lze považovat za určitou formu projevu. Podle mého názoru je ale hlavním cílem těchto omezení masové šíření takového projevu. Děje se tak zákazem šířit projev tím nejtypičtějším a v případě reklamy nejspíš jediným možným komunikačním kanálem, který má subjekt svobody projevu k dispozici. Tím se dotýká samotného obsahu daleko více než formy.

¹⁸⁰ tamtéž – marg. č. 105

¹⁸¹ PROVAZNÍK, Jan. „Pravé“ verbální trestné činy z nenávisťi, Časopis pro právní vědu a praxi 4/2020 str. 657

¹⁸² zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy

¹⁸³ Podle § 117 trestního zákoníku je trestný čin spáchán veřejně, jestliže je spáchán obsahem tiskoviny, rozšiřováním spisu, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí, jiným obdobně účinným způsobem nebo před nejméně třemi osobami. Toto ustanovení vymezuje téměř veškeré možné formy, ale zároveň z něj vyplývá, že pokud bude projev přednesen před méně než třemi osobami, není takové jednání trestné. Účelem svobody projevu je šířit myšlenky a podrobit je co možná nejširší veřejné debatě. Omezení nastavená trestním zákoníkem jsou tak striktní, že tento účel znemožňují, a proto je třeba dle mého názoru vnímat tato omezení jako obsahová.

5.3.4 Cenzura

čl. 17 odst. 3 Listiny

Cenzura je nepřipustná.

Na tomto místě je vhodné zmínit se i o cenzuře, která je na základě čl. 17 odst. 3 Listiny absolutně zakázána. Nejedná se pojmově o omezující předběžné opatření, ale toliko o předběžnou kontrolu obsahu, jelikož až na základě této obecné a systematické kontroly může, ale nemusí být rozhodnuto o zákazu zveřejnění určitého obsahu.

Cenzura jako zásah do svobody projevu je Listinou zcela vyloučena, v Úmluvě však žádné takové ustanovení nenajdeme. Dalším definičním znakem zákazu cenzury je její adresát, kterým je jen a pouze veřejná moc. Jen ta může být schopna kontrolovat zveřejňování obsahu z vrchnostenské pozice. Cenzurou tedy není omezování obsahu na sociálních sítích, webových stránkách, v diskusích nebo seberegulace médií, ani pokud jde o ta veřejnoprávní.¹⁸⁴

5.3.5 Podoba a intenzita sankce

Pokud již byla omezena svoboda projevu ve prospěch kolidujícího základního práva nebo jiné ústavní hodnoty, je dalším hodnotícím kritériem povaha a intenzita sankce. Rčení o tom, že trest by měl zásadně odpovídat zločinu, najde své uplatnění nejen v právu trestním, ale lze jej s nadsázkou aplikovat ve všech právních odvětvích k uplatnění odpovědnosti.

Základem je opět proporcionalita, tentokrát však ve vztahu mezi projevem a sankcí. Projevem disproportionality může být nejen nepřiměřeně vysoký či naopak nízký trest či přiznaná náhrada škody, ale i uplatnění odpovědnosti vycházející z práva veřejného namísto soukromého, tedy využití restriktivnějších prostředků, než by bylo vhodné.

Sankce v právu soukromém

V podmínkách práva civilního připadá v úvahu náhrada majetkové a nemajetkové újmy. Náhrada při újmě na přirozených právech může mít povahu finanční satisfakce, ale i jiného způsobu zadostiučinění, jako je třeba omluva. Takové zadostiučinění musí být způsobitelné ke zmírnění následků zásahu do chráněného práva, ale zároveň musí být přiměřené zásahu.¹⁸⁵

¹⁸⁴ BARTOŇ, Michal, HEJČ, David. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 95. Dostupné na: www.beck-online.cz

¹⁸⁵ RYŠKA, Michal. § 2957 [Okolnosti zvláštního zřetele hodné]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 1., Dostupné na: www.beck-online.cz

Na tom, že primární funkce poskytnutí zadostiučinění je ta satisfakční, panuje obecně shoda v právní teorii i judikatuře.¹⁸⁶ Judikatura Ústavního soudu pak takovému zadostiučinění přisuzuje i funkci preventivně sankční.¹⁸⁷ To se pak může zásadním způsobem projevit na výši relativní náhrady. Ústavní soud šel dokonce tak daleko, že pokud jde o spory na ochranu osobnosti vycházející z prostředí bulváru, připouští určité výjimky ze zásady odrazujícího účinku (*chilling effect*). Podle této zásady by měla být výše zadostiučinění přiměřená a neměla by vést k autocenzuře v důsledku možné likvidační sankce původce projevu.¹⁸⁸

V uvedeném rozhodnutí se Ústavní soud poměrně rezolutně vyjadřuje k bulvárním médiím a jejich ochraně, když „[...] dovedl, že v celé úplnosti se proto aplikace této zásady nemůže např. dovolávat osoba, jejíž podnikání je postaveno, resp. často doprovázeno zcela prokazatelnými, úmyslnými a závažnými zásahy do základních práv jednotlivců, ba vede dokonce ke snížení jejich lidské důstojnosti. Míra jejich ochrany (spočívající ve fasetě svobody projevu a svobodného podnikání) musí být nezbytně oslabována či dokonce úplně vyloučena u subjektů, jež účel své existence, činnost a marketingovou strategii zakládají převážně na publikaci difamačních ("bombastických", "šokujících" či "pikantních"), na cti utrhačných a lidskou důstojnost snižujících "informací" o osobách veřejně činných, osobách známých či společensky významných ("celebritách"), kdy účelem takového chování osoby je toliko sledování jejího majetkového prospěchu a zvýšení publicity použitého média[...].“¹⁸⁹

Sankce v právu veřejném

Trestněprávní odpovědnost by pak měla být aplikována v souladu se zásadou subsidiarity trestní represe. Ta považuje trestní právo a sankce z něj vyplývající za prostředek *ultima ratio*, který lze využít jen tehdy, kdy nepostačuje uplatnění odpovědnosti na základě prostředků práva civilního nebo správního.¹⁹⁰ Porušení zásady subsidiarity trestní represe spatřoval Ústavní soud ve věci odsouzení stěžovatelky pro trestný čin pomluvy, jehož se měla

¹⁸⁶ Nejvyšší soud se k sankční funkci náhrady imateriální újmy staví poněkud odmítavě. V rozhodnutí sp.zn. 25 Cdo 894/2018 ze dne 19.09.2018 jen velmi neochotně připustil, že „Sankční (preventivně-sankční) funkci ve smyslu punitivním (trestajícím) lze snad výjimečně připustit v případech zásahů do práva na čest, důstojnost, popř. soukromí ze strany informačních médií.“ Úplná shoda nepanuje ale ani u Ústavního soudu. Soudkyně Ivana Janů se v disentaním stanovisku k nálezu sp.zn. I. ÚS 1586/09 týkajícího se mimo jiné i funkce náhrady nemateriální újmy vyjádřila v tom smyslu, že s ohledem na povahu soukromého práva nelze chápat civilní sankci jako trest. Civilní sankce totiž dle jejího názoru směřuje k obnově rovnováhy v narušených vztazích, nikoliv k potrestání.

¹⁸⁷ tamtéž

¹⁸⁸ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 668/21 ze dne 02.11.2021, bod 34, Dostupné na:

https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezy/2021/I_US_668_21_na_web.pdf

¹⁸⁹ tamtéž

¹⁹⁰ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, Student (Leges) str. 33, ISBN 978-80-7502-236-3

dopustit umístěním lživé recenze na recenzní internetový portál. Ve své recenzi stěžovatelka nařkla advokáta z toho, že „*se spojil s protistranou*“ a „*neprovedl jediný úkon*“.¹⁹¹

Pro posouzení věci Ústavním soudem bylo rozhodující, že stěžovatelka ve své lživé recenzi neuvedla „*žádné výrazně dehonestující nebo zraňující osobní či intimní informace*“¹⁹² a odlišil zásahy do osobní sféry od těch, ke kterým dochází v rámci podnikatelského prostředí. Přestože projev stěžovatelky nepožívá ústavní ochrany, bylo na místě uplatnit prostředky práva civilního, jako jsou nároky odstraňovací, zápůrčí nebo na náhradu škody, protože tyto se podle soudu jeví jako adekvátnější a účinnější. Odsouzení stěžovatelky tak představuje porušení zásady subsidiarity trestní represe, což má za následek i porušení ústavního principu *nullum crimen sine lege*.¹⁹³

Nelze opomenout ani prostředky práva správního, které jsou rovněž subsidiární k trestní represe. Podle § 352 odst. 2 trestního zákoníku se násilí proti skupině obyvatel dopustí ten, kdo skupině obyvatel vyhrožuje usmrcením nebo násilím pro některou z diskriminačních pohnutek. Obžalovaná zaslala prostřednictvím internetového formuláře zprávu Židovské obci v Praze, která kromě dlouhé řady vulgarit obsahovala i výhrůžky jako „*[...] Hitlera na Vás [...] vychcípějte [...] Hitlera na Vás a na tu Vaši židovskou obec [...] jste svině, který musí být vyhlazeny, pokud sami neodtáhnete do Izraele [...]*“.¹⁹⁴

Městský soud v Praze postoupil věc do přestupkového řízení. Dovolání nejvyššího státního zástupce odmítl Nejvyšší soud s tím, že v dané věci došlo k naplnění předpokladů pro využití zásady subsidiarity trestní represe. Soud má za to, že nebyla naplněna skutková podstata trestného činu, protože „*výhrůžka obviněné nebyla objektivně způsobilá vyvolat obavu z její realizace*“.¹⁹⁵

Soud dále rozvádí, že aby bylo možné vyvodit závěr o objektivní způsobilosti vyvolat takovou obavu, nelze přihlížet jen k obsahu textu, ale je potřeba vnímat celý kontext případu. Tento kontext se podle soudu vztahuje k osobě obviněné, která měla podlehnout protižidovské dezinformační kampani a k zaslání zprávy byla vedena celkovou životní frustrací a osobními poměry. Jednání obžalované je tak podle soudu třeba posoudit podle skutkové podstaty přestupku proti občanskému soužití.¹⁹⁶

¹⁹¹ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 474/19 ze dne 05.11.2019, bod 3, Dostupné na:

https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2019/II._US_474_19_an.pdf

¹⁹² tamtéž bod 36

¹⁹³ tamtéž bod 39

¹⁹⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu č.j. 8 Tdo 276/2021-733 ze dne 14.04.2021, bod 2

¹⁹⁵ tamtéž bod 23

¹⁹⁶ tamtéž

Jak lze dovodit z výše uvedených rozhodnutí, soudy velice pečlivě zvažují, zda je potřeba zasáhnout prostředky trestního práva i do takových projevů, které nepožívají ústavní ochrany. Uvedené souvisí s uplatněním represivní funkce trestní odpovědnosti, které v některých případech není nezbytné. Nutné ovšem je, aby uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu vedlo k naplnění ostatních funkcí dané odpovědnosti, zejména satisfakční a preventivně sankční.¹⁹⁷ Nutno dodat, že ESLP ve své judikatuře upozorňuje i na pozitivní závazek státu stíhat taková jednání a projevy, které vážným způsobem zasahují do tělesné nebo duševní integrity oběti. V takových případech mohou pouze trestněprávní normy zajistit odpovídající ochranu práv.¹⁹⁸

¹⁹⁷ PROVAZNÍK, Jan. § 12 [Zásada zákonnosti a zásada subsidiarity trestní represe]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 156. Dostupné na: www.beck-online.cz

¹⁹⁸ Beizaras and Levickas v. Lithuania 41288/15, § 111, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-200344>

6 Extremismus

Je poměrně složitým úkolem definovat extremismus. Podle některých autorů je to dokonce úkol nemožný, protože se vůbec nejedná o pojem ve smyslu analytického instrumentu.¹⁹⁹ Extremismus má mnoho podob a zároveň je objektem zkoumání vícero vědních disciplín, z nichž každá jej zkoumá z jiného úhlu pohledu a zaměřuje se na různé znaky. Sociologie chápe extremismus jako odchylku od normy. Jde o postoj, který je krajní, výstřední nebo jiným způsobem mimořádný a jednatel se jím vymezuje vůči zavedeným normám.²⁰⁰

Politologie za projev extremismu označuje sounáležitost s politickými stranami a hnutími na samém okraji zavedeného pravolevého spektra.²⁰¹ Kriminologie zkoumá extremismus v souvislosti s jednotlivými trestnými činy s přihlédnutím k jejich pachatelům i obětem.²⁰² Tato trestná činnost není ničím jiným než projevem rasové, politické, náboženské, sexuální, národnostní nebo jiné nesnášenlivosti. Z pohledu bezpečnostních studií je zásadní subversivní projev extremismu, tedy takový, jehož cílem či následkem je útok na politický systém a společenské uspořádání.²⁰³

Extremismus je objektem zkoumání i dalších vědních disciplín jako jsou právo, filosofie nebo psychologie. Z pohledu právního se o pojem nejedná, jelikož chybí jeho legální vymezení. Jde tedy o označení určitého jevu, jehož obsahem jsou jiné jevy a pojmy jako rasismus, náboženský fundamentalismus, environmentalismus a řada dalších. Abych mohl zkoumat extremismus v souvislostech se svobodou projevu, bude vhodné vycházet z předem definovaného obsahu. Tím bude vymezení extremismu podle Zprávy Ministerstva vnitra o extremismu a projevech předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2021 (dále jen „Zpráva o extremismu“).²⁰⁴

Podle zprávy o extremismu jsou extremistem „označovány vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku. Mezi tyto principy patří:

- *úcta k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 Ústavy),*

¹⁹⁹ CHMELÍK, Jan. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde, 2001. ISBN 80-7201-265-7, str. 11

²⁰⁰ tamtéž str. 13

²⁰¹ Zpráva o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2021, str. 5, Dostupné na:

<https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

²⁰² VEGRICHTOVÁ, Barbora. *Extremismus a společnost. 2. aktualizované a doplněné vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-665-1, str. 27

²⁰³ CHMELÍK, Jan. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde, 2001. ISBN 80-7201-265-7, str. 13

²⁰⁴ Zpráva o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2021, str. 5, Dostupné na:

<https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

- *svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát (čl. 1 Ústavy),*
- *nezměnitelnost podstatných náležitostí demokratického právního státu (čl. 9 odst. 2 Ústavy),*
- *svrchovanost lidu (čl. 2 Ústavy),*
- *volná soutěž politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů (čl. 5 Ústavy),*
- *ochrana menšin při rozhodování většiny (čl. 6 Ústavy),*
- *svoboda a rovnost lidí v důstojnosti a právech, nezadatelnost, nezcizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost základních práv a svobod bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národního a sociálního původu, příslušnosti k národnosti nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení (čl. 1, čl. 3 Listiny základních práv a svobod).*

Extremistické postoje jsou způsobilé přejít v aktivity, které působí, ať již přímo nebo v dlouhodobém důsledku, destruktivně na stávající demokratický politicko-ekonomický systém, tj. snaží se nahradit demokratický systém systémem nedemokratickým (totalitním nebo autoritářským režimem, diktaturou, anarchií).“²⁰⁵

Zpráva o extremismu hovoří o ideologických postojích. Podle J. Koska postoje vyjadřují hodnoty, které jsou pro člověka důležité. Tím se liší od názorů. Zatímco názor člověk nijak zvláště neprožívá a je přístupný jeho změně (ať už je to na základě důkazu opaku, nebo je mu změna prostě jen ku prospěchu), postoj se vyznačuje silným emocionálním nábojem.²⁰⁶ Vnitřní zatvrzelost a neochota vyslyšet nebo přemýšlet nad argumenty hovořícími v neprospěch vlastního postoje je „pohonem“ extremismu.

Jak plyne z výše citovaných lidskoprávních dokumentů, právo zastávat své názory, potažmo postoje (*hold opinions*) je tou součástí svobody projevu, která je v zásadě neomezená a neomezitelná. Z tohoto pohledu je tedy nepodstatné, zda jsou samotné postoje vnímány jako extremistické.

Extremistické postoje jsou dle Zprávy způsobilé přejít v určité aktivity. Aktivitou se rozumí jednak jednání, které může mít povahu trestného činu. Takové jednání není projevem

²⁰⁵ Zpráva o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2021, str. 5, Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

²⁰⁶ KOSEK, Jan. *Právo (n)a předsudek: historické, filozofické, sociálně psychologické, kulturní a právní souvislosti stereotypů a předsudků*. Praha: Dokořán, 2011. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-312-7, str. 55-56

ve smyslu čl. 17 odst. 1 Listiny ani čl. 10 odst. 1 Úmluvy. Aktivitu lze chápat také jako jednání, které sice projevem je, ale protože se dostává do konfliktu s právy na ochranu osobnosti nebo s jinou ústavně chráněnou hodnotou, není možné takovému projevu poskytnout ústavní ochranu.

Od extremismu je potřeba odlišit radikalismus. Podle B. Vegrichtové lze za radikalismus označit takové postoje, které jsou kritické ke stávajícím poměrům, ale jejich cílem není odstranění demokratického systému. Radikální postoje lze považovat za vyhraněné, ale zároveň za pohybující se v zákonném, respektive ústavním rámci. Jako příklady radikálních postojů se nabízí požadavek na znovuzavedení trestu smrti nebo zákaz potratů.²⁰⁷ Při omezování těchto projevů je potřeba postupovat velice opatrně a pečlivě, protože se jedná o projevy ve veřejném zájmu nebo dokonce projevy politické.

Zpráva o extremismu dále rozlišuje mezi projevy extremismu a projevy předsudečné nenávisti. Rozdíly mezi nimi se dají shrnout do dvou základních bodů. Původci předsudečně nenávistných projevů nejsou nutně přívrženci konkrétní protidemokratické ideologie nebo členové protidemokratických hnutí a zároveň jejich dlouhodobým cílem není svržení demokratického právního státu.

Negací uvedených znaků projevů předsudečné nenávisti zjistíme, že extremistu je osoba, která je přívržencem protidemokratické ideologie, případně člen takového hnutí, jehož cílem je svržení demokratického právního státu. Označení osoby za extremistu má v rámci soudního přezkumu svou váhu. Jak bylo výše ilustrováno na případech politiků M. Kotleby nebo Le Pena, soudy zohledňují, kdo je projevivší se osoba, případně osoba, které je projev určen. Tím, že původce projevu naplní znaky extremismu a bude jej možné vzhledem k okolnostem za extremistu považovat, bude muset i soud v rámci přezkumu oprávněnosti zásahu do svobody projevu vzít tento poznatek v patrnost.

6.1 Extremismus a trestní právo

Protože český právní řád nevymezuje extremismus, nemůže vymezovat ani trestné činy extremistické nebo s extremistickým podtextem. Ministerstvo vnitra a bezpečnostní složky vedou evidenci trestných činů, u kterých je důvod se domnívat, že buď byly spáchány v důsledku vyhraněného ideologického postoje, nebo jím byly alespoň ovlivněny. Do širokého výčtu těchto trestných činů patří: vraždy, ublížení na zdraví, násilí proti skupině obyvatel nebo

²⁰⁷ VEGRICHTOVÁ, Barbora. *Extremismus a společnost. 2. aktualizované a doplněné vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-665-1, str. 14-15

jednotlivci, hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, podpora či propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod nebo ospravedlňování genocidia.²⁰⁸

Jednotlivé trestné činy zasazuje teorie do širších kategorií. Lze tedy rozdělovat mezi extremistickou trestnou činností násilnou (brachiální), verbální a grafickou. Násilná trestná činnost může mít podobu násilí psychického i fyzického a z pravidla se vyznačuje vyšší mírou brutality a agresivity.²⁰⁹ Z pohledu svobody projevu budou zajímavější poslední dvě kategorie, tedy trestná činnost verbální a grafická.

Verbální trestná činnost může spočívat v útocích, kterými pachatel útočí na skupinu osob nepřímou, provoláváním určitých hesel typu „sieg heil“ (příčemž pachatel současně i hajluje), „white power“, „nic než národ“, „bílá liga“, „cikáni do plynu“ apod. Nejčastěji se tak děje na extremistických shromážděních či demonstracích, výjimkou nejsou ani sportovní nebo hudební akce. V případě hudebních akcí jde o produkci hudby s rasovou tematikou. Do této kategorie trestné činnosti spadají i urážky a jiné slovní útoky, které směřují přímo vůči konkrétním osobám pro jejich příslušnost k určité skupině.²¹⁰

Do kategorie grafické trestné činnosti s extremistickým podtextem je možné zařadit letákové akce nebo publikační a vydavatelskou činnost. Platformou pro jejich šíření je zejména internet, ale pozadu nezůstávají ani klasické komunikační kanály v podobě tištěných textů nebo distribuce log a symbolů hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka. Lze se setkat i vandalskými útoky v podobě sprejování nápisů a symbolů, nebo hanobení hrobů a jiných pietních míst spojených s uctěním památky židovských nebo romských obětí holokaustu či jiných pogromů.²¹¹

Úprava trestných činů s extremistickým podtextem v trestním právu je podle mého soudu dostatečná a není třeba jejich explicitní vymezení, tak jak je to například ve slovenském trestním zákoně. Ten vymezuje samostatnou skupinu trestných činů extremismu, mezi které řadí trestné činy podle hlavy XII. Jsou jimi např. projevy sympatie k hnutí směřujícímu k potlačení základních lidských práv a svobod, výrobu extremistického materiálu, jeho přechovávání nebo hanobení národa, rasy a přesvědčení.²¹²

Slovenský trestný zákon rovněž vymezuje, co se rozumí extrémistickým materiálem. Podle § 130 odst. 7 zákona č. 300/2005 Z.z., trestný zákon se extremistickým materiálem

²⁰⁸ tamtéž str. 31

²⁰⁹ tamtéž str. 32

²¹⁰ tamtéž str. 33-34

²¹¹ tamtéž str. 34-35

²¹² § 140a zákona č. 300/2005 Z.z., trestný zákon <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20220717>

rozumí písemná, grafická, zvuková i obrazová díla textů, vlajek, odznaků hesel a jiných symbolů skupin, která směřují k potlačení základních lidských práv a svobod.²¹³ Ač se může toto řešení zdát vhodnější s ohledem na právní jistotu, jedná se v podstatě jen o jiné legislativní uchopení této problematiky. V českém trestním zákoníku je celý tento výčet včetně forem jednání pachatele koncentrován do trestného činu šíření díla k propagaci hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka podle § 403a TZ, který je účinný od ledna roku 2022.

6.2 Extremistická scéna v ČR

Pravicový extremismus, krajní pravice nebo ultrapravice jsou termíny, se kterými se lze setkat v médiích, ale i v odborných publikacích. Podobně jako v případě extremismu samotného se velice těžko dává dohromady obecně platná definice pravicového extremismu. Pod tímto termínem se skrývá široká škála skupin s odlišným ideovým zaměřením a názory.²¹⁴ Určité znaky mají ale tyto skupiny společné. Jejich „*politika a ideologie obsahuje odmítnutí elementárních principů a pravidel demokratického státu. K tomu náleží a v různých podobách se přidávají projevy násilí, adorace vůdcovského principu, znaky rasismu, antisemitismu, xenofobie, nacionalismu.*“²¹⁵

Určitou formu získává česká krajní pravice v 80. letech minulého století, což souvisí s rozšířením hnutí skinheads. Na konci 80. let u nás vzniká první skinheadská kapela Orlík. Původní skinheads, tak jak vznikali ve Velké Británii, si zakládají na svém dělnickém původu. V počátcích tohoto hnutí u nás jsou členy spíše intelektuálové a studenti, kteří vyznávají určitou hospodskou kulturu. Postupem času roste u této subkultury míra nacionalizace, násilí a rozvíjí se především rasistická větev subkultury.

V 90. letech se formují ultrapravicová politická hnutí a strany. Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa Miroslava Sládka získává zastoupení v Poslanecké sněmovně. Na začátku nového století a v jeho průběhu lze vyzorovat dva trendy. Jednak je to veřejné přihlášení se neonacistické scény k Dělnické straně, a to za účelem hlásání postojů a pouličních demonstrací. Uvnitř se ale scéna štěpí a směřuje k taktice místních buněk a tzv. „*leaderless resistance*“.²¹⁶ Dělnická strana byla v roce

²¹³ § 130 odst. 7 zákona č. 300/2005 Z.z., trestný zákon <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20220717>

²¹⁴ VEGRICHTOVÁ, Barbora. *Extremismus a společnost. 2. aktualizované a doplněné vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-665-1, str. 133

²¹⁵ BARŠA, Pavel, FIALA, Petr, ed. *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. str. 96. ISBN 80-210-1798-8.

²¹⁶ VEGRICHTOVÁ, Barbora. *Extremismus a společnost. 2. aktualizované a doplněné vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-665-1, str. 136-141

2010 na opakovaný návrh vlády rozpuštěna Nejvyšším správním soudem. Ideově a personálně na ní navázala Dělnická strana sociální spravedlnosti.²¹⁷

V posledních letech byla tématem krajní pravice migrační krize a s ní spojené antimuslimské a antiimigrační postoje. Evergreenem jsou i protesty vůči členství České republiky v NATO a EU v kontrastu s idealizovaným pohledem na Ruskou federaci a konkrétně na politiku jejího vůdce Vladimíra Putina. Řeč je hlavně o událostech spojených s anexí Krymu a s operacemi na Donbasu. Ačkoliv zpráva o extremismu za rok 2022 ještě nemohla vzniknout, dají se předpokládat obdobné postoje i k válce na Ukrajině a s ní spojenou migrací. Scéna byla ovlivněna i pandemií onemocnění COVID-19, když se členové ultrapravicových hnutí podíleli na šíření dezinformací a konspiračních teorií. Svou roli sehráli pravicoví extremisté při nepokojích a potyčkách s policisty při demonstraci proti koronavirovým opatřením na Staroměstském náměstí.²¹⁸

Odmítání rovnosti všech lidí a vůdcovský princip nachází svůj protipól na scéně levicového extremismu. Ten se vyznačuje snahou o dosažení totální rovnosti všech lidí a jejich osvobození od veškerých útlaků společnosti i státu. Dějiny však ukazují, že vznešené cíle levicových revolucí neobstojí v porevoluční realitě a rovnost všech je čirou utopií. Absolutní rovnost navíc znamená i absolutní omezení volby. Na scéně levicového extremismu lze vyzorovat dvě větší skupiny. Jsou jimi anarchisté a marxisté leninisté.²¹⁹

Cílem anarchistických uskupení je odstranění politických autorit. Za tímto účelem se skupiny mohou uchýlovat k násilí, atentátům i teroristickým útokům. V současnosti je nejviditelnějším prvkem militantní antifašismus. Z podstaty anarchismu je patrné, že ve snaze dosáhnout svého cíle nezakládají anarchisté politické strany nebo hnutí, nekandidují do veřejných funkcí a nesnaží se prosadit své ideje skrze volby. Členská základna je tvořena převážně mladou generací inklinující k nekonformnímu způsobu života. Kromě zmíněného antifašismu akcentují anarchisté otázky spojené s lidskými právy, antirasismem, genderem a ekologií. Pořádají koncerty, workshopy, přednášky a jiné happeningy.²²⁰

Mezi subkultury, které mají blízko k anarchismu, patří squatteři, technaři, skejt'áci nebo tvůrci grafity. Tak jako jejich krajně pravicové protějšky mají i anarchisté své zastoupení mezi fotbalovými hooligens a ultras. Nejznámějším uskupením na scéně je bezesporu Antifašistická

²¹⁷ tamtéž str. 154

²¹⁸ Zprávy o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky za roky 2014-2021, Dostupné na:

<https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zprávy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

²¹⁹ VEGRICHTOVÁ, Barbora. *Extremismus a společnost. 2. aktualizované a doplněné vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-665-1, str. 158-159

²²⁰ tamtéž 160-167

akce, známá spíše jako Antifa. Mezi její nezákonné aktivity patří stalking členů krajní pravice a vyvolávání potyček s neonacisty nejen na demonstracích.²²¹ Podle ministerstva vnitra se anarchisté nepřipojili k protestům proti covidovým opatřením a vymezili se i proti tzv. antivax hnutí.²²² Militantní anarchisté v době protiepidemických opatření vyzývali na internetu k rozložení oslabeného státu.²²³

Aktivita a činnost neobolševických a trockistických uskupení v posledních letech stagnuje, v dlouhodobém horizontu klesá. Důvody jsou nasnadě. Nepochota přizpůsobit zastaralou dogmatiku dnešní době a neschopnost zaujmout a rekrutovat mladé lidi stojí za úpadkem scény, která se tak v porovnání s ostatními zmíněnými stává marginální. Ze Zprávy o extremismu za rok 2021 vyplývá, že zájem o mládežnické organizace jako Komunistický svaz mládeže nebo Svaz mladých komunistů Československa projevují pouze jednotlivci.²²⁴

Komunistickou stranu Čech a Moravy nelze považovat za extremistický subjekt. Ministerstvo vnitra si všímá, že strana bývá terčem kritiky ze strany ortodoxních komunistů pro nízkou radikalitu, nicméně některá vyjádření jejích členů byla za hranou slučitelnosti s demokratickým právním státem.²²⁵ O úpadku této spíše radikální scény nasvědčují i výsledky posledních voleb do Poslanecké sněmovny, kam se komunisté po dlouhé době nedostali.²²⁶

²²¹ tamtéž str. 170

²²² Zpráva o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2021 str. 11

²²³ Zpráva o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2020 str. 12

²²⁴ Zpráva o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2021 str. 11

²²⁵ Zpráva o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2017 str. 19

²²⁶ Zpráva o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2021 str. 12

7 Hate crimes

Na úvod je nutné zdůraznit, že neexistuje jednotný koncept hate crimes, na kterém by panovala všeobecná shoda. Je to dáno specifickou úpravou v různých zemích, které si tak své koncepty „šijí na míru“. A nejde jen o rozdíly v definicích. Jde především o různá legislativní uchopení celého konceptu hate crimes, přičemž nenávistné skutkové podstaty v trestních zákonících jsou až finálním produktem.

Čeští autoři vymezují hate crimes různě. J. Herczeg definuje hate crime jako „protiprávní jednání, které naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu a jeho pohnutkou je apriorní nenávist pachatele vyplývající z příslušnosti oběti útoku k určité rase, národnosti, etnické skupině, náboženství, třídě či jiné sociální skupině.“ Podle K. Kalibové se hate crimes rozumí „takové jednání, které dosahuje intenzity trestného činu a je motivováno rasistickou, náboženskou, etnickou nesnášenlivostí nebo nesnášenlivostí vůči jinému z důvodu jeho věku, zdravotního stavu, politického přesvědčení či subkulturní příslušnosti.“ M. Mareš ve své analýze hate crimes pro Ministerstvo vnitra ČR uvádí, že „[h]ate crime v nejobecnější míře označuje protiprávní činy proti lidem, majetku nebo organizaci na základě toho, že je těmto objektům delikttní činnosti přiřčena kolektivní identita a jsou kvůli této identitě nenávistně napadeni.“²²⁷

Podle Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (dále jen „OSCE“), které je Česká republika členem a která působí na poli lidských práv a prevence zločinů z nenávisti se pojmem hate crime rozumí trestný čin, jehož motivem jsou předsudky nebo zaujatost vůči určité skupině osob.²²⁸ Z definice „zločinů z nenávisti“ jak zní český překlad tedy vypadl základní prvek, jímž je nenávist. Více autorů upozorňuje, že vhodnějším definičním prvkem hate crimes není nenávist, ale právě předsudek (*bias*).²²⁹ Vražda manželky může být také spáchána z nenávisti k ní, ale neoznačili bychom ji jako hate crime.

Pojem *hate* je tedy vhodné vykládat spíše jako předsudek. S jeho definicí přišel americký psycholog Gordon W. Allport, který předsudek označil za „odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině.“²³⁰

²²⁷ Problematika hate crime – Analýza pro Ministerstvo vnitra, Miroslav Mareš, Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/problematika-hate-crimes.aspx>

²²⁸ OSCE ODIHR, Hate crime reporting, What is hate crime, Dostupné na: <https://hatecrime.osce.org>

²²⁹ VÝBORNÝ, Štěpán. *Nenávistný internet versus právo*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. Lidská práva. str. 20. ISBN 978-80-7357-766-7

²³⁰ KOSEK, Jan. *Právo (n) a předsudek: historické, filozofické, sociálně psychologické, kulturní a právní souvislosti stereotypů a předsudků*. Praha: Dokořán, 2011. Bod (Dokořán). str. 23. ISBN 978-80-7363-312-7

7.1 Hate crimes a trestní právo

Autoři českých trestněprávních publikací pracují s pojmem nenávistná diskriminační pohnutka, kterého se budu v dalším výkladu držet. Nenávistná diskriminační pohnutka má podle rozboru J. Provazníka tři složky. První složkou je určitá negativní vlastnost, jako například lenost, chamtivost, agresivita. Druhou složkou je spojení negativní vlastnosti s jiným znakem, který je společný pro určitou skupinu lidí, jako barva pleti, etnikum, nebo náboženské vyznání. Tento autor označuje za diskriminující znak. Spojení znaků má implikovat závěr, že nositelé diskriminujícího znaku jsou zároveň nositeli znaku negativního. Třetí složku tvoří přesvědčení pachatele spáchat trestný čin nikoliv pro konkrétní chování poškozeného, ale pouze pro existenci diskriminujícího znaku.²³¹ To v zásadě odpovídá Alportovu výkladu o předsudcích.

Nenávist nebo jiný vnitřní negativní emocionální stav pachatele ve vztahu k jeho jednání ale není vždy zapotřebí. Pokud by tomu bylo naopak, nemohli bychom jako hate crime označit takové jednání, kterým sice pachatel útočí na skupinu pro diskriminační znak, přičemž sám ale necítí nenávist nebo jinou negativní emoci, nýbrž jeho jednání je vyvolané například vidinou zisku politických bodů. Nenávist je v takovém případě spíše objektivním znakem a pachatel se ji pokouší úmyslně vyvolat ve společnosti, ve svých stoupencích, voličích či posluchačích.²³²

Trestní zákoník obsahuje řadu skutkových podstat, které kriminalizují projevy předsudečné nenávisti. Takové trestné činy dělí J. Provazník na pravé a nepravé. U nepravých trestných činů z nenávisti je diskriminační nenávistná pohnutka znakem kvalifikované skutkové podstaty. To znamená, že takový čin je trestný i bez takové pohnutky, což je zpravidla spojeno s mírnější sankcí. Příkladem je trestný čin vraždy, který spojuje vraždu jiného pro skutečný nebo domnělý diskriminující znak s vyšší trestní sazbou.

Jako pravé trestné činy z nenávisti pak označuje takové trestné činy, jejichž základní skutková podstata počítá s nenávistnou diskriminační pohnutkou. Bez ní tedy nelze tento trestný čin vůbec spáchat. Příkladem je trestný čin násilí proti skupině obyvatelů nebo jednotlivci podle § 352 odst. 2 TZ.

Druhé dělení rozlišuje mezi trestnými činy verbálními, to jsou takové, které lze spáchat komunikačním aktem a ostatními trestnými činy, které mají povětšinou podobu nějakého

²³¹ PROVAZNÍK, Jan. „Pravé“ verbální trestné činy z nenávisti. Časopis pro právní vědu a praxi, 2020, č. 4, str. 657-694

²³² tamtéž

fyzického útoku. Nelze zde využít terminologické rozlišení mezi projevem a skutkem, protože z pohledu trestního práva se vždy jedná o skutek. Verbální trestné činy lze dále rozdělit na pravé a nepravé. Logika je stejná jako u činů obsahujících nenávistné pohnutky. Nepravé verbální trestné činy lze spáchat i jinak než komunikačním aktem, jak je tomu například u trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci. Pravé verbální trestné činy pak lze spáchat toliko komunikačním aktem, jako je tomu u trestného činu šíření poplašné zprávy.²³³

Z pohledu této práce jsou nejzajímavější trestné činy, které kriminalizují pouze nenávistnou diskriminační pohnutku, bez níž by se o trestný čin vůbec nejednalo (pravé z nenávisti) a zároveň je lze spáchat toliko komunikačním aktem (pravé verbální). Jsou to trestné činy hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny podle § 355 TZ a podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 356 TZ. O těchto trestných činech bude blíže pojednávat následující kapitola zaměřená na hate speech.

Závěrem je vhodné objasnit vztah mezi extremismem a hate crimes. Podle mého názoru se jedná o dvě různé množiny, které mají společný průnik. Základní teze je taková, že každé extremistické jednání nemusí být trestným činem. Takové extremistické jednání, které dosahuje intenzity trestného činu zároveň nemusí být důsledkem existence diskriminační nenávistné pohnutky. Takové extremistické jednání, které je trestným činem spáchaným v důsledku diskriminační nenávistné pohnutky lze označit za hate crime. Zároveň platí, že extremismus se vyznačuje silným vnitřním postojem. Pokud se jedná o exces dosahující intenzity trestného činu spáchaného v důsledku diskriminační nenávistné pohnutky, půjde o hate crime, nikoliv však o čin extremistický.

7.2 Prokazování nenávistné diskriminační pohnutky

Nenávistná diskriminační pohnutka, která je okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby, musí být podle rozhodnutí Ústavního soudu prokázána najisto. Opak by totiž znamenal porušení zásady presumpce nevinny a z ní vyplývající zásady *in dubio pro reo*. Ústavní stížností se stěžovatel domáhal konstatování porušení svého práva na účinné vyšetřování ve spojení se zákazem diskriminace. Stěžovatel původem Tunisán byl napaden a útočník, kterým byl Čech, byl odsouzen pro pokus zločinu těžkého ublížení na zdraví podle § 145 odst. 1 odst. 2 písm. g). Stěžovatel namítal naplnění skutkové podstaty podle písm. f) uvedeného ustanovení, které kriminalizuje diskriminační pohnutku na základě rasy, příslušnosti k etnické skupině nebo náboženství.

²³³ tamtéž

Podle stěžovatele je indikátorem nenávistné diskriminační pohnutky zejména to, že odsouzený je sympatizant neonacistického hnutí, nosí oblečení se symbolikou takového hnutí, jeho trestní minulost zahrnuje násilné trestné činy proti příslušníkům menšin a on jako napadený je Tunisian. Obecný i Ústavní soud konstatovaly, že uvedené skutečnosti ale samy o sobě nepostačují k naplnění znaku kvalifikované skutkové podstaty podle písm. f).²³⁴

I když v tomto konkrétním případě existuje celá řada indikátorů, které mohou ukazovat na diskriminační nenávistnou pohnutku, a tedy spáchání trestného činu z nenávisti, nelze takové konstatování učinit automaticky. Princip *in dubio pro reo* chrání jednotlivce proti libovůli státní moci a nelze jej prolomit ani v případě „bohulibých“ pohnutek. Ústavní soud uzavírá, že příčinou napadení byl verbální spor, který nijak nesouvisel s etnicitou stěžovatele (respektive nebylo prokázáno, že by souvisel). Nenávistná diskriminační pohnutka musí být dostatečně prokázána, ať už se jedná o trestný čin, který je trestným jen na základě existence takové pohnutky, ale i pokud je taková pohnutka toliko okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby.²³⁵

²³⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn III ÚS 1412/20 ze dne 06.10.2020, body 2-3, Dostupné na: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2020/III_US_1412_20_an.pdf

²³⁵ tamtéž body 42-47

8 Hate speech

Nenávistným projevem neboli hate speech se podle Strategie a akčního plánu OSN rozumí „*jakýkoli druh komunikace mluvené, psané nebo takové chování, které napadá nebo používá pejorativní nebo diskriminační jazyk s odkazem na osobu nebo skupinu na základě toho, kým jsou, jinými slovy na základě jejich náboženství, etnické příslušnosti, národnosti, rasy, barvy pleti, původu, pohlaví nebo jiného faktoru identity.*“²³⁶ Jak je z definice patrné, výčet diskriminačních znaků není a ani nemůže být zcela uzavřený.

P. Jäger a P. Molek definují hate speech jako „*projev, jehož cílem je urazit, ponížit, či vyvolat diskriminaci, nenávist nebo násilí proti jednotlivci nebo skupině osob, právě na základě jejich osobních charakteristik, typicky pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, viry či náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině apod.*“²³⁷

Každý nenávistný projev nemusí být nutně trestným činem. Ve vztahu k hate crime se jedná o dvě různé množiny, které mají společný průnik. Průnikem těchto množin jsou verbální trestné činy z nenávisti. Tedy takové, které lze spáchat komunikačním aktem a které kriminalizují diskriminační nenávistnou pohnutku. Hate speech může být zároveň nástrojem extremistických skupin.

8.1 Hate speech a trestní právo

Na úrovni Evropské unie bylo v roce 2008 přijato Rámcové rozhodnutí rady o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostředky trestního práva (dále jen „Rozhodnutí“). Podle tohoto rozhodnutí musí každý členský stát zajistit trestnost takového jednání, které spočívá ve veřejném podněcování k násilí nebo nenávisti vůči skupině osob nebo členovi takové skupiny, která je vymezena rasou, etnicitou, barvou pleti, náboženstvím, původem nebo národností. Trestné má být i jednání, které spočívá ve veřejném schvalování, popírání nebo zlehčování genocidia, válečných zločinů, zločinů proti lidskosti nebo míru.²³⁸

²³⁶ United Nation strategy and plan of action on hate speech, str. 2 Dostupné na:

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/advising-and-mobilizing/Action_plan_on_hate_speech_EN.pdf

²³⁷ JÄGER, Petr a Pavel MOLEK. *Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova*. Praha: Auditorium, 2007. ISBN 978-80-903786-5-0, str. 22

²³⁸ čl. 1 Rámcového rozhodnutí rady 2008/913/SVV o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913&from=cs>

Členským státním je ponechán prostor pro uvážení, kdy mohou podmínit trestnost takového jednání jeho pravděpodobnou způsobilostí k narušení veřejného pořádku nebo takové jednání dosahuje intenzity výhrůžnosti, urážlivosti či je prostředkem ponížení.²³⁹

V trestním zákoníku jsou trestné činy projevu sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka podle § 404 TZ a popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia podle § 405 TZ zařazeny do hlavy XIII. jako trestné činy proti lidskosti. Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob podle § 355 TZ (dále jen „trestný čin hanobení“) a podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 356 TZ (dále jen „trestný čin podněcování“) jsou trestné činy zařazeny do hlavy X. jako trestné činy narušující soužití lidí.

Jednání podle § 355 odst. 1 TZ spočívá v tom, že pachatel

„veřejně hanobí

a) některý národ, jeho jazyk, některou rasu nebo etnickou skupinu, nebo

b) skupinu osob pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání.“²⁴⁰

Jednání podle § 356 odst. 1 TZ spočívá v tom, že pachatel

„veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“²⁴¹

Aby bylo jednání trestné, v obou případech musí být naplněn znak veřejnosti, přičemž kvalifikované skutkové podstaty obou trestných činů spojují vyšší trestní sazbu se spácháním činu „*tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.*“²⁴² V případě trestného činu hanobení je kvalifikovaná skutková podstata naplněna i tím, že byl čin spáchán nejméně se dvěma osobami. Kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu podněcování k nenávisti naplňuje ten, kdo čin spáchá jako člen skupiny, organizace nebo sdružení, které hlásá diskriminaci či nenávist. Zásadním rozdílem jsou skupiny osob, kterým tato ustanovení trestního zákoníku poskytují ochranu.

²³⁹ tamtéž

²⁴⁰ § 355 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²⁴¹ § 356 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²⁴² § 355 odst. 2 písm. b) a § 356 odst. 3 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

V případě trestného činu hanobení je výčet taxativní a hanobení skupiny osob pro jejich sexuální orientaci tak nebude trestným činem. Na druhé straně podněcování k nenávisti vůči skupině osob na základě jejich sexuální orientace trestným činem bude, protože spadají do zbytkové kategorie „jiná skupina osob“. Ani jedna z formulací není podle mého názoru ideální.

V prvním případě je potřeba vzít v potaz zákaz analogie v neprospěch pachatele. Není možné výkladem rozšířit chráněné skupiny, i kdyby to bylo s ohledem na podobnost chráněných znaků vhodné. V případě druhém je pojem „jiná skupina osob“ potřeba vykládat nad míru široce. J. Provazník k tomu uvádí, že „[n]ení rozhodující, zda skupina, proti níž pachatel útočí, sama sebe jako skupinu vnímá, existuje-li objektivně (například modroocí lidé, čtenáři konkrétních novin atd.), či zda se její členové navzájem znají.“²⁴³

P. Šámal naopak vykládá pojem „jiná skupina osob“ v kontextu daného ustanovení. Taková skupina se podle něj vyznačuje určitými sociálními nebo kulturními vztahy, což je podstatně užší výklad než předchozí. Jako příklad uvádí rodinu, fanouškovství k určitému klubu nebo příslušnost k určitému stavu.²⁴⁴ Je tedy otázkou, zda soudní praxe bude považovat za podněcování k nenávisti projev namířený proti skupině osob, jejichž společným znakem je to, že trpí stejnou chorobou, či zda mají stejný koníček, jako je například sbírání známek atd.²⁴⁵

Nedostatečné ochrany osob s odlišnou sexuální orientací nebo genderovou identitou, než je ta většinová (LGBTI+), v trestním zákoníku si všimá i vláda, respektive její zmocněnkyně pro lidská práva. V konceptu strategického dokumentu vzniknuvšího za účelem odstranění bariér důstojného života LGBTI+ lidí, který je v současnosti podroben mezirezortnímu připomínkovému řízení, je navržena novelizace základních i kvalifikovaných skutkových podstat, které explicitně zahrnují nenávistnou diskriminační pohnutku na základě sexuální orientace nebo genderové identity.²⁴⁶

²⁴³ PROVAZNÍK, Jan. § 356 [Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 34.

²⁴⁴ ŠÁMAL, Pavel, ŠÁMALOVÁ, Milada. § 356 [Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 3309, marg. č. 9. Dostupné na: www.beck-online.cz

²⁴⁵ PROVAZNÍK, Jan. § 356 [Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 33.

²⁴⁶ Vládní strategie rovnosti a odstraňování bariér důstojného života LGBTI+ lidí v ČR 2021–2026, str. 20, Dostupné na: [https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vyboru/sexualni-mensiny/ze-zasedani-vyboru/Strategie -Bariery-LGBTI-zivota-v-CR-2021-2026_MPR_1.pdf](https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vyboru/sexualni-mensiny/ze-zasedani-vyboru/Strategie-Bariery-LGBTI-zivota-v-CR-2021-2026_MPR_1.pdf)

8.2 Hate speech v judikatuře

Judikatura ESLP se nenávisnými projevy zabývá, nicméně nemá potřebu je blíže definovat. Přístup soudu k problematice hate speech byl shrnut v rozhodnutí *Erbakan* proti Turecku. Rozhodnutí je zajímavé v kontrastu s názorem vyjádřeným v již několikrát zmiňovaném rozhodnutí *Handyside* proti Spojenému království, v němž ESLP vyslovil názor, že svoboda projevu se vztahuje i na informace a myšlenky, které zraňují, šokují nebo znepokojují. V rozhodnutí *Erbakan* proti Turecku soud došel k tomu, že „*tolerance a respektování rovné důstojnosti všech lidí jsou základem demokratické a pluralitní společnosti. Z toho vyplývá, že v demokratických společnostech lze v zásadě považovat za nezbytné sankcionovat nebo dokonce zabránit všem formám projevů, které šíří, podněcují, podporují nebo ospravedlňují nenávist založenou na nesnášenlivosti (včetně náboženské nesnášenlivosti), pokud jsou uloženy "formality", "podmínky", "omezení" nebo "sankce" přiměřené sledovanému legitimnímu cíli.*“²⁴⁷

Pokud jde o hate speech, ESLP se nezděráhá využít čl. 17 Úmluvy a nenávisné projevy z ochrany poskytované čl. 10 Úmluvy zcela vyloučit. Děje se tomu v případě, kdy stěžovatel poruší zákaz zneužití práv garantovaných Úmluvou. Tyto projevy totiž útočí proti základním hodnotám vyjádřeným v Úmluvě.²⁴⁸ Článek 17 Úmluvy tak vztáhl soud na projevy nacionalismu a revisionismu v rozhodnutí *Pastörs* proti Německu. Stěžovatel, poslanec spolkové země Meklenbursko – Přední Pomořansko, během projevu v Zemském parlamentu se dopustil popírání holokaustu a pohrdavě se vyjadřoval o jeho obětech. Komora vydala poslance k trestnímu stíhání a následně byl odsouzen pro trestný čin. ESLP označil stížnost za zjevně neopodstatněnou, protože na úmyslné lži difamující Židy se nemůže vztahovat ochrana projevu garantovaná Úmluvou. Stěžovatel se podle soudu snažil propagovat myšlenky, které jdou proti duchu Úmluvy a takové výroky nezaslouží ochranu, ani pokud jde o projev politika na půdě parlamentu.²⁴⁹

K tématu náboženské nenávisti se ESLP vyjádřil v rozhodnutí *Belkacem* proti Belgii. Stěžovatel byl mluvčím a lídrem organizace *Sharia4Belgium*. Tato organizace na svém kanálu na sociální síti YouTube vyzývala k boji proti nevěřícím, podněcovala k násilí a nenávisti vůči nemuslimům a prosazovala zavedení Šaría v důsledku čehož byla příslušnými orgány rozpuštěna. Výroky vyzývající k násilí, nenávisti a podněcující k rasismu označil soud za hate

²⁴⁷ *Erbakan v. Turkey*, 59405/00, bod 56, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76232>

²⁴⁸ *Seurot v. France*, 57383, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-45005>

²⁴⁹ *Pastörs v. Germany*, 55225/14, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-196148>

speech. Dále soud dovodil, že každý stát může omezovat organizace i politická hnutí, která vznikají za účelem šíření náboženského fundamentalismu.²⁵⁰

Etnická nenávist, rasismus a antisemitismus hrály ústřední roli v případě Pavla Ivanova proti Rusku. Stěžovatel byl majitelem a zároveň redaktorem novin, jejichž prostřednictvím šířil články, ve kterých označoval Židy za zdroj veškerého zla na zemi. Obviňoval celé etnikum ze spiknutí a upíral Židům národní identitu. Vnitrostátním soudem byl odsouzen pro podněcování k rasové, náboženské a etnické nenávisti. ESLP s odkazem na čl. 17 Úmluvy stížnost zamítl. V rozhodnutí podotkl, že „[t]akový obecný a zuřivý útok na jednu etnickou skupinu je naměřen proti základním hodnotám Úmluvy, zejména proti toleranci, sociálnímu smíru a nediskriminaci.“²⁵¹

Ani v České republice není o kontroverzní výroky politiků nouze. Adam B. Bartoš byl odsouzen pro souběh přečinů hanobení a podněcování k nenávisti. Toho se dopustil, když u hrobu Anežky Hružové umístil tabulku, která mimo jiné nesla i text „židovská otázka nebyla dosud uspokojivě vyřešena.“ Ústavní soud v rozhodnutí, kterým stížnost odmítl, uvedl, že ochranu urážlivých projevů je třeba posuzovat i v kontextu celého případu. Vzhledem k osobě notoricky známého ultrapravicového „politika“ a „spisovatele“ neměl soud pochybností, že čin byl spáchán právě s úmyslem podnítit nenávist a snížit důstojnost skupiny osob.²⁵²

V roce 2019 zamítl Městský soud v Praze odvolání Jaroslava Staníka, bývalého člena a tajemníka SPD, proti rozhodnutí, kterým byl odsouzen za přečin podněcování k nenávisti podle § 356 odst. 1 TZ v souběhu s přečinem popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia podle § 405 TZ. Toho se dopustil v restauraci Poslanecké sněmovny, kde pronesl výroky, „buzeranti a lesby jsou nemoc, měli by se střílet hned po narození“²⁵³, a dále výrok „buzeranti, Židi a Cigoši všichni do plynu.“²⁵⁴ Vzhledem k tomu, že se ze strany J. Staníka jednalo o exces, uložil soud vedle peněžitého trestu jen podmíněný trest odnětí svobody.²⁵⁵

Za slova o „neexistujícím pseudokoncentráku“, kterými se vyjádřil na adresu romského tábora v Letech, byl v dubnu letošního roku odsouzen Staníkův bývalý stranický kolega Miloslav Rozner. Jeho prohlášení podle soudu prvního stupně naplnilo skutkovou podstatu

²⁵⁰ Belkacem v. Belgium, 34367/14, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175941>

²⁵¹ Pavel Ivanov v. Russia, 35222/04, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79619>

²⁵² Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 1070/18 ze dne 11.12.2018, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=15-1070-18>

²⁵³ Rozhodnutí Městského soudu v Praze č.j. 67 To 226/2019 ze dne 19.09.2019 bod 1

²⁵⁴ tamtéž

²⁵⁵ Rozhodnutí Městského soudu v Praze č.j. 67 To 226/2019 ze dne 19.09.2019

trestného činu popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia podle § 405 TZ.²⁵⁶ Půlroční podmíněný trest odnětí svobody s odkladem na jeden rok potvrdil v prosinci roku 2022 odvolací Městský soud v Praze.²⁵⁷ Romské etnikum v souvislosti s romským táborem zřízeným za Protektorátu Čechy a Morava v Letech bylo v posledních letech častějším terčem útoků.

Ústavní soud odmítl stížnost, kterou stěžovatel namíтал zásah do principu presumpce nevinny a zásady *in dubio pro reo*.²⁵⁸ Stěžovatel byl odsouzen za to, že na informační tabuli v místě bývalého romského tábora v Letech vylepil cedule s texty „Památník věnovaný posledním pracujícím Romům na území České republiky“ a „Památník věnovaný historicky posledním pracujícím Romům na území České republiky.“²⁵⁹ Soud prvního stupně uznal stěžovatele vinným ze spáchání trestného činu popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia podle § 405 TZ. Krajský soud jako soud odvolací změnil právní kvalifikaci a odsoudil stěžovatele za trestný čin výtržnictví podle § 358 odst. 1 TZ. Odvolací soud se totiž neztotožnil s názorem soudu prvního stupně, že autor textů měl v úmyslu zpochybňovat genocidium. Texty jsou ovšem podle soudu zaujaté a dehonestují romské etnikum. Soud shrnuje, že uvedeným jednáním se stěžovatel dopustil veřejně hrubé neslušnosti.²⁶⁰

²⁵⁶ Za výroky o „neexistujícím prseudokonzentráku“ dostal Rozner z SPD půlroční podmínku, In: Aktualne.cz [on-line] 25.04.2020 [cit. 05.12.2022], Dostupné na: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/soud-rozner-spd-lety/r~87a5cefac48311ecbdb0ac1f6b220ee8/>

²⁵⁷ Za výrok o tábore v Letech potvrdil soud Roznerovi podmíněný trest, In: České noviny [on-line] 06.12.2022 [cit. 15.12.2022] https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/za-vyrok-o-tabore-v-letech-potvrdil-soud-roznerovi-podminen-y-trest/2294911?utm_source=rss&utm_medium=feed&fbclid=IwAR0xrWZQ_kopwzo79tf-X8WfkqNnlPKIIFGZV0ESVE6mRwSpteFJmhCAAQQ

²⁵⁸ Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 3483/21 ze dne 22.02.2022

²⁵⁹ Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích – pobočka v Táboře č.j. 14 To 289/2020 ze dne 10.02.2021

²⁶⁰ Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích – pobočka v Táboře č.j. 14 To 289/2020 ze dne 10.02.2021 bod 20

9 Terorismus

Ministerstvo vnitra definuje terorismus jako „jednání, které je politicky, nábožensky či jinak ideologicky motivováno a užívá násilí či jeho hrozby zejména s cílem vyvolat strach.“²⁶¹

Ve vztahu k extremismu se jedná o násilnou metodu činnosti extremistických hnutí, která se vyznačuje vysokou mírou organizovanosti a plánování. Prostředkem k dosažení cílů terorismu je teror. Projevy teroru jsou různé od vydírání přes únosy až po bombové útoky či atentáty. Úmyslné vytváření atmosféry nebezpečí a strachu ve společnosti je vedeno snahou vynutit si změnu postojů na držitelích moci ve státě nebo mezinárodní organizaci.²⁶²

V poslední době je, a to zejména v souvislosti s útokem ve Vrběticích, mediálně hojně skloňovaným termínem státní terorismus. Jedná se o akt terorismu jednoho státu vůči jinému státu či jeho občanům. Termínem lze popsat i jednání spočívající v krutém zacházení státu s vlastními občany v diktátorských režimech Hitlera, Stalina nebo Pol Pota.²⁶³

9.1 Terorismus a trestní právo

Bezpečnost a obranyschopnost České republiky, demokratický právní stát nebo základní práva a svobody jsou zájmy chráněné trestním právem. První díl hlavy deváté zvláštní části trestního zákoníku obsahuje skutkové podstaty trestných činů, jejichž pachatelé útočí proti základům České republiky, cizího státu a mezinárodní organizace.²⁶⁴ Kromě teroristického útoku, teroru nebo financování terorismu kriminalizuje trestní zákoník také podporu a propagaci terorismu podle § 312e.

Tohoto trestného činu se lze dopustit rozličnými způsoby. Čistě komunikačním aktem je tomu veřejným²⁶⁵ podněcováním ke spáchání teroristického trestného činu podle odst. 1 zmíněného ustanovení. Podněcováním se rozumí takové jednání, které je způsobilé vzbudit odhodlání v jiném spáchat trestný čin. Není přitom rozhodné, zda takové jednání způsobilo

²⁶¹ Audit národní bezpečnosti, Ministerstvo vnitra, 2016, str. 10, Dostupné na: <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Audit-narodni-bezpecnosti-20161201.pdf>

²⁶² CHMELÍK, Jan. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde, 2001. ISBN 80-7201-265-7, str. 10

²⁶³ AUST, A. *Handbook of International Law (2nd ed.)*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. str. 265. ISBN 9780511841460

²⁶⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, Student (Leges) str. 795, ISBN 978-80-7502-236-3

²⁶⁵ § 117 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

„Trestný čin je spáchán veřejně, jestliže je spáchán

a) obsahem tiskoviny nebo rozšiřovaného spisu, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo

b) před nejméně třemi osobami současně přítomnými.“

zamýšlené následky. Jde tedy o ohrožovací trestný čin, protože postačí určitá míra objektivní způsobilosti.²⁶⁶

Druhým způsobem, jak spáchat trestný čin podpory a propagace terorismu podle odst. 1, je veřejné schvalování již spáchaného teroristického činu nebo veřejné vychvalování pachatele takového činu. V prvním případě jde o vyjádření souhlasu spočívajícího v kladném hodnocení činu v druhém případě o kladné hodnocení pachatele činu v přímé souvislosti s činem.²⁶⁷ Druhý odstavec § 312e kriminalizuje jednání, kterým pachatel zjednává jiného ke spáchání teroristického trestného činu, poskytne jiné osobě informace, výcvik nebo dovednosti k výrobě nebo používání výbušnin, zbraní či nebezpečných látek anebo si takové dovednosti osvojuje, případně jinému slibuje odměnu či odškodnění za spáchání teroristického trestného činu.

Zakotvení trestní odpovědnosti podpory a propagace terorismu vychází z mezinárodních závazků České republiky. Úmluva Rady Evropy o prevenci terorismu zavazuje smluvní státy přijmout opatření ke kriminalizaci podněcování ke spáchání teroristického trestného činu.²⁶⁸ Kriminalizaci takového jednání zakotvuje také směrnice o boji proti terorismu. Tato právní úprava je speciální k trestným činům podněcování k trestnému činu podle § 364 a schvalování trestného činu podle § 365 trestního zákoníku.²⁶⁹ Vzhledem k typové škodlivosti teroristických trestných činů lze takové omezení svobody projevu považovat za legitimní.

9.2 Šíření teroristického obsahu online

V srpnu roku 2022 předložila vláda poslancům návrh zákona o některých opatřeních proti šíření teroristického obsahu online. Tento návrh zákona navazuje na nařízení Evropského parlamentu a Rady o potírání šíření teroristického obsahu online (dále jen „Nařízení“). Na základě těchto právních norem má být Policie ČR oprávněna vydat příkaz poskytovateli hostingových služeb²⁷⁰ k odstranění nebo ke znemožnění přístupu k teroristickému obsahu.

Teroristickým obsahem se podle čl. 2 odst. 7 Nařízení rozumí materiál, který

²⁶⁶ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, Student (Leges) str. 881, ISBN 978-80-7502-236-3

²⁶⁷ PROVAZNÍK, Jan. § 365 [Schvalování trestného činu]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání

(2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 4 a 32, Dostupné na: <https://www.beck-online.cz>

²⁶⁸ čl. 5 Úmluvy Rady Evropy o prevenci terorismu L 159/3, Dostupné na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:22018A0622\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:22018A0622(01)&from=EN)

²⁶⁹ PROVAZNÍK, Jan. § 364 [Podněcování k trestnému činu]. In: ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 45, Dostupné na: <https://www.beck-online.cz>

²⁷⁰ Za poskytovatele hostingových služeb je na základě čl. 1 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2015/1535 považován jakýkoliv poskytovatel informačních služeb, který poskytuje služby zpravidla za úplat, na dálku, elektronicky a na individuální žádost příjemce služeb.

- a) *podněcuje ke spáchání některého z trestných činů uvedených [ve směrnici o boji proti terorismu 2017/541 (dále jen „Směrnice“)]²⁷¹, pokud takový materiál přímo či nepřímo, například formou glorifikace teroristických činů, obhajuje páchaní teroristických trestných činů, a vyvolává tím nebezpečí, že může být jeden či více takových trestných činů spáchán;*
- b) *získává osobu nebo skupinu osob ke spáchání nebo přispění ke spáchání některého z trestných činů uvedených ve [Směrnici];*
- c) *získává osobu nebo skupinu osob k účasti na činnostech teroristické skupiny ve smyslu [Směrnice];*
- d) *poskytuje návod k výrobě nebo použití výbušnin, palných nebo jiných zbraní nebo škodlivých či nebezpečných látek, nebo k jiným specifickým metodám či technikám za účelem spáchání nebo přispění ke spáchání některého z trestných činů uvedených ve [Směrnici];*
- e) *vyhrožuje spácháním některého z trestných činů uvedených ve [Směrnici].²⁷²*

Veškerá výše popsaná jednání jsou trestným činem. Úprava příslušných trestných činů v trestním zákoníku i obsah nařízení totiž vychází ze stejné Směrnice. Účelem Nařízení a na něj navazujícího návrhu zákona o některých opatřeních proti šíření teroristického obsahu online je umožnit příslušným státním orgánům co nejrychleji zasáhnout proti šíření teroristického obsahu, což by v podmínkách trestního procesu bylo nemyslitelné.

Z uvedeného samozřejmě existují výjimky. Za teroristický obsah se podle čl. 1 odst. 3 Nařízení nepovažuje „[v]ěřejně šířený materiál pro vzdělávací, žurnalistické, umělecké nebo výzkumné účely nebo pro účely předcházení terorismu nebo boje proti němu, včetně materiálu, který je vyjádřením polemických či kontroverzních názorů ve veřejné diskusi.“ Skutečný účel šíření přitom určí příslušný státní orgán posouzením a podle důvodové zprávy k návrhu zákona by měl brát v potaz povahu i kontext prohlášení, stejně tak jako jeho potenciál vést ke škodlivému následku.²⁷³

Podle vlády je opatření v souladu s legitimními cíli stanovenými Listinou a Úmluvou. Posouzení příslušného orgánu má s ohledem na výše uvedené výjimky zajistit, aby došlo

²⁷¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2017/541 o boji proti terorismu, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017L0541&from=CS>

²⁷² Nařízení Evropského parlamentu a Rady 2021/784 o potírání šíření teroristického obsahu online, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0784&from=CS>

²⁷³ Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 9. volební období, Sněmovní tisk č. 285/0, Vládní návrh zákona o některých opatřeních proti šíření teroristického obsahu online, str. 15, Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=215628>

k zneprístupnění jen takového obsahu, jehož šíření je zároveň trestným činem.²⁷⁴ To znamená, že by na základě příkazu k odstranění mělo dojít i k zahájení trestního stíhání pro některý z teroristických trestných činů. Zprošťující rozhodnutí by pak znamenalo odpovědnost státu za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím, pokud by taková škoda vznikla. Ve správním řízení lze proti příkazu k odstranění podat odvolání, zaručen je i soudní přezkum rozhodnutí ve správním soudnictví na základě žaloby proti rozhodnutí správního orgánu.

Příslušný orgán, kterým je Policie ČR, vydává příkaz k odstranění obsahu jako první úkon v řízení, přičemž odvolání nemá odkladný účinek.²⁷⁵ Je otázkou, zda policie bude dostatečně způsobilá ke kvalifikovanému posouzení skutečného účelu šíření materiálu s ohledem na uvedené výjimky. Existuje mnoho webů, které sdílí nejrůznější šokující a necenzurovaná videa jejichž obsahem jsou i projevy teroru (bombové útoky, popravy a další). Tyto weby tvoří určitá komunita lidí, která může videa prakticky bez omezení komentovat. Budou tyto weby pro účely zákona považovány za žurnalistické? Bude policie zkoumat potenciál každého návštěvníka webu spáchat teroristický čin v souvislosti se zhlédnutím videa? Nebo převáží určitý veřejný zájem na přístupu k materiálu, který je sice šokující, ale chtě-nechtě součástí světa, ve kterém žijeme?

Lidé jsou různí a videa s projevy teroru v nich mohou vyvolávat různé reakce. Strach, znechucení, odpor, zlobu, touhu po pomstě, vztek, nebo naopak radost, pocit sounáležitosti. Video mohou mít radikalizační potenciál, někoho mohou i sexuálně vzrušovat. Zjistit skutečný účel šíření takového materiálu bude složité, zejména pokud půjde o sociální síť. Určit jeho potenciál vést ke škodlivému následku ve vztahu k neznámému okruhu zhlédnuvších však bude ještě složitější. Nezbyvá než věřit, že v právním státě se bude policie při vydávání příkazů řídit principem *in dubio pro libertate*.

V poslední řadě je třeba se vypořádat i s otázkou zákazu cenzury podle čl. 17odst.3 Listiny. Cenzurou se rozumí předběžné posouzení a schválení obsahu orgánem veřejné moci, které je podmínkou zveřejnění obsahu. Tento návrh ale působí reaktivně a policie musí až po zveřejnění obsahu posoudit, zda se jedná o obsah teroristický a s ohledem na to učinit příslušné kroky. Navrhovaná právní úprava tedy nemá vliv na ústavní zákaz cenzury.²⁷⁶

²⁷⁴ tamtéž str. 16

²⁷⁵ tamtéž str. 1 § 2

²⁷⁶ tamtéž str. 16

10 Deinformace

Boj proti dezinformacím má mnoho podob. Úkolem členských států a Evropské unie je pečlivě monitorovat situaci a přijímat taková opatření, která budou dezinformace efektivně potlačovat. Vzhledem k tomu, že taková opatření s sebou nutně ponесou určité riziko ohrožení či dokonce omezení svobody projevu, je nutné, aby byla konstruována s rozmyslem. Takový požadavek naráží na svůj protipól, a sice neustále se měnící strategii a rozvíjející se technické možnosti a dovednosti při rozšiřování dezinformací. Přijetí legislativy v této oblasti však považují za zásadní aspekt ochrany bezpečnosti státu, veřejné bezpečnosti a ideově hodnotového zakotvení České republiky jako demokratického právního státu.

10.1 Pojmy

Než ve své práci rozvedu koncept boje proti dezinformacím, bude nutné vymezit základní pojmy, se kterými pak lze dále pracovat.

Propagandou se podle Ministerstva vnitra rozumí „*systematické šíření informací a myšlenek, především neobjektivním nebo zavádějícím způsobem, za účelem prosazování nebo podpory politické kauzy nebo názoru.*“²⁷⁷

Dezinformace definuje ministerstvo jako „*šíření záměrně nepravdivých informací, obzvláště pak státními aktéry nebo jejich odnožemi vůči cizímu státu nebo vůči médiím, s cílem ovlivnit rozhodování nebo názory těch, kteří je přijímají.*“²⁷⁸ Podle Evropské komise se „*dezinformacemi se rozumí falešný nebo zavádějící obsah, který je šířen s úmyslem klamat nebo zajistit hospodářský či politický prospěch a který může způsobit újmu veřejnosti.*“²⁷⁹

Od dezinformací je potřeba striktně odlišovat misinformaci, nebo také zavádějící informaci. Tou se podle ministerstva rozumí „*nesprávná nebo zavádějící informace, která není šířena ani systematicky, ani úmyslně s cílem ovlivnit rozhodování nebo názory těch, kteří ji přijímají.*“²⁸⁰ Evropská komise ji definuje jako „*falešný nebo zavádějící obsah sdílený bez škodlivého úmyslu, ačkoliv účinky škodlivé být mohou.*“²⁸¹

²⁷⁷ Definice dezinformací a propagandy, Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

²⁷⁸ tamtéž

²⁷⁹ Sdělení o Evropském akčním plánu pro demokracii, COM(2020) 790 final, str. 19, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0790&from=EN>

²⁸⁰ <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

²⁸¹ Sdělení o Evropském akčním plánu pro demokracii, COM(2020) 790 final, str. 19, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0790&from=EN>

Evropská komise ve svém Evropském akčním plánu pro demokracii (dále jen „Akční plán pro demokracii“) definuje další dva klíčové pojmy. Jsou to informační vlivové operace, kterými „se rozumí koordinované úsilí domácích nebo zahraničních aktérů o ovlivňování cílové skupiny pomocí řady klamavých prostředků, včetně potlačování nezávislých informačních zdrojů v kombinaci s dezinformacemi.“²⁸² Nejnebezpečnějším jevem je zahraniční vměšování se do informačního prostoru, které může být prováděno jako součást hybridních operací a tkví v „agresivní[m] dezinformační[m] úsilí o narušení svobodného utváření a vyjadřování politické vůle jednotlivců ze strany zahraničního státního aktéra nebo jeho agentů.“²⁸³

Stejně jako u extremismu platí, že se nejedná o pojmy právní. Vzhledem k současné situaci mají však podle mého mínění daleko větší potenciál se právními pojmy stát. Pokud nebude dále uvedeno jinak, pojmem dezinformace se pro účely této práce rozumí obecné označení pro všechny výše uvedené jevy.

10.2 Opatření v boji proti dezinformacím

Na základě Akčního plánu proti dezinformacím z roku 2018 vydala Evropská komise několik návrhů na opatření v boji proti dezinformacím. Nejedná se ale o řešení, která by vrchnostenským způsobem zasahovala do práv a povinností podřízených subjektů. Evropská komise sází na monitoring, výchovu a vzdělávání. Členské státy by měly podporovat nezávislé ověřování informací (*fact checking*), organizovat kampaně pro veřejnost, školení pro média nebo podpořit mediální gramotnost veřejnosti. To vše má vést ke zvyšování povědomí veřejnosti o dezinformacích a jejich škodlivosti, ukázat potřebu kriticky hodnotit informace, zdůraznit nutnost jejich ověřování a zejména posílit spolupráci mezi státními orgány, občanskou společností, médii a dalšími klíčovými aktéry.²⁸⁴

Evropská komise si v Akčním plánu pro demokracii všímá, že dezinformace jsou jen jeden z nástrojů či technik využívaných k šíření lživého obsahu. Další spočívají ve zkreslování informací, vytváření falešných profilů na sociálních sítích a s tím spojených falešných reakcí na příspěvky, *deep fakes*, zvyšování dosahu dezinformačního obsahu zejména ve věcech politických nebo využívání polarizace společnosti.²⁸⁵ Vlivové operace jsou zaměřeny především na manipulaci veřejného mínění v souvislosti s volbami. Evropská komise proto

²⁸² tamtéž

²⁸³ tamtéž

²⁸⁴ Akční plán proti dezinformacím, JOIN(2018) 36 final, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018JC0036&from=CS>

²⁸⁵ Sdělení o Evropském akčním plánu pro demokracii, COM(2020) 790 final str. 19, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0790&from=EN>

apeluje i na transparentnost politické reklamy a komunikace či zpřísňuje pravidla pro transparentnější financování politických stran a hnutí.²⁸⁶

Události poslední doby ukázaly, že pandemie nemoci, jakou je COVID-19, mohou být spjaté s opravdu masivní dezinformační kampaní. Světová zdravotnická organizace hovoří o tzv. „infodemii.“ Ta spočívá v nadměrném šíření informací, které ztěžuje nalezení adekvátního řešení. Infodemie je spojena s šířením misinformací i dezinformací a vyvolává zmatek a nedůvěru k autoritám, lékařům či vědcům.²⁸⁷ Následky mohou být dvojího charakteru.

Prvním z možných následků je ohrožení veřejného zdraví. Ve veřejném prostoru se objevovaly informace, že pandemie nemoci je výmyslem či státním prostředkem redukce populace, informace o tom, že nejlepší lék proti nemoci je koňské odčervovadlo nebo že očkování buď zabíjí, anebo obsahuje čipy ke sledování obyvatel. Veškeré tyto lži jsou schopné podkopat důvěru lidí v medicínu a vědu obecně. Následkem jsou škody na zdraví, smrt, nemluvě o nákladech na léčbu neočkovaných, které mnohonásobně převyšují cenu vakcíny.

Druhým možným následkem je ohrožení či poškození demokratických hodnot a snížení důvěryhodnosti státních autorit i Evropské unie a jejích orgánů, a to jak ze strany domácích aktérů, tak i těch zahraničních. Podle sdělení Evropské komise to byly právě Rusko a Čína, které vyvíjely rozsáhlou a sofistikovanou dezinformační kampaň v souvislosti s pandemií. Jejich cílem bylo poškodit zájmy Evropské unie a členských států, pokoušely se vyvolat nedůvěru obyvatel v demokratický právní stát, prohloubit polarizaci obyvatelstva a zlepšit svou vlastní image.²⁸⁸

Svou roli v informační krizi sehrála i vláda. Mnozí jí vyčítali, že nezvládla krizovou komunikaci a vydávala mnohdy bizarní opatření, která se vyznačovala jepičí životností. Na druhou stranu je potřeba připomenout, že se jednalo o situaci bezprecedentní. Proklamace o účinnosti očkovacích látek, účinnosti jednotlivých hygienických opatření nebo o možném vývoji průběhu pandemie vycházely ze stanovisek a výzkumu odborníků, jejichž exaktnost si netroufnu ověřovat. I tyto stanoviska a výsledky výzkumů se v čase rychle proměňovaly, a to v závislosti na míře poznání o tom, jak se virus a jeho mutace chovají.

²⁸⁶ tamtéž str. 6

²⁸⁷ WHO Coronavirus disease 2019, Situation report 45, str. 2, Dostupné na: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200305-sitrep-45-covid-19.pdf?sfvrsn=ed2ba78b_4

²⁸⁸ SPOLEČNÉ SDĚLENÍ EVROPSKÉMU PARLAMENTU, EVROPSKÉ RADĚ, RADĚ, HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGIONŮ Boj proti dezinformacím o COVID-19 – pravda a mýty JOIN(2020) 8 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020JC0008&from=cs>

Na jiném místě této práce jsem na chování paní Peterkové demonstroval přístup státu vůči dezinformačním aktivitám v době kovidové. Na opačné straně barikády než paní Peterková stál dr. Flegr. Namísto toho, aby šířil dezinformace popírající existenci onemocnění, šířil dezinformace, které zveličovaly nebezpečnost onemocnění. Jak následně přiznal, činil tak úmyslně, za účelem zastrašení obyvatel.²⁸⁹ Ač takové jednání je způsobilé naplnit skutkovou podstatu trestného činu šíření poplašné zprávy, nebyl, a to ani přes podané trestní oznámení²⁹⁰, prošetřován orgány činnými v trestním řízení. I za předpokladu, že jeho jednání mělo bohulibější cíle, může zanechat pachů selektivního uplatňování trestního stíhání.

Důležitou roli sehrál i (Rozšířený) Evropský kodex zásad boje proti šíření dezinformací. Na jeho základě přijaly sociální sítě řadu samoregulačních opatření, jejichž cílem bylo utlumit šíření dezinformací v průběhu pandemie. Sociální sítě zprostředkovaly oficiální informace a prohlášení státních orgánů s co nejvyšším dosahem. Naopak dosah nedůvěryhodných či přímo dezinformačních příspěvků byl omezen. Facebook podle prohlášení Ministerstva vnitra zahájil spolupráci při fact checkingu s nezávislými sdruženími (Demagog), Twitter se zase rozhodl odstraňovat příspěvky se zavádějícím obsahem, který by v souvislosti s pandemií mohl podněcovat lidi ke „škodlivé činnosti“ (*harmful activity*).²⁹¹

Nutno dodat, že tato opatření mají i své odpůrce. Skupina poslanců a poslankyň napříč stranami se rozhodla podat návrh na změnu trestního zákoníku a zákona o některých přestupcích. Tyto zákony by nově obsahovaly skutkovou podstatu trestného činu porušování svobody projevu, respektive přestupku porušení svobody projevu. Úprava by dopadala na provozovatele či správce sociálních sítí, kteří by neoprávněně blokovali obsah, „*jenž není v hrubém rozporu s trestními předpisy, mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána, nebo s dobrými mravy, a to v úmyslu ztížit či zmařit svobodnou veřejnou diskusi o důležitých otázkách veřejného zájmu.*“²⁹²

Svou snahu zdůvodňují svévolí provozovatelů při blokování obsahu na sociální sítí a poukazem na nutnost zachování hodnotové neutrality provozovatele. Za důležité otázky veřejného zájmu považují předkladatelé podle důvodové zprávy k návrhu zákona „*vnitrostátní*

²⁸⁹ Flegr: *Tisíc úmrtí denně? Nadsadil jsem, zachránilo to spoustu lidí, třetí vlna bude*, in: Aktualne.cz [online] 25.11.2020. Dostupné na: <https://video.aktualne.cz/dvtv/flegr-tisic-umrti-denne-nadsadil-jsem-zachranilo-to-spoustu/r~d7ddc85c2e9b11eb95caac1f6b220ee8/>

²⁹⁰ Trestní oznámení na dr. Flegera, [online] 26.11.2020, Dostupné na: <https://stavbez nouze.cz/blog/trestni-oznameni-na-pana-flegra/>

²⁹¹ Dezinformace na sociálních sítích a EU – poučení z krize? Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/dezinformace-na-socialnich-sitich-a-eu-pouceni-z-krize.aspx>

²⁹² Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 8. volební období, Sněmovní tisk č. 384/0, Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=142732>

a zahraniční politik[u], otázky bezpečnosti a ochrany státu a jeho občanů, ochran[u] životního prostředí, výkon funkce ústavních činitelů či správních orgánů a jejich úředníků, ochran[u] základních práv a svobod apod.“²⁹³

Vláda ve svém stanovisku vyčítá navrhovatelům vágnost a neurčitost pojmů, což je na újmu právní jistotě. Úpravu považuje za legislativně nedokonalou. Podle návrhu totiž lze blokovat pouze obsah, který je v hrubém rozporu s trestními předpisy. Taková kategorie by byla složitě definovatelná. Návrh je zároveň v rozporu se zásadou subsidiarity trestní represe a obsahuje nepřiměřené sankce. Vláda dále odkazuje na rozhodnutí Ústavního soudu, podle něhož znepřístupnění obsahu, který je veden úmyslem šířit dezinformace, není zásahem do svobody projevu. Závěrem zpochybňuje i vymahatelnost takové právní úpravy a poukazuje na značný dopad na státní rozpočet.²⁹⁴

Přestože nebyla právní úprava přijata, vyvolává debatu o způsobu regulace sociálních sítí. Jedná se totiž o veřejné fórum jako žádné jiné. Fórum, na které je prakticky neomezený přístup, registrace zcela zdarma, spojuje v reálném čase lidi po celé planetě a dává jim možnost okamžitě zveřejňovat obsah bez předběžné kontroly. To jsou jen ty nejzákladnější výhody, které sociální sítě mohou nabídnout oproti jakýmkoliv jiným fórum nebo sdělovacím prostředkům. To vše, alespoň v počátcích, bylo vystavěno na právním rámci smluvních podmínek. Ingerencí států do fungování sociálních sítí spočívá například v nařízení o GDPR nebo Evropském kodexu pro elektronické komunikace. Co se reklamy týče, dopadá na ně úprava zákona o regulaci reklamy. Podstatné jsou také prvky samoregulace obsažené v normách soft law. Ty nachází uplatnění při regulaci reklamy v podobě Etického kodexu reklamy²⁹⁵, ale jak bylo uvedeno výše, samoregulace byla též odpovědí na dezinformační kampaň v souvislosti s pandemií onemocnění COVID-19.

Dále vyvstává potřeba poukázat na to, že v souvislosti se svobodou projevu mají provozovatelé sociálních sítí stále rozsáhlé pravomoci založené na smluvních podmínkách. Například smluvní podmínky společnosti Meta (Facebook, Instagram) obsahují ustanovení, podle něhož nesmí sociální síť používat osoby mladší 13 let či odsouzení sexuální delikventi.²⁹⁶ O legitimitě takových omezení lze diskutovat. Obsah sdílený na sociálních sítí může být

²⁹³ tamtéž str. 3-4

²⁹⁴ Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 8. volební období, Sněmovní tisk 384/1, Stanovisko vlády ke sněmovnímu tisku 384/0, Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=160352>

²⁹⁵ ONDREJOVÁ, Jana. *Etická regulace reklamy aneb soft law contra hard law*. Obchodněprávní revue, 2020, č. 2, str. 106-112

²⁹⁶ Smluvní podmínky a prohlášení společnosti Meta, Dostupné na: https://www.facebook.com/help/instagram/581066165581870/?helpref=uf_share

projevem ve veřejném zájmu. Mnoho politiků má profily na sociálních sítích a provozovatel rozhoduje o tom, kdo má na takové informace právo. Jelikož se jedná o platformu soukromoprávní, provozovatel může určit, jaký obsah považuje za škodlivý, a zablokovat jej.

Jak je patrné, většina opatření v boji proti misinformacím a dezinformacím má buď povahu soft law, anebo se jedná o dlouhodobě vyvíjenou činnost zaměřenou na vzdělání, výchovu a fact checking. To je podle mého názoru řešení správné, protože kritické myšlení a ověřování informací nelze lidem nařídít. Ti, kteří budou chtít věřit „alternativním médiím“, uvidí ve vrchnostenských zásadách pouze snahu o zakázání té jediné pravdy třeba té o placaté Zemi. To je v jejich názoru utvrdí ještě více. Pokud však budeme lidi vzdělávat a vštěpovat jim znalosti a dovednosti zacházení se zprávami a o orientování se v mediálním prostoru, můžeme zabránit rozšiřování této alternativní základny.

Druhou stranou mince jsou zahraniční vlivové operace, které jsou součástí hybridní války. Základ tkví opět ve vzdělávání. Lidé musí vědět, co je to hybridní válka, jak probíhá, jakými prostředky a kdo jsou strany konfliktu. Bez těchto základních znalostí by v očích veřejnosti mohla omezující opatření ztrácet legitimitu. Státy a Unie musí brát hrozbu hybridní války vážně a přijmout odpovídající legislativu, aby v těch nejvážnějších případech mohly vydat příslušná opatření. Protože internet nemá hranice, měla by být rozhodnutí přijímána na úrovni Unie tak, aby se legislativa na obranu proti dezinformacím stala alespoň harmonizovanou.

10.2.1 Zablokování dezinformačních webů v ČR

V souvislosti s invazí ruských vojsk na Ukrajinu zablokovalo dne 25. února 2022 sdružení CZ.NIC přístup k několika webům, které byly označeny za dezinformační. Sdružení CZ.NIC je správcem domény .cz a ve svém vyjádření uvedlo, že tak učinilo na základě doporučení vlády ČR z důvodu ochrany národní bezpečnosti.²⁹⁷ Zájmové sdružení právnických osob CZ.NIC (dále jen „Sdružení“) je osobou soukromého práva, která podle svých stanov zejména zabezpečuje provoz domény .cz a provozuje registr jmen pod touto doménou.²⁹⁸

O tři měsíce později byl přístup k webům opět obnoven. Podle vyjádření tiskového mluvčího sdružení bylo opatření, kterým byl pozastaven přístup k webům, přezkoumáváno každý měsíc, a to v souladu s Pravidly registrace. Z vyjádření dále plyne, že po třech měsících

²⁹⁷ SDRUŽENÍ CZ.NIC ZABLOKOVALO WEBY ŠÍŘÍCÍ DEZINFORMACE SPOJENÉ S RUSKO-UKRAJINSKÝM KONFLIKTEM, In: nic.cz [online] 25.02.2022, Dostupné na: <https://www.nic.cz/page/4301/sdruzeni-cznic-zablokovalo-weby-sirici-dezinformace-spojene-s-rusko-ukrajinskim-konfliktem/>

²⁹⁸ Stanovy CZ.NIC zájmové sdružení právnických osob, str. 4, Dostupné na: https://www.nic.cz/files/documents/Stanovy_20220702.pdf

blokování již nehrozí bezprostřední ohrožení národní či mezinárodní počítačové bezpečnosti.²⁹⁹ Už výklad vlastních Pravidel registrace je ze strany Sdružení více než divoký. Podle čl. 17 Pravidel registrace totiž Sdružení opravdu může zrušit delegaci jména domény (zamezit přístupu veřejnosti k webu) dle svého uvážení „*jestliže je [...] užíváno takovým způsobem, že dochází k ohrožení národní či mezinárodní počítačové bezpečnosti, a to zejména tím, že [...] dochází k distribuci škodlivého obsahu (zejm. viry, malware), nebo je předstírán obsah jiné služby (zejm. phishing), nebo hardware dostupný prostřednictvím Jména domény je řídicím centrem sítě propojeného hardware distribuujícího škodlivý obsah (zejm. botnet).*“³⁰⁰

Je patrné, že omezení přístupu se vztahuje na situace pouze technického charakteru a jeho účelem je zamezit šíření virů. Uplatnění tohoto pravidla na dezinformační aktivity je s ohledem na uvedený výčet, leč demonstrativní, neudržitelné. Tím se dostáváme do situace, kdy soukromoprávní subjekt zasahuje do práva na šíření informací jiných soukromoprávních subjektů. Činí tak bez opory v zákoně, protože taková legislativa vůbec neexistuje a tuto možnost podle mého názoru nenabízí ani soukromoprávní závazkový vztah, který upravují uvedená Pravidla registrace. Otázkou je, zda by tato oblast měla být regulována toliko právem soukromým a zda provozování domény .cz má být i nadále v rukou osoby práva soukromého.

Celou věcí se zabýval i správní soud. Žalobce se jako čtenář zablokovaných webů domáhal žalobou na ochranu před nezákonným zásahem správního orgánu vydání rozhodnutí, kterým bude doporučení Vlády ČR a Vojenského zpravodajství k zablokování webů označeno za nezákonné. Městský soud v Praze žalobu odmítl, protože doporučení správních orgánů nepovažuje za zásah ve smyslu § 82 soudního řádu správního. Závěrem soud dodává, že i kdyby se jednalo o zásah podle zmíněného ustanovení, není žalobce aktivně legitimován, jelikož není provozovatelem domény.³⁰¹

Pokud se jedná o domnělý zásah do práva na informace, „*[k] tomu soud podotýká, že i při vědomí zaručení práva na přijímání informací, jakožto odrazu svobody projevu, nelze dovodit veřejné subjektivní právo jednotlivce na přijímání informací z konkrétní internetové stránky.*“³⁰² Tento závěr odůvodňuje skutečností, že i po zablokování webů byl stejný obsah

²⁹⁹ Sdružení CZ.NIC přestane po třech měsících blokovat dezinformační weby, In: Seznamzpravy.cz [online] 24.05.2022 Dostupné na: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-zivot-v-cesku-sdruzeni-cz-nic-prestane-po-trech-mesicich-blokovat-dezinformacni-weby-203549>

³⁰⁰ Pravidla registrace jmen domén v ccTLD .cz, str. 9, Dostupné na: https://www.nic.cz/files/documents/20180525_Pravidla_registrace_CZ_final.pdf

³⁰¹ Rozhodnutí Městského soudu v Praze č.j. 17 A 36/2022-9 ze dne 29.06.2022

³⁰² tamtéž

dostupný na jiných doménách a přístup k obsahu jako takovému bylo možné získat jinak, než prostřednictvím domény .cz.

Jak je z rozhodnutí patrné, jednotlivec, kterým je čtenář webu, nemá aktivní legitimaci ke správní žalobě ani za předpokladu, že by se o zásah jednalo. Těžko si představit, že by se po zablokování webu mohl úspěšně domáhat nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy. Jiné závěry lze vyvodit ze situace, ve které žalobcem bude provozovatel zablokovaného webu. Vzhledem k nepřímému horizontálnímu účinku základních práv musí stát poskytnout ochranu základnímu právu i ve vztahu soukromoprávních subjektů. Provozovatel webu by se mohl na Sdružení domáhat zdržení se zásahu a odstranění jeho následků. Při vzniku škody či nemajetkové újmy se může domáhat náhrady nebo přiměřeného zadostiučinění.

De lege ferenda se nabízí řada možností. Ta, která je z mého pohledu nejjednodušší, nejekonomičtější a nejrozumnější, je přijetí legislativy umožňující příslušnému státnímu orgánu (Ministerstvu vnitra, Národnímu úřadu pro kybernetickou bezpečnost, nebo Policii ČR) dát pokyn soukromoprávnímu subjektu k zablokování webu, účtu na sociální síti, příspěvku, šíření živého obsahu atd. Takové rozhodnutí pak bude přezkoumatelné ve správním soudnictví jako zásah. Povinnost provozovatelů mazat nezákonné příspěvky (výhrůžky, hanobení rasy) tím nebude dotčena.

Předpokladem je vznik nové kategorie škodlivého obsahu, který nemusí být v současnosti považován za nezákonný. Jedná se o dezinformace, které ohrožují bezpečnost státu nebo veřejnou bezpečnost. Typově by mělo jít o ty nejnebezpečnější dezinformace, jejichž znaky lze vymezit s odkazem na shora uvedené definice tak, že se jedná o informace záměrně nepravdivé, systematicky a koordinovaně šířené, za kterými stojí cizí stát, nebo z nich ekonomicky či politicky profituje (ať už je to vliv přímý nebo nepřímý spočívající například ve financování aktérů tuzemských) a tyto jsou způsobilé ohrozit chráněný zájem.

Další možností je přímé spravování domény orgánem moci výkonné. To ovšem řeší pouze problematiku dezinformačních webů na doméně .cz, nikoli sociální sítě. Omezení přístupu by rovněž bylo správním řízením s následnou soudní kontrolou. Takový postup ale hromadí příliš velkou moc v rukou exekutivy. Jakákoliv registrace jména na doméně by pak nutně znamenala zahájení správního řízení a celý proces by byl příliš formalizovaný a s nepříznivým dopadem na státní rozpočet.

10.2.2 Dočasný zákaz vysílání RT France

Rada Evropské unie (dále jen „Rada“) svým rozhodnutím dočasně pozastavila činnost na území Unie několika médiím včetně RT France (dále jen „RT“), a to v souvislosti s invází ruských vojsk na Ukrajinu. Podle Rady je RT pod přímým vlivem Ruské federace, která televizi využívá k šíření propagandy, jež má ospravedlňovat a podporovat agresí vůči Ukrajině. Činí tak prostřednictvím masivní a státem řízené dezinformační kampaně. RT podala žalobu k Soudnímu dvoru Evropské unie, kterou se domáhala zrušení rozhodnutí Rady.³⁰³

Svou žalobou RT nejprve zpochybnila kompetenci Rady k vydání takového rozhodnutí. K tomu soud podotýká, že v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky má Rada široký prostor pro vymezení cílů omezujících opatření. Mezi nezbytná opatření, která je třeba přijmout jako reakci na porušování mezinárodního práva a ohrožení míru v Evropě, může patřit i dočasný zákaz vysílání s poukazem na propagandistický obsah. *„Vzhledem k tomu, že propaganda a dezinformační kampaně jsou schopny podkopat základy demokratických společností a nedílně patří mezi způsoby vedení moderní války, spadají dotčená omezující opatření rovněž do rámce plnění cílů, které Unii ukládá čl. 3 odst. 1 a 5 SEU.“*³⁰⁴

RT dále namítá, že rozhodnutím byla porušena její svoboda projevu a právo na informace podle čl. 11 Listiny základních práv EU. Zásah do svobody projevu musí naplňovat čtyři kritéria, aby bylo možné jej považovat za souladný s právem Evropské unie. Takové opatření musí být stanoveno zákonem (požadavek legality), musí respektovat obsah svobody, musí skutečně odpovídat svému cíli (požadavek legitimacy) a konečně musí být přiměřené.³⁰⁵

Požadavek legality je dán článkem 29 Smlouvy o Evropské unii a čl. 215 Smlouvy o fungování Evropské unie. Podle soudu *„bylo v projednávané věci předvídatelné, že vzhledem k významné roli sdělovacích prostředků, [...] mohou být na rozsáhlou mediální podporu vojenské agrese Ruské federace vůči Ukrajině, která je vedena v pořadech vysílaných v televizi a na internetu sdělovacím prostředkem plně financovaným z rozpočtu ruského státu, uplatněna omezující opatření spočívající v zákazu vysílat propagandu podporující tuto agresi.“*³⁰⁶

³⁰³ Článek 1 Rozhodnutí Rady (SZBP) 2022/351 ze dne 01.03.2022, kterým se mění rozhodnutí 2014/512/SZBP o omezujících opatřeních vzhledem k činnostem Ruska destabilizujícím situaci na Ukrajině, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0351&from=CS>

³⁰⁴ Rozsudek tribunálu sp.zn. T-125/22 ze dne 27.08.2022, bod 56, Dostupné na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=263501&pageIndex=0&doclang=CS &mode=req&dir=&oc=first&part=1&cid=92372>

³⁰⁵ tamtéž bod 145

³⁰⁶ tamtéž bod 151

K námitce, podle které rozhodnutí Rady nerespektuje obsah svobody projevu, soud dodává, že napadené rozhodnutí není časově neomezené. K zachování omezujících opatření i po 31.07.2022 je nutné nové rozhodnutí Rady, přičemž musí být kumulativně naplněny dvě podmínky. Pokračování ruské agrese na Ukrajině a pokračující propagandistické akce vůči Unii.³⁰⁷ Vzhledem k tomu, že Rusko nepřerušilo vojenskou agresi ani propagandistickou kampaň, přijala Rada dne 25.07.2022 rozhodnutí č. 2022/1313, kterým prodloužila účinnost původního rozhodnutí do 31.01.2023.³⁰⁸ V prosinci roku 2022 pak Rada přijala rozhodnutí, které aplikuje nový balíček sankcí a zároveň konstatuje, že „opatření by měla být zachována, dokud nebude agrese vůči Ukrajině ukončena a dokud Ruská federace a její přidružené sdělovací prostředky neukončí propagandistické akce proti Unii a jejím členským státům.“³⁰⁹ Tímto by tedy mělo podle mého názoru dojít k prodloužení zákazu šíření obsahu i po 31.01.2023.

Legitimním cílem omezujícího opatření je v první řadě ochrana veřejného pořádku a bezpečnosti Unie. Účelem je „chránit hodnoty, základní zájmy, bezpečnost a celistvost Unie.“³¹⁰ Soud zároveň uvedl, že opatření je ospravedlněno, a to v návaznosti na další sankční prostředky, i snahou vyvinout tlak na orgány Ruské federace, který by vedl k ukončení agrese.³¹¹ Ze všech vyhodnocených důkazů došel soud k závěru, že méně omezující opatření Rady by nebylo schopné dosáhnout cílů obecného zájmu, které jsou legální a legitimní, a proto považuje rozhodnutí za nezbytné a přiměřené.³¹²

Podle čl. 4g rozhodnutí Rady se provozovatelům zakazuje vysílat jakýkoliv obsah prováděný vyjmenovanými subjekty, a to bez ohledu na prostředky šíření.³¹³ Ustanovení rovněž pozastavuje veškeré licence a povolení získaná za účelem distribuce obsahu. V souvislosti s rozhodnutím Rady bylo přijato i nařízení Rady č. 833/2014 o omezujících opatřeních vzhledem k činnostem Ruska destabilizujícím situaci na Ukrajině, které obsahuje stejné

³⁰⁷ tamtéž bod 155

³⁰⁸ Rozhodnutí Rady (SZBP) 2022/1313 ze dne 25.07.2022, kterým se mění rozhodnutí 2014/512/SZBP o omezujících opatřeních vzhledem k činnostem Ruska destabilizujícím situaci na Ukrajině, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D1313&from=CS>

³⁰⁹ odst. 13 odůvodnění rozhodnutí Rady (SZBP) 2022/2478 ze dne 16.12.2022, kterým se mění rozhodnutí 2014/512/SZBP o omezujících opatřeních vzhledem k činnostem Ruska destabilizujícím situaci na Ukrajině, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D2478&from=EN>

³¹⁰ tamtéž bod 161

³¹¹ tamtéž bod 194

³¹² tamtéž bod 213

³¹³ podle přílohy IX rozhodnutí Rady 2014/512/SZBP ve znění pozdějších rozhodnutí je zakázáno vysílat obsah prováděný následujícími subjekty: RT– Russia Today v angličtině, RT– Russia Today Spojené království, RT– Russia Today Německo, RT– Russia Today Francie, RT– Russia Today Španělsko, Sputnik, Rossiya RTR / RTR Planeta, Rossiya 24 / Russia 24, TV Centre International, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:02014D0512-20220728&from=EN>

omezení. Toto nařízení ukládá členským státům stanovit sankce za porušení ustanovení nařízení a přijmout nezbytná opatření k jejich uplatnění.³¹⁴

Řečeno jinými slovy, Evropská unie nejenže nemá přímé nástroje, kterými by šíření obsahu zabránila, ale nemá ani možnost sankcionovat povinné subjekty, které šíření obsahu nezabrání, nebo jej dokonce úmyslně rozšiřují. Pokud je mi známo, v České republice doposud neexistuje legislativa, která by sankce zaváděla a vynucovala tak dodržování nařízení. Podle výkladového a nezávazného stanoviska Evropské komise se provozovatelem rozumí každý, kdo umožňuje nebo jinak usnadňuje šířit obsah.³¹⁵ Ustanovení tak dopadá i na telefonní operátory, poskytovatele internetu nebo správce domén. Nutno dodat, že největší operátoři a zároveň poskytovatelé internetového připojení se přímo použitelným nařízením Rady řídí a přístup k webům ruských dezinformačních médií opravdu blokují. Opačnou zkušenost mám s některými menšími poskytovateli připojení, kteří přístup k dezinformačním webům stále nezablokovali.

³¹⁴ čl. 8 nařízení Rady EU 833/2014 o omezujících opatřeních vzhledem k činnostem Ruska destabilizujícím situaci na Ukrajině ve znění pozdějších předpisů, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:02014R0833-20221204&from=EN>

³¹⁵ bod 6 Related Provision: Article 2f of Council Regulation 833/2014, FAQ, 30.06.2022 [online], Dostupné na: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2022-08/faqs-sanctions-russia-media_en.pdf

Závěr

Svoboda projevu v České republice nemá a ani nemůže mít absolutní charakter. Listina i Úmluva právo na svobodu projevu garantují, ale zároveň stanovují cíle, pro které může být za určitých podmínek omezeno. Tato omezení jsou běžnou součástí právního řádu a jejich účelem není snižovat standard svobody projevu, ba naopak. Využití naplno svobody projevu lze jen ve společnosti, která je pevně hodnotově ukotvena, ve společnosti, která respektuje názory ostatních, a ve které není projev pouhým prostředkem k šíření lží a pomluv, kde není zneužíván k osobním útokům nebo ke svržení demokratického právního státu. Omezující opatření mají zabránit vyprázdňení svobody projevu a chránit ostatní lidská práva a ústavní hodnoty před jejím zneužitím.

To, že se často dostává do konfliktu s jinými právy a svobodami je běžné a snad i žádoucí. Ukazuje to na fakt, že ji nelze považovat za nějakou „supersvobodu“ a je potřeba pečlivě vážit, který zájem převládne. Takové vážení je úkolem soudní moci. S ohledem na komplexnost problematiky nelze přijít s nějakým univerzálně platným testem přezkumu. Judikatura Ústavního soudu i ESPL však shrnuje nejběžnější kritéria, se kterými se musí vypořádat. V práci jsou tato kritéria rozebrána po stránce teoretické a zároveň ilustrována na konkrétních případech.

Judikatura soudů zabývající se ochranou osobnostních práv před pomluvami a urážkami na cti je dlouhodobě konzistentní a rozumně vyvažuje tato dvě základní práva. Jisté odklony ze zavedených kolejí lze spatřovat v pohledu na poskytované zadostiučinění, když judikatura začíná tendovat k preventivně sankčnímu pojetí. To se projeví zejména na výši poskytované peněžní satisfakce. Pokud jde o bulvární média, Ústavní soud dokonce nevyklučuje výjimku ze zásady *chilling effect*, což znamená, že výše takového zadostiučinění může být pro médium likvidační. Pokud je něčí podnikání postaveno pouze na šíření lží a pomluv za účelem generování zisku, lze i likvidační opatření považovat za přiměřené.

Pokud jde o veřejnoprávní ochranu osobnostních práv, lze pozorovat vyvažování dvou protichůdných tendencí. Na jedné straně je to zásada subsidiarity trestní represe, která nedovoluje stíhat projevy, jejichž škodlivost nedosahuje určité úrovně a lze je potrestat podle jiného právního předpisu. Na druhé straně je tu pozitivní závazek státu stíhat škodlivé projevy, které jsou schopny zasáhnout do integrity jednotlivce tím nejhrubějším způsobem. Ani v tomto případě nelze kategorizovat projevy na základě pár společných znaků. Jak bylo zmíněno v kapitole 5.3.5, ani ty nejhrubější projevy antisemitismu nemusí mít za určitých okolností trestněprávní důsledky.

Druhá část práce zařazená do kapitol 6–10 se zabývá určitými fenomény blíže souvisejícími s projevem a mírou jeho ochrany. Extremismus není právní pojem, což ovšem neznamená, že by to mělo negativní vliv na procedurální ochranu svobody projevu či jiných základních práv. Právo totiž reaguje, ale reaguje až na jednotlivé projevy extremismu, které považuje za nebezpečné. Děje se tak zejména prostředky trestního práva. Teorie a kriminalistika sice rozeznávají trestné činy s extremistickým podtextem, ale primárním účelem tohoto vydělení je kategorizace a statistika. Skutkové podstaty příslušných trestných činů pak poslouží i v boji proti zločinům z nenávisti.

Úprava zločinů z nenávisti, jejichž definičním prvkem je přesněji předsudek, než nenávist, je ovlivněn výše uvedenou povinností státu stíhat nejzávažnější zásahy do integrity jedince prostředky trestního práva. Pokud už jsme se vydali touto cestou, bylo by dobré se zamyslet nad dichotomií při poskytování ochrany skupinám osob na základě jejich společných znaků. Současná právní úprava totiž umožňuje trestat podněcování k nenávisti vůči předem nevymezené skupině³¹⁶, zatímco k trestnosti hanobení skupiny osob musí být taková skupina explicitně uvedena ve výčtu skutkové podstaty.³¹⁷ Přístup, jehož prostředkem jsou taxativní výčty, je vhodnější z hlediska právní jistoty, ale je zarážející, že tam kde se uplatní, stále chybí skupina definovaná sexuální orientací. Přístup, který prostřednictvím pojmu „jiná skupina“ nechává výklad na soudech, by umožnil pružnější reakci v situacích, kdy jedna či více skupin lidí upadnout náhle v nemilost skupiny jiné. Tak tomu bylo například při verbálních střetech očkovaných a neočkovaných.

Strašák terorismu obchází Evropou už hodnou chvíli. Máme to štěstí, že žijeme v jedné z nejbezpečnějších zemí na světě a s protiteroristickými opatřeními v reálném světě téměř nepřijdeme do kontaktu. To se bohužel nedá říci o jiných státech v Evropě. Vědomy si toho,

³¹⁶ § 356 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

³¹⁷ § 352 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

začaly státy chránit i společný digitální prostor. Věřím, že příslušná opatření nebudou pod záminkou boje proti terorismu nadužívána a budou sloužit výhradně k účelu, kterým je potírání skutečného nebezpečí vyplývajícího z teroristických trestných činů spíše než svévolnému omezování obsahu na internetu.

Za nejpalčivější problém dnešní doby, opět úzce spojený s obsahem na internetu, považuji dezinformace. Tedy úmyslně šířené lži ve veřejném prostoru za účelem dosažení vlastního prospěchu. Na některé, jako jsou bulvární difamace nebo projevy revizionismu, už umí právní řád reagovat. O reakci na ty nejnebezpečnější, které jsou součástí hybridní války, se teprve pokouší. A další výzvy přichází. Pokud jde o blokování dezinformačních webů jejichž cílem je poškodit zájmy evropských států ku prospěchu států třetích, považuji za klíčové přijmout legislativní opatření na úrovni Unie. To by pak mělo být doplněno vhodnou tuzemskou legislativou, která by se vypořádala s dílčími problémy národní dezinformační scény.

Při psaní této diplomové práce jsem měl možnost seznámit se s mnoha omezujícími opatřeními jakož i navazující judikaturou. Pokud bych měl v krátkosti zhodnotit kvalitu svobody projevu v naší zemi, řekl bych, že ji lze považovat za velmi dobrou. Legislativa na jejímž základě jsou vydávána omezující opatření si drží vysoký standard a Ústavní soud tak nemusí tyto právní předpisy rušit pro jejich rozpor s ústavním pořádkem. V konkrétních případech dokáže judikatura, ať už se jedná o judikaturu Ústavního soudu nebo ESLP, obsáhnout celý skutkový stav, zaměřit se na úmysl projevivšího se a rozlišit při podobném skutkovém základě například projevy vtipu a satiry od projevů nenávisti či podněcování k násilí. Jen společnost, která se bez strachu z represe dokáže bavit i na účet ostatních, je skutečně svobodná.

Seznam zkratk

Deklarace – Všeobecná deklaráce lidských práv

EKLP – Evropská komise pro lidská práva

ESD – Evropský soudní dvůr

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

EU – Evropská unie

Listina – Listina základních práv a svobod

Listina základních práv EU – Listina základních práv Evropské unie

Nařízení – Nařízení Evropského parlamentu a Rady 2021/784 o potírání šíření teroristického obsahu online

NATO – Severoatlantická aliance

Pakt – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Rozhodnutí – Rámcového rozhodnutí rady 2008/913/SVV o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva

Směrnice – Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2017/541 o boji proti terorismu

TZ, trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Úmluva – Evropská úmluva o lidských právech

Výbor – Výbor Organizace spojených národů pro lidská práva

Seznam použitých zdrojů

Monografie

- AUST, A. *Handbook of International Law (2nd ed.)*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. ISBN 9780511841460
- BAŇOUC, H., BAROŠ, J., BOBEK, M., JÄGER, P., KOKEŠ, M., KYSELA, J., LANGÁŠEK, T., MOLEK, P., POSPÍŠIL, I., ŠIMÁČKOVÁ, K., ŠIMÍČEK, V., WAGNEROVÁ, E., WINTR, J. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-10-9]. ASPI_ID KO2_1993CZ. ISSN 2336-517X. Dostupné na: www.aspi.cz.
- BARŠA, Pavel, FIALA, Petr, ed. *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. str. 96. ISBN 80-210-1798-8.
- BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu a její meze v právu ČR*. Praha: Linde, 2002. str. 100, ISBN 807201367x.
- FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Vyd. 2. dopl.* Brno: Masarykova univerzita, 2001. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-2592-1.
- HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. *Listina základních práv a svobod. 1. vydání (1. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2021, Dostupné na: <https://www.beck-online.cz>
- CHMELÍK, Jan. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde, 2001. ISBN 80-7201-265-7
- JÄGER, Petr a Pavel MOLEK. *Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova*. Praha: Auditorium, 2007, ISBN 978-80-903786-5-0
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 6. aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Leges, 2017, Student (Leges), ISBN 978-80-7502-236-3
- KANT, Immanuel. *Logik*, AA IX., str. 135; *Die Metaphysik der Sitten*
- KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2012, Dostupné na: www.beck-online.cz
- KOSEK, Jan. *Právo (n)a předsudek: historické, filozofické, sociálně psychologické, kulturní a právní souvislosti stereotypů a předsudků*. Praha: Dokořán, 2011. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-312-7
- PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2022, Dostupné na: www.beck-online.cz
- SLÁDEČEK, Vladimír, MIKULE, Vladimír, SUCHÁNEK, Radovan, SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2016, Dostupné na: www.beck-online.cz
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2012, Dostupné na: www.beck-online.cz
- ŠČERBA, Filip a kol. *Trestní zákoník. 1. vydání (1. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2021. Dostupné na: www.beck-online.cz
- VEGRICHTOVÁ, Barbora. *Extremismus a společnost. 2. aktualizované a doplněné vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-665-1

VÝBORNÝ, Štěpán. *Nenávistný internet versus právo*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. Lidská práva. ISBN 978-80-7357-766-7

WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva. 4. vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), ISBN 978-80-7380-730-6

Odborné články

BARTOŇ, Michal. *Rozlišení projevu od jiného jednání v kontextu dogmatiky svobody projevu*. Právní rozhledy, 2014, č. 9, str. 317-325

FILIP, Jan. *Nález č. 403/2002 Sb. jako rukavice hozená ústavodárci Ústavním soudem*. Právní zpravodaj roč. 2002, č. 11, str. 5

KUHN, Zdeněk, KYSELA, Jan, *Je Ústavou to, co Ústavní soud řekne, že je Ústava?* Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 10, č.3 rok 2002

ONDREJOVÁ, Jana. *Etická regulace reklamy aneb soft law contra hard law*. Obchodněprávní revue, 2020, č. 2, str. 106-112

PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní problémy svobody projevu*, AUC Iuridica, 1-2/1996, s 109–114

PROVAZNÍK, Jan. „Pravé“ verbální trestné činy z nenávisti, Časopis pro právní vědu a praxi 4/2020

VÝBORNÝ, Štěpán. *Koncept bránící se demokracie v judikatuře Ústavního soudu ČR*, Časopis pro právní vědu a praxi roč. 20 č. 2 rok 2012, str. 157-163, ISSN: 1805-2789, Dostupné na: www.aspi.cz

WAGNEROVÁ, Eliška. *Poznámky k vývoji a k různým pojetím lidských práv*, Politologický časopis, Dostupné na: <https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1995/1/1995-1-5-Wagnerov%C4%9A-Pozn%C4%9Amky%20k%20v%C4%9Avoji%20a%20k%20r%C4%9Azn%C4%9Am%20pojet%C4%9Am%20z%C4%9Akladn%C4%9Ach%20pr%C4%9Av.pdf>

Články

, Čekáme na rozhodnutí soudu. ' Advokát Jana Peterkové se odvolal proti zastavení odvolacího řízení, In: iRozhlas.cz [online] 22.06.2022, Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/jana-peterkova-soud-norbert-naxera-odvolani-odvolaci-rizeni-rozhodnuti_2206221500_pik

Flegr: Tisíc úmrtí denně? Nadsadil jsem, zachránilo to spoustu lidí, třetí vlna bude, in: Aktualne.cz [online] 25.11.2020. Dostupné na: <https://video.aktualne.cz/dvtv/flegr-tisic-umrti-denne-nadsadil-jsem-zachranilo-to-spoustu/r~d7ddc85c2e9b11eb95caac1f6b220ee8/>

Kotlebovy šeky v hodnotě 1488 eur obsahují extremistické symboly, potvrdil soudní znalec In: Lidovky.cz [online] 29.05.2020, Dostupné na: https://www.lidovky.cz/svet/znalec-se-v-procesu-s-kotlebu-priklonil-na-stranu-prokuratury.A200529_171318_In_zahranici_hetom

Lesk a bída právního pozitivismu, Jiří Příbáň, 21.08.2010, In: Lidovky.cz [online], Dostupné na: https://www.lidovky.cz/domov/lesk-a-bida-pravniho-pozitivismu.A100821_000079_In_noviny_sko

Případ Kotlebových šeků na 1488 eur soudkyně odročila. Zvažuje přísnější právní kvalifikaci In: iRozhlas.cz [online] 29.01.2020 Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/marian-kotleba-extremismus-soud-slovensko_2001291122_zit

Sdružení CZ.NIC přestane po třech měsících blokovat dezinformační weby, In: Seznamzpravy.cz [online] 24.05.2022 Dostupné na: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-zivot-v-cesku-sdruzeni-cz-nic-prestane-po-trech-mesicich-blokovat-dezinformacni-weby-203549>

SDRUŽENÍ CZ.NIC ZABLOKOVALO WEBY ŠÍŘÍCÍ DEZINFORMACE SPOJENÉ S RUSKO-UKRAJINSKÝM KONFLIKTEM, In: nic.cz [on-line] 25.02.2022 Dostupné na: <https://www.nic.cz/page/4301/sdruzeni-cznic-zablokovalo-weby-sirici-dezinformace-spojene-s-rusko-ukrajinskym-konfliktem/>

Státní zástupce obžaloval Janu Peterkovou za lži o úmrtích seniorů po očkování, In: ct24.cz [online] 27.09.2022, Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3532478-statni-zastupce-obzaloval-janu-peterkovou-za-lzi-o-umrtich-senioru-po-ockovani>

Za výrok o tábore v Letech potvrdil soud Roznerovi podmíněný trest, In: České noviny [online] 06.12.2022 [cit. 15.12.2022] https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/za-vyrok-o-tabore-v-letech-potvrdil-soud-roznerovi-podminen-y-trest/2294911?utm_source=rss&utm_medium=feed&fbclid=IwAR0xrWZQ_kopwzo79tf-X8WfkqNnlPKIIFGZV0ESVE6mRwSpteFJmhcAAQQ

Za výroky o „neexistujícím pseudokoncentráku“ dostal Rozner z SPD půlroční podmínku, In: Aktualne.cz [on-line] 25.04.2020 [cit. 05.12.2022], Dostupné na: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/soud-rozner-spd-lety/r~87a5cefac48311ecbdb0ac1f6b220ee8/>

Další elektronické zdroje

Akční plán proti dezinformacím, JOIN(2018) 36 final, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018JC0036&from=CS>

AMICUS CURIAE OPINION CDL-AD (2004)011 ze dne 17.03.2004, Dostupné na: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2004\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)011-e)

Audit národní bezpečnosti, Ministerstvo vnitra, 2016, str. 10, Dostupné na: <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Audit-narodni-bezpecnosti-20161201.pdf>

Definice dezinformací a propagandy, Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

Dezinformace na sociálních sítích a EU – poučení z krize? Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/dezinformace-na-socialnich-sitich-a-eu-pouceni-z-krize.aspx>

General comment No. 34, CCPR/C/GC/34, bod 7, Dostupné na: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>

Guid on Article 10 of the European Convention of human rights, str. 12, Dostupné na: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_10_eng.pdf

History of the Declaration, UN, [online], Dostupné na: <https://www.un.org/en/about-us/udhr/history-of-the-declaration>

International Bill of Human Rights, A brief history, and the two International Covenants, [online], Dostupné na: <https://www.ohchr.org/en/what-are-human-rights/international-bill-human-rights>

Lidská práva, Úřad vlády ČR, Ministerstvo spravedlnosti, 2021 [online], str. 105, Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/sluzba/clanek/zkusebni-otazky-a-odborna-literatura.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>

Listina základních práv EU, Úřad vlády České republiky, In: euroskop.cz, [online], Dostupné na: <https://euroskop.cz/evropska-unie/dokumenty-eu/listina-zakladnich-prav-eu/>

OSCE ODIHR, Hate crime reporting, What is hate crime, Dostupné na: <https://hatecrime.osce.org>

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 8. volební období, Sněmovní tisk č. 384/0, Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=142732>

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 8. volební období, Sněmovní tisk 384/1, Stanovisko vlády ke sněmovnímu tisku 384/0, Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=160352>

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 9. volební období, Sněmovní tisk č. 285/0, Vládní návrh zákona o některých opatření proti šíření teroristického obsahu online, str. 15, Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=215628>

Pravidla registrace jmen domén v ccTLD .cz, str. 9, Dostupné na: https://www.nic.cz/files/documents/20180525_Pravidla_registrace_CZ_final.pdf

Problematika hate crime – Analýza pro Ministerstvo vnitra, Miroslav Mareš, Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/problematika-hate-crimes.aspx>

Related Provision: Article 2f of Council Regulation 833/2014, FAQ, 30.06.2022 [online], Dostupné na: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2022-08/faqs-sanctions-russia-media_en.pdf

Sdělení o Evropském akčním plánu pro demokracii, COM(2020) 790 final, str. 19, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0790&from=EN>

Smluvní podmínky a prohlášení společnosti Meta, Dostupné na: https://www.facebook.com/help/instagram/581066165581870/?helpref=uf_share

SPOLEČNÉ SDĚLENÍ EVROPSKÉMU PARLAMENTU, EVROPSKÉ RADĚ, RADĚ, HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGIONŮ Boj proti dezinformacím o COVID-19 – pravda a mýty JOIN(2020) 8 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020JC0008&from=cs>

Stanovy CZ.NIC zájmové sdružení právnických osob, str. 4, Dostupné na: https://www.nic.cz/files/documents/Stanovy_20220702.pdf

Trestní oznámení na dr. Flegera, [online] 26.11.2020, Dostupné na: <https://stavbeznouze.cz/blog/trestni-oznameni-na-pana-flegra/>

United Nation strategy and plan of action on hate speech, str. 2 Dostupné na: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/advising-and-mobilizing/Action_plan_on_hate_speech_EN.pdf

Vládní strategie rovnosti a odstraňování bariér důstojného života LGBTI+ lidí v ČR 2021–2026, str. 20, Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/ze-zasedani-vyboru/Strategie_-Bariery-LGBTI-zivota-v-CR_2021-2026_MPR_1.pdf

Vysvětlení k Listině základních práv, Úřední věstník Evropské Unie, 2007/C 303/02, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0017:0035:CS:PDF>

WHO Coronavirus disease 2019, Situation report 45, str. 2, Dostupné na: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200305-sitrep-45-covid-19.pdf?sfvrsn=ed2ba78b_4

Zprávy o extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2014-2021, Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocnizpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

Judikatura ESLP (EKLP)

- Akdas v. Turkey, 41056/04, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97297>
- Albayrak v. Turkey 38406/97, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-2307>
- Alex Springer AG v. Germany, 39954/08, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109034>
- Animal Defenders International v. The United Kingdom, 48876/08, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119244>
- Appleby and Others v United Kingdom, 44306/98, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61080>
- Azevedo v. Portugal, 20620/04, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85545>
- Baka v Hungary, 20261/12, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-163113>
- Bédat v. Switzerland 26925/08, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161898>
- Beizaras and Levickas v. Lithuania 41288/15, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-200344>
- Bladet Tromso and Stansaa v Norway 21980/93, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161898>
- Bowman v. The United Kingdom, 24839/94, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58134>
- Castells v. Spain, 11798/85, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57772>
- Delfi AS v. Estonia, 64569/09, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155105>
- Fuentes Bobo v. Spain, 39293/98, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63608>
- German Communist Party v. Germany, 250/57, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110191>
- Gillberg v. Sweden, 41723/06, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110144>
- Goodwin v. The United Kingdom, 17488/90, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57974>
- Guja v. Moldova, 14277/04, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85016>
- Hachette Filipacchi presse automobile et Dupuy v. France, 13353/05, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91612>
- Handyside v. The United Kingdom 5493/72, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499>
- Chauvy and Others v. France, 64915/01, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61861>
- İ.A. v. Turkey, 42571/98, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70113>
- Kula v. Turkey, 20233/06, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184289>
- Lindon, Otachovsky-Laurens and July v. France, 21279/02, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82846>
- Lingens v. Austria, 9815/82, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57523>
- Lopes Gomes da Silva v. Portugal, 37698/97, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58817>
- Mariya Alekhiana and Others v. Russia, 38004/12, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184666>
- Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v Germany 10572/83, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57648>
- Marlow v. The United Kingdom, 42015/98, Dostupné na: https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_42015-98
- Morice v. France, 29369/10, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154265>
- Müller v. Switzerland, 10737/84, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57487>
- Nedim Sener v. Turkey, 38270/11, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145343>

Oberschlick v. Austria No. 2, 20834/92, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58044>

Observed and Guardian v. The United Kingdom, 13585/88, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57705>

Otto-Preminger-Institute v. Austria 13470/87

Pedersen and Baadsgaard v. Denmark, 49017/99, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67818>

Pentikäinen v. Finland 11882/10, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-158279>

Perinçek v. Switzerland, 27510/08

Pfeifer v. Austria, 12556/03, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83294>

Radio France and Others v. France 53984/00, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61686>

Satakunnam Markkinaporssi Oy and Satamedia Oy v. Finland, 931/13, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175121>

Sekmadienis Ltd. v. Lithuania, 69317/14, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180506>

Sorguç v. Turkey, 17089/03, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93161>

Špaček proti České republice, 26449/95, Dostupné na: http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/b93e334cf7328a24c12578190075954a/ac7b2d1fd3e467e0c1257bf6002fe686?OpenDocument&Highlight=0

United Communist Party and Others v. Turkey, 19392/92, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58128>

Vogt v. Germany, 17851/91, Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58012>

Judikatura Ústavního soudu

Rozhodnutí Ústavního soudu České a Slovenské Federativní republiky sp.zn. Pl. ÚS 5/92 ze dne 04.09.1992

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21.12.1993, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-19-93>

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 15/96 ze dne 09.10.1996, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-15-96>

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 154/97 ze dne 09.02.1998, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-154-97>

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25.06.2002, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-36-01>

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 3/02 ze dne 13.08.2002, Dostupné na: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-3-02>

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 606/03 ze dne 19.04.2004, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-606-03>

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15.03.2005, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-367-03>

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 353/04 ze dne 16.06.2005, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-353-04>

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 453/03 ze dne 11. 11. 2005 Dostupné na: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-453-03>

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 420/09 ze dne 03.06.2009, Dostupné na: https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-420-09_1

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 1990/08 ze dne 23.03.2010, Dostupné na: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-1990-08_1

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 517/10 ze dne 15.11.2010, Dostupné na: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-517-10_2

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 2011/10 ze dne 28.11.2011, Dostupné na: https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-2011-10_1

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 164/15 ze dne 05.05.2012, Dostupné na: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/II. US 164_15_pro_web.pdf](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/II._US_164_15_pro_web.pdf)

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 3489/16 ze dne 17.05.2017, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-3489-16>

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 4022/17 ze dne 11.06.2018, Dostupné na: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2018/I. US 4022_17_na_web.pdf](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2018/I._US_4022_17_na_web.pdf)

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 2300/18 ze dne 03.09.2018, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-2300-18>

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 1070/18 ze dne 11.12.2018, Dostupné na: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=I5-1070-18>

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 3212/18 ze dne 17.04.2019, Dostupné na: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Vedouci_OVVP/Agenda_de_Portavoz/2-3212-18.pdf

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 474/19 ze dne 05.11.2019, bod 3, Dostupné na: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2019/II. US 474_19_an.pdf](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2019/II._US_474_19_an.pdf)

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 1412/20 ze dne 06.10.2020, Dostupné na: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2020/III. US 1412_20_an.pdf](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2020/III._US_1412_20_an.pdf)

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 668/21 ze dne 02.11.2021, bod 34, Dostupné na: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezy/2021/I. U S 668 21 na web.pdf](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezy/2021/I._U_S_668_21_na_web.pdf)

Rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 3483/21 ze dne 22.02.2022

Judikatura Evropského soudního dvora

Rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr-und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. sp.zn. 11/70 ze dne 17.12.1970, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61970CJ0011&from=EN>

Rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci RT France v. European Council, sp.zn. T-125/22 ze dne 27.08.2022, Dostupné na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=263501&pageIndex=0&doclang=CS&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=92372>

Judikatura obecných soudů

Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp.zn.7 Tdo 726/2004 ze dne 01.09.2004

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu sp.zn. 4 As 33/2004-67 ze dne 22.07.2005

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č.j. 5 As 15/2011-116 ze dne 29.03.2012

Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích č.j. 52 Ca 53/2008-38 ze dne 20.01.2009

Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 1 sp.zn. 2 T 114/2015 ze dne 28.04.2016

Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 1 sp.zn. 2 T 114/2015 ze dne 05.04.2017

Rozhodnutí Městského soudu v Praze č.j. 67 To 226/2019 ze dne 19.09.2019

Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích – pobočka v Táboře č.j. 14 To 289/2020 ze dne 10.02.2021

Rozhodnutí Nejvyššího soudu č.j. 8 Tdo 276/2021-733 ze dne 14.04.2021

Rozhodnutí Městského soudu v Praze č.j. 17 A 36/2022-9 ze dne 29.06.2022

Právní předpisy

Národní

zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích

zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání

zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy

Mezinárodní

Všeobecná deklarace lidských práv

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Listina základních práv Evropské unie

Nařízení Rady EU 833/2014 o omezujících opatřeních vzhledem k činnostem Ruska destabilizujícím situaci na Ukrajině ve znění pozdějších předpisů, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:02014R0833-20221204&from=EN>

Nařízení Evropského parlamentu a Rady 2021/784 o potírání šíření teroristického obsahu online, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0784&from=CS>

Rámcového rozhodnutí rady 2008/913/SVV o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913&from=cs>

Rozhodnutí Rady (SZBP) 2022/351 o omezujících opatřeních vzhledem k činnostem Ruska destabilizujícím situaci na Ukrajině ze dne 01.03.2022, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0351&from=CS>

Rozhodnutí Rady (SZBP) 2022/1313 ze dne 25.07.2022, kterým se mění rozhodnutí 2014/512/SZBP o omezujících opatřeních vzhledem k činnostem Ruska destabilizujícím situace na Ukrajině, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D1313&from=CS>

Úmluva Rady Evropy o prevenci terorismu L 159/3, Dostupné na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:22018A0622\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:22018A0622(01)&from=EN)

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2015/1535 o postupu při poskytování informací v oblasti technických předpisů a předpisů pro služby informační společnosti, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32015L1535>

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2017/541 o boji proti terorismu, Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017L0541&from=CS>

Ostatní

zákona č. 300/2005 Z.z., trestný zákon (Slovensko)

Abstrakt

Diplomová práce *Svoboda projevu v ČR* má za cíl přinést aktuální přístup k jednomu z nejdůležitějších lidských práv. Práce se zaměřuje spíše na aplikační stránku, proto v ní nenajdeme historickou genezi práva nebo třeba jeho myšlenkové zdroje. Najdeme v ní naopak teoretická východiska promítnutá do normotvorby, ale i aplikační praxe soudů a správních orgánů. Aplikací se rozumí zejména soudní vyvažování práva na svobodu projevu nejčastěji s osobnostními právy jakož i realizace různých omezujících opatření napříč právním řádem. V určitých dílčích tématech by měla představit připravovanou legislativu a upozornit na některé problémy, s jejichž řešením legislativci otálí.

Práce je strukturována do deseti kapitol. Prvních pět kapitol rozebírá obecná východiska svobody projevu a dává je do kontextu soudní praxe tuzemské i evropské. První kapitola vymezuje projev, shrnuje jeho dílčí aspekty a poukazuje na rozdíl mezi jednáním a projevem. Druhá kapitola definuje, co se rozumí svobodou. Třetí kapitola přináší shrnutí nejvýznamnějších mezinárodních smluv, které garantují svobodu projevu a popisuje jejich vliv na aplikační praxi. Čtvrtá kapitola se zabývá limity svobody projevu tak, jak je zakotvuje limitační klauzule čl. 17 Listiny základních práv a svobod, přičemž je srovnává s limitační klauzulí obsaženou v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Pátá kapitola osvětluje ústavní požadavky na konstrukci opatření omezujících svobodu projevu. Druhá polovina práce je věnována určitým společenským fenoménům, v důsledku jejichž existence jsme nuceni omezovat svobodu projevu. Tato část se věnuje fenoménům extremismu, hate crime, hate speech, terorismu a dezinformací. Kromě definičních znaků jednotlivých fenoménů přináší pohled na jejich právní regulaci se zaměřením na trestní právo.

Klíčová slova

Svoboda projevu, limity svobody projevu, omezující opatření

Abstract

The aim of thesis *Freedom of Expression in Czech republic* is to provide an up-to-date approach to one of the most important human rights. The thesis focuses more on the application side, so we do not find the historical genesis of the right or its sources of thought. On the contrary, we will find theoretical backgrounds reflected in the normative development, as well as in the application practice of courts and administrative authorities. Application means, in particular, the judicial balancing of the right to freedom of expression, most often with personality rights, as well as the implementation of various repressive measures across the legal order. In certain sub-topics, it should introduce the upcoming legislation and draw attention to some problems that the legislators are dragging their feet in solving.

The thesis is structured in ten chapters. The first five chapters discuss the general background of freedom of expression and put it in the context of domestic and European case law. The first chapter defines speech, summarises its sub-aspects and points out the difference between conduct and speech. The second chapter defines what is meant by freedom. The third chapter provides a summary of the most important international treaties that guarantee freedom of expression and describes their influence on the practice of application. The fourth chapter examines the limits of freedom of expression as enshrined in the limitation clause of Article 17 of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms, comparing it with the limitation clause contained in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Chapter 5 explains the constitutional requirements for the construction of measures restricting freedom of expression. The second half of the thesis is devoted to certain social phenomena, as a result of which we are forced to restrict freedom of expression. This part deals with the phenomena of extremism, hate crime, hate speech, terrorism and disinformation. In addition to the defining features of each phenomenon, it provides a view of their legal regulation with a focus on criminal law.

Key words

Freedom of expression, limitation to freedom of expression, restrictive measures